

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

การผลิตสื่อทางเลือกโดยชุมชนชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ

The Production of Alternative Media by Thai-Karen Communities

โดย

มาโนช ชุ่มเมืองปัก

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

2560

ชื่อเรื่อง: การผลิตสื่อทางเลือกโดยชุมชนชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ

ผู้วิจัย: มาโนช ชุ่มเมืองปัก

สถาบัน: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปีที่พิมพ์: 2560

สถานที่พิมพ์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

จำนวนหน้างานวิจัย: 126 หน้า

ลิขสิทธิ์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

คำสำคัญ: การผลิตสื่อ สื่อทางเลือก สื่อชาติพันธุ์ ปกากะญอ กะเหรี่ยงสกอ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการผลิตสื่อทางเลือกของชาวปกากะญอในบริบทสังคมไทย ในแง่พัฒนาการ วัตถุประสงค์ และแนวคิดเบื้องต้นของการผลิตสื่อดังกล่าว โดยศึกษาจากเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์ผลงานสื่อที่ผลิตโดยชาวปกากะญอ

ผลการศึกษาพบว่า การผลิตสื่อปกากะญอเริ่มต้นขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองไทยที่มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิของประชาชน ทั้งนี้ แม้การผลิตสื่อปกากะญอจะมีข้อจำกัดหลายประการจากการอยู่นอกระบบพาณิชย์นิยม ผู้ผลิตสื่อส่วนใหญ่ยังมุ่งที่จะสร้างสรรค์ผลงานเพื่อเผยแพร่ เนื่องจากมองว่าสิ่งที่ตนเองสามารถสร้างประโยชน์แก่ชุมชน โดยวัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อแบ่งออกได้ 5 วัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) การสื่อสารเพื่อตอบโต้คัดค้านกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย 2) การป้องกันและรักษาสิทธิของชุมชน 3) การเป็นเครื่องมือรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ 4) การบันทึกและเผยแพร่วัฒนธรรมปกากะญอ และ 5) การนำเสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นบทบาทของสื่อทางเลือกในฐานะที่เป็นเครื่องมือของประชาชนในการถ่วงดุลอำนาจรัฐและสื่อกระแสหลัก นอกจากนั้นยังสามารถเป็นกลไกช่วยส่งเสริมแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างซึ่งอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน

Title: The Production of Alternative Media by Thai-Karen Communities

Researcher: Manoch Chummuangpak

Institution: Dhurakij Pandit University

Year of Publication: 2017

Publisher: Dhurakij Pandit University

No. of Page: 126 pages

Copyright: Dhurakij Pandit University

Keywords: media production, alternative media, ethnic media, Pgak'nyau, Sgaw Karen

Abstract

This qualitative research examined media production of Sgaw Karen people or Pgak'nyau in the context of Thai society, focusing on the development and objectives of the media production as well as the producers' motives. Data collection included documentary research, in-depth interview and analysis of media text.

It was found that the production of Sgaw Karen media in Thailand started in the mid-1980s while the notion of citizens' rights had been introduced and circulated in Thai society. Since Sgaw Karen media producers considered that the making of their own media could be beneficial to their communities, they devoted themselves to the creative processes despite a number of restrictions. The production of Karen media was underpinned by five objectives including counteracting bias against ethnic minorities; protecting the rights of their community; maintaining their ethnic identity; recording and expressing Karen culture; and communicating for the benefits of their audience. This study pointed out the importance of alternative media for broader Thai society in that alternative media would help reinforce democracy and multiculturalism, which would in turn bring about mutual understanding among people from different cultural backgrounds.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตที่สนับสนุนทุนในการดำเนินงานวิจัยนี้ และผู้บริหารคณะและมหาวิทยาลัยที่มีนโยบายส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยของคณาจารย์ รวมถึงเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการวิจัยสำหรับการช่วยอำนวยความสะดวกในขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดระยะเวลา กว่า 1 ปี และที่สำคัญ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในชุมชนปากเกร็ด รวมทั้งผู้ที่มีส่วน ช่วยเหลือในทุกขั้นตอนที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงลงได้

มานะ ชุ่มเมืองปัก

มกราคม 2560

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....	ก
Abstract.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญแผนภาพ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหาคำวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.4 นิยามศัพท์.....	6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	8
2.1 สื่อชาติพันธุ์ในฐานะสื่อทางเลือก	9
2.2 ชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของชาติ	18
2.3 ปกาเกอญอในสังคมไทย	29

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	37
2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	41
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	42
3.1 แหล่งข้อมูล	42
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	44
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	45
3.4 การนำเสนอข้อมูล	46
บทที่ 4 ผลการศึกษา	47
4.1 พัฒนาการของสื่อปกากะญอ.....	47
4.2 วัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อปกากะญอ.....	75
4.3 แนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อปกากะญอ.....	92
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	101
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	102
5.2 อภิปรายผลการศึกษา.....	106
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	111
บรรณานุกรม.....	113

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	41
-------------------------------------	----

DRAFT

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1: รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย	43
--	----

DRAFT

สารบัญภาพ

หน้า

รูปภาพ 1: หนังสือเรื่องคนปกากะญอ โดยพ่อเลป่า.....	50
รูปภาพ 2: หนังสือเรื่องชีวิตข้าปกากะญอ โดยบือพอ	51
รูปภาพ 3: อัลบั้มคนภูตอยและบันทึกคนต้นน้ำ.....	53
รูปภาพ 4: บางส่วนของผลงานของศิลปินปกากะญอซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก	56
รูปภาพ 5: เว็บไซต์เด็กสามหมอก.....	58
รูปภาพ 6: สถานีวิทยุออนไลน์เด็กสามหมอก	58
รูปภาพ 7: หน้าปกดีวีดีภาพยนตร์เรื่องเซกิ เซอ.....	62
รูปภาพ 8: สำนักงานเดปออุสดีโอ.....	63
รูปภาพ 9: หน้าปกดีวีดีภาพยนตร์เรื่องพอโมลา อาตาโอะมุ.....	64
รูปภาพ 10: แพว ตัวละครหลักในเซกิ เซอ.....	65
รูปภาพ 11: แพวในวัยซราในชุดเซวาสีขาว.....	67
รูปภาพ 12: การเล่นเตหน้าถูกนำเสนอในภาพยนตร์.....	69
รูปภาพ 13: ความสัมพันธ์ในวัยเรียนของหนุ่มสาวปกากะญอ	69
รูปภาพ 14: การจากลาของแพวและซอ.....	70
รูปภาพ 15: พอโมลาอาศัยอยู่กับแม่และน้องชาย.....	71
รูปภาพ 16: พฤติกรรมของฉ่าเกอปอที่ทำให้ชีวิตคู่เกิดปัญหา	73
รูปภาพ 17: ฉากสุดท้ายของเรื่องซึ่งฉ่าเกอปอสัญญากับพอโมลาว่าจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง	75

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา เทคโนโลยีการผลิตสื่อและการสื่อสารได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การผลิตสื่อมีต้นทุนที่ต่ำลง และคนจำนวนมากสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการผลิตสื่อได้ ยิ่งไปกว่านั้น เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตก็ทำให้ช่องทางในการเผยแพร่สื่อมีมากขึ้นและมีความสะดวกและรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการเติบโตของสื่อที่ผลิตโดยคนธรรมดาสามัญ โดยเฉพาะผู้ที่ถูกกีดกันทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง หรือผู้ที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากระบบและโครงสร้างของสังคม (Atkinson, 2010; Atton, 2002) ซึ่งนั่นก็รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศต่าง ๆ

ในการเสวนา “เสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่” หัวข้อ “ชาติพันธุ์กับสื่อใหม่”¹ (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, พิเชษฐสายพันธ์, และ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, 2558, น. 111-112) สมสุข หินวิมาน หนึ่งในวิทยากรได้สะท้อนว่าจากการสืบค้นงานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์ที่ผ่านมา พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวข้องกับสื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หรือประเด็นทางชาติพันธุ์อยู่ไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ของการศึกษาเกี่ยวกับสื่อทางเลือกหรือสื่อนอกกระแสที่มีอยู่ค่อนข้างจะจำกัด (Cottle, 2003) โดยเฉพาะการศึกษาในแง่มุมของการผลิต

¹ การเสวนาจัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2557

และการพยายามทำความเข้าใจมุมมองของผู้ผลิตสื่อ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับผู้คน หรือชุมชนที่เป็นผู้ผลิตและใช้สื่อเหล่านั้น

สื่อทางเลือกถือเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจในการศึกษาวิจัย เนื่องจากจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับระบบและสถานการณ์ของการผลิตและใช้สื่อในปัจจุบันที่มีความแตกต่างหลากหลาย รวมทั้งมีลักษณะและรูปแบบการผลิตที่อาจต่างไปจากความรู้เดิม ๆ ของนักวิชาการและวิชาชีพด้านสื่อ ทั้งนี้ สื่อทางเลือกมักท้าทายแบบแผนของการผลิตสื่อกระแสหลักทั้งในมิติความชำนาญการ (skills) ทุน (capitalization) และการควบคุม (controls) (Atton, 2003, p.41) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ภูมิทัศน์สื่อในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคอดีตที่สื่อถูกผลิตแบบรวมศูนย์ (centralization of media) หรืออยู่ภายใต้การควบคุมของกลุ่มคนมีอำนาจ หรือผู้เชี่ยวชาญเพียงไม่กี่กลุ่ม นอกจากนั้น ธรรมชาติของการผลิตสื่อแบบพหุนิยมที่เป็นแกนสำคัญของสื่อกระแสหลักก็ไม่อาจใช้ทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของสื่อทางเลือกและการทำงานของผู้ผลิตสื่อทางเลือกได้ ดังนั้น การศึกษาสื่อทางเลือกย่อมช่วยให้เกิดความเข้าใจหรือเห็นภาพที่แท้จริงของภูมิทัศน์สื่อที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น

ความสำคัญของสื่อชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย

สื่อที่ผลิตและ/หรือใช้โดยกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของสังคมหรือรัฐ ถือว่าเป็นสื่อนอกกระแส (non-mainstream media) หรือสื่อทางเลือก (alternative media) ประเภทหนึ่ง สื่อทางเลือกในที่นี้หมายถึงสื่อที่มีลักษณะหรือรูปแบบที่ต่างไปจากสื่อมวลชนหรือสื่อที่ถูกครอบครองและควบคุมโดยกลุ่มผู้มีอำนาจหรือชนชั้นนำในสังคม โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐ กลุ่มทุน หรือองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ สื่อทางเลือกเหล่านี้มักนำเสนอเรื่องราวหรือประเด็นที่สื่อกระแสหลักไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก และมักเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคม

การเมือง และวัฒนธรรม รวมถึงเปิดโอกาสให้กลุ่มคนชายขอบหรือผู้ที่ไร้อำนาจมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความคิดของตนของพวกเขา อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่างหลากหลาย (Matsaganis, Katz & Ball-Rokeach, 2011, pp.8-9) รุจน์ โกมลบุตร (2558, น. 577) กล่าวเพิ่มเติมว่า สื่อทางเลือกถือเป็นสิ่งที่เติมเต็มช่องว่างในระบบสื่อมวลชนที่มักมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนลัทธิบริโภคนิยมและมุ่งธำรงรักษาอำนาจของผู้มีอำนาจรัฐ รวมถึงมักละเลยรสนิยมหรือความต้องการของผู้รับสารบางกลุ่ม ดังนั้น สื่อทางเลือกจึงเป็นสื่อที่สอดคล้องกับแนวคิดของสังคมประชาธิปไตยในแง่ของการส่งเสริมสิทธิในการสื่อสารของประชาชน

Matsaganis et al. (2011, pp.75-85) ชี้ว่า สื่อชาติพันธุ์สามารถมีบทบาทสำคัญหลายประการต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ การเป็นพื้นที่ในการนำเสนอและถ่ายทอดเรื่องราวของตนเอง การช่วยสร้างความรู้สึกร่วมระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการเป็นกลไกเพื่อเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิและความเท่าเทียมในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สื่อชาติพันธุ์มีบทบาทในการต้านทานกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (assimilation) และช่วยส่งเสริมให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม (multicultural society) หรือสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และผู้คนในสังคมยอมรับในความแตกต่างดังกล่าว โดยส่วนหนึ่งก็เกิดจากการที่ชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ ภายในรัฐชาติมีโอกาสดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ โดยเฉพาะการสืบทอดภาษาและรูปแบบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

ในประเทศไทย มีกลุ่มชาติพันธุ์ไม่น้อยกว่า 60 กลุ่ม ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในทุกภูมิภาค (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.) โดยรัฐไทยนั้นมิได้มีลักษณะไม่ต่างจากรัฐสมัยใหม่โดยส่วนใหญ่นั้นคือ ผู้ปกครองได้สถาปนาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นและพยายามทำให้คนในชาติมีอัตลักษณ์เป็นหนึ่งเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มด้อยอำนาจ

กลายเป็นคนขายของของสังคม และวัฒนธรรมของพวกเขาถูกกดทับไว้หรือที่พูดบ่อย ๆ ถูกกลืนหายไป แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะสลายตัวอย่างราบคาบต่ออำนาจรัฐในทางตรงกันข้าม มีหลายกลุ่มที่พยายามต่อรอง ตอบโต้ และสร้างพื้นที่ในการแสดงออกซึ่งตัวตนของพวกเขา (ยศ สันตสมบัติ, 2551, น. 30) ดังที่พบว่า แม้ผู้มีอำนาจรัฐจะพยายามปลูกฝังและหล่อหลอมสำนึกร่วมของ “ความเป็นไทย” ผ่านปฏิบัติการต่างๆ อาทิ ระบบการศึกษา การปกครองแบบรวมศูนย์ ตลอดจนการเผยแพร่สื่อมวลชนกระแสหลักที่มาจากส่วนกลาง อย่างไรก็ตาม ก็มีชุมชนชาติพันธุ์ไม่น้อยที่พยายามจะรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ เช่น การรณรงค์ให้มีการใช้ภาษาชาติพันธุ์ในชุมชน และการสืบทอดวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีต่าง ๆ รวมถึงมีการรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวในนามกลุ่มชาติพันธุ์ในกรณีที่เกิดปัญหาที่กระทบต่อชุมชนของตนเอง และจากบริบททางสังคมและเทคโนโลยีสื่อที่กล่าวถึงข้างต้น การผลิตสื่อของชุมชนตนเองก็คือเครื่องมือสำคัญที่กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มนำมาใช้

ปกากะญอหรือกระเหรี่ยงสกอเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยง จากการสำรวจในปี 2545 มีประชากรชาวกระเหรี่ยงอยู่ในประเทศไทยร่วมสี่แสนคน โดยปกากะญอเป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด (สุดาวดี เตชานันท์, 2555) ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ชาวปกากะญอคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความตื่นตัวในการรักษาอัตลักษณ์ของตน และมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมและการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในบริบทที่ “วาทกรรมชาวเขา” ถูกสร้างและผลิตซ้ำโดยรัฐและได้สร้างผลกระทบต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มต่าง ๆ (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2552, น. 8-10) สำหรับ “วาทกรรมชาวเขา” นั้น หากกล่าวโดยสังเขปก็คือ ปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนชุดความเชื่อที่ว่ากลุ่มคนที่ถูกตีตราว่า “ชาวเขา” นั้นคือผู้สร้างปัญหาให้แก่สังคม โดยเฉพาะปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ยาเสพติด และความมั่นคงของรัฐ และนำไปสู่สร้างภาพ “ความเป็นอื่น”

ให้แก่พวกเขา และส่งผลกระทบหลาย ๆ ด้านตามมา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมในสังคม ที่สำคัญ “วาทกรรมชาวเขา” ยังมีความเกี่ยวข้องกับการสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เนื่องจากทำให้คนปกากะญอจำนวนหนึ่งไม่มีความภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนหรือรู้สึกอายนที่จะถูกผู้อื่นมองว่าตนเป็นชาวเขาและพวกที่ล้าหลังหรือด้อยพัฒนา (กระทรวงวัฒนธรรม, 2554)

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสื่อที่ผลิตโดยกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งกำเนิดขึ้นและมีพัฒนาการมาเป็นเวลาร่วม 3 ทศวรรษ และมีความหลากหลายสอดคล้องกับพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารในแต่ละยุคสมัย โดยมุ่งทำความเข้าใจพัฒนาการ วัตถุประสงค์ และแนวคิดเบื้องหลังของการผลิตสื่อของชาวปกากะญอ โดยเฉพาะในบริบทที่ชาวปกากะญอมีสถานะเป็นคนชายขอบของสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้อัตลักษณ์ของพวกเขาถูกกดทับและถูกกลืนโดยวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มผู้มีอำนาจ

ผู้วิจัยคาดหวังว่าข้อค้นพบจากการวิจัยจะสามารถนำไปต่อยอดเพื่อเป็นแนวทางสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือผู้ไร้อำนาจหรือสิทธิและเสียงในสังคมไทยกลุ่มต่าง ๆ ได้มีพื้นที่ในการสื่อสารเรื่องราวของตนเองท่ามกลางความท้าทายทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองในยุคปัจจุบัน

1.2 ปัญหาวิจัย

- 1) สื่อปกากะญอในสังคมไทยมีพัฒนาการอย่างไร
- 2) ผู้ผลิตสื่อปกากะญอมีวัตถุประสงค์และแนวคิดเบื้องหลังอะไรในการผลิตสื่อของตนเอง

ตนเอง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของการผลิตสื่อปกากะญอในสังคมไทย
- 2) เพื่อศึกษาวัตถุประสงค์และแนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อของผู้ผลิตสื่อปกากะญอ

1.4 นิยามศัพท์

1) การผลิตสื่อ หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์ซึ่งเกิดจากการที่ผู้ผลิตสื่อใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการแปลงความคิดหรือจินตนาการของตนและถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ เสียง และตัวอักษรหรือข้อความ และทำให้เกิดชิ้นงานที่เป็นรูปธรรม

2) สื่อทางเลือก (alternative media) หมายถึง สื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการหรือรสนิยมของผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม เป็นสื่อที่มีรูปแบบ แนวคิด และวิธีการผลิตต่างไปจากสื่อที่ผลิตโดยผู้มีอำนาจในสังคม ในงานวิจัยชิ้นนี้หมายรวมถึงสื่อที่ผลิตโดยชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม ได้แก่ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ

3) ชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยซึ่งนิยมและเรียกขานกลุ่มของตนว่า “ปกากะญอ” (หมายถึงคน) ปกากะญอเป็นกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย มีภาษาพูด ตลอดจนรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ชาวปกากะญออาจถูกเรียกจากคนนอกกลุ่มว่ากะเหรี่ยงสกอที่มาจาก Sgaw Karen ซึ่งใช้ในภาษาอังกฤษ²

² การสะกดคำว่า Sgaw ในภาษาไทยนั้นพบ 2 แบบ คือ สกอ และ สกอว์ ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงการสะกดตามที่ใช้ในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสกอ (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538) ส่วนคำว่า ปกากะญอ นั้น ไม่มีการบัญญัติวิธีสะกดที่แน่นอน และมีการใช้อย่างหลากหลาย เช่น ปกากะญอ ปกากะญอ ปกากะญอ หรือปกากะญอ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้การสะกดตามแบบที่พบในงานเขียนร่วมสมัย อาทิ เราคือเตหน่ากู (สุวิซาน พัฒนาไพรวลัย, 2554) และ ตัวตน-

4) แนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อ หมายถึง สิ่งที่ผู้ผลิตสื่อมองว่าเป็นแรงจูงใจในการทำงาน และสิ่งที่เป็นข้อจำกัดต่อการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้จะเจาะจงศึกษาชุมชนชาวไทยเชื้อสายปกากะญอที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และลำพูน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวในเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงในเรื่องของการผลิตสื่ออย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2556-2559

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้เข้าใจการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสื่อทางเลือกในบริบทของสังคมไทย เป็นการช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์และสื่อศึกษาของไทย
- 3) นำไปใช้เป็นบทเรียนหรือกรณีศึกษาแก่กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่ต้องการใช้หรือพัฒนาสื่อทางเลือกหรือสื่อชุมชนของตนเอง
- 3) ใช้เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่ต้องการส่งเสริมการผลิตสื่อทางเลือกหรือสื่อชาติพันธุ์

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาการผลิตและใช้สื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ในหัวข้อแรก ผู้วิจัยทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสื่อทางเลือก โดยเน้นที่สื่อชาติพันธุ์ ทั้งในแง่นิยามและบทบาทของสื่อดังกล่าวที่มีการกล่าวถึงเอาไว้ รวมถึงแสดงให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจและมีความสำคัญในมุมของการศึกษาด้านสื่อและการสื่อสาร หัวข้อที่สอง นำเสนอแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งจะช่วยให้ภาพที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐชาติ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จากนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของกะเหรี่ยง โดยจะเสนอให้เห็นการดำรงอยู่ของชุมชนปกากะญอภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองไทย สำหรับหัวข้อสุดท้ายคือการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคำนี้

การทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวช่วยให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้บรรลุผล โดยเป็นกรอบในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตสื่อของชาวปกากะญอกับบริบททางสังคม และการใช้สื่อเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

2.1 สื่อชาติพันธุ์ในฐานะสื่อทางเลือก

พจนานุกรมด้านสื่อและการสื่อสารฉบับอ็อกซ์ฟอร์ด (Chandler & Munday, 2011) ได้ให้คำนิยามของสื่อทางเลือกไว้หลายนิยาม หนึ่งในนั้นก็คือ สื่อที่ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชายขอบของสังคมใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง โดยเฉพาะเพื่อประโยชน์ของชุมชนของตนเอง รูปแบบของสื่อเหล่านี้มีได้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นภาพวาด ละครเร่หรือละครข้างถนน รวมถึงสื่อที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ค่อนข้างซับซ้อน เช่น หนังสือพิมพ์ หรือภาพยนตร์

คำว่าสื่อชาติพันธุ์ (ethnic media) ซึ่งปรากฏในงานวิชาการและตำราทางนิเทศศาสตร์ หมายถึงสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีสถานะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือคนชายขอบของสังคมหรือประเทศที่ตนอาศัย โดยผู้ผลิตสื่อชาติพันธุ์นั้นมักเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ กลุ่มชาติพันธุ์หมายรวมถึงชนพื้นเมือง แรงงานข้ามชาติ ผู้ลี้ภัย และกลุ่มชนหรือชุมชนที่ใช้และสืบทอดภาษาหรือมีวัฒนธรรมซึ่งต่างไปจากที่ผู้ปกครองกำหนดให้เป็นภาษาหรือวัฒนธรรมประจำชาติ สื่อชาติพันธุ์มีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งการจำแนกลักษณะของสื่อชาติพันธุ์นั้นอาจเกี่ยวข้องกับคำถามอย่างน้อย 8 ข้อ ได้แก่ ผู้ผลิตสื่อชาติพันธุ์คือใคร กลุ่มหรือองค์กรที่ผลิตสื่อนั้นมีขนาดเล็กหรือใหญ่แค่ไหน กลุ่มหรือองค์กรนั้นตั้งอยู่ที่ไหน ใครเป็นผู้สนับสนุนทุนในการผลิต กลุ่มเป้าหมายของสื่อคือใคร ภาษาที่ใช้คือภาษาอะไร เนื้อหาหลักที่ผลิตขึ้นนั้นเกี่ยวกับอะไร และสื่อดังกล่าวใช้วิธีในการกระจายและเผยแพร่อย่างไร (Matsaganis et al., 2011, p.6)

ในการศึกษาด้านสื่อ มีคำหลายคำที่มักใช้ควบคู่หรือแทนคำว่า ethnic media อาทิ minority media (สื่อชนกลุ่มน้อย) immigrant media (สื่อผู้อพยพ) diasporic media (สื่อคนพลัดถิ่น) และ community media (สื่อชุมชน) นอกจากนั้น นักวิชาการบางท่านยังนิยมใช้คำว่า

ethnic minority media ในงานของตนเอง เพื่อเน้นว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสื่อที่ผลิตและใช้โดยกลุ่มชาติพันธุ์ และให้ความสนใจบทบาทของสื่อดังกล่าวในบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนในสังคม หรือพิจารณาสื่อเหล่านั้นในฐานะเครื่องมือในการทำทลายโครงสร้างอำนาจที่เอื้อประโยชน์ต่อชนชั้นปกครองหรือคนกลุ่มใหญ่ของสังคม (Matsaganis et al., 2011, pp.8-9)

2.1.1 สื่อชาติพันธุ์กับพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสาร

สื่อชาติพันธุ์มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานในหลายภูมิภาคทั่วโลก เช่น ในยุโรป มีหลักฐานว่ามีการผลิตสื่อชาติพันธุ์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ขณะที่ในออสเตรเลียและอเมริกาเหนือพบว่าสื่อชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ที่สุดน่าจะถูกผลิตขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 (Matsaganis et al., 2011, p.25) โดยพัฒนาการของสื่อชาติพันธุ์ในแต่ละที่ก็มีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย อาทิ เทคโนโลยีการพิมพ์ เทคโนโลยีการถ่ายภาพ เทคโนโลยีการกระจายเสียง และที่สำคัญคือ อินเทอร์เน็ต Viswanath และ Arora (2000) ชี้ว่า เทคโนโลยีการสื่อสารในยุคปัจจุบันส่งผลให้อุปสรรคและข้อจำกัดในการเข้าถึงการสื่อสารของชนกลุ่มน้อยหรือคนชายขอบลดลงอย่างชัดเจน ซึ่งก็เป็นหนึ่งในลักษณะสำคัญของสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม (postindustrial society) หรือที่บางคนเรียกอย่างเจาะจงว่าสังคมสารสนเทศ (information society)

แม้สื่อชาติพันธุ์จะไม่ใช้สิ่งใหม่ของสังคม แต่ก็ดูเหมือนว่าในยุคปัจจุบัน “สื่อใหม่” (new media) จะเข้ามามีบทบาทสำคัญทำให้ชนกลุ่มน้อยหรือคนชายขอบกลุ่มต่าง ๆ สามารถผลิตสื่อเพื่อนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวเองได้สะดวกและง่ายดายมากขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ทุกวันนี้เราจะพบเว็บไซต์หรือสื่อสังคมออนไลน์จำนวนมากที่เปิดขึ้นในนามของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ โดยถูกใช้เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ในการเสวนาหัวข้อ “ชาติพันธุ์กับสื่อใหม่” (นฤพนธ์ จัวงศ์วิเศษ และคนอื่น ๆ, 2558, น. 108-110) อภินันท์ ธรรมเสนา กล่าวถึงสื่อใหม่ไว้ว่า สื่อใหม่ลดข้อจำกัดของสื่อมวลชน อย่างโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อดั้งเดิมที่มีมาก่อนหน้า โดยสื่อใหม่ทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ โดยเฉพาะในฐานะผู้ผลิต เนื่องจากใช้เทคโนโลยีที่เป็นระบบดิจิทัลที่ไม่ซับซ้อน มีราคาไม่แพง นัก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็มีขนาดเล็ก ทำให้พกพาได้ง่าย จึงทำให้คนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยสามารถเข้ามาใช้สื่อใหม่นี้ได้ นอกจากนั้น สื่อใหม่ก็ยังมีคุณลักษณะเชิงสังคมที่สำคัญ กล่าวคือ ช่วยส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวทางสังคม เช่น การตั้งแฟนเพจ (Fan Page) ในเฟซบุ๊ก ซึ่งเป็นชุมชนของคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน โดยเป็นลักษณะของชุมชนเสมือนที่ลดข้อจำกัดของระยะทางหรือพื้นที่เชิงกายภาพลง ที่สำคัญ สื่อใหม่ยังส่งเสริมให้เกิดการกระจายอำนาจในมิติของการสื่อสารในสังคม โดยอภินันท์ได้ขยายความว่า

แต่เดิมอำนาจในการผลิตสื่ออยู่ที่นายทุน เจ้าของสถานี่โทรทัศน์เป็นผู้ที่คุมเนื้อหา แต่ปัจจุบันไม่ใช่แล้ว ผู้ผลิตเล็ก ๆ หรือแม้กระทั่งผู้รับสารหรือคนใช้สื่อเองก็สามารถผลิตเนื้อหาได้ด้วย เพราะฉะนั้นอำนาจในการผลิตเนื้อหาหรือผลิตความหมายหรือการสร้างความหมายจึงกระจัดกระจายแล้วก็แพร่กระจายไปทั่ว ใคร ๆ ก็สามารถสร้างเนื้อหาหรือสร้างความหมายได้ ลักษณะเช่นนี้จึงเอื้อให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ สามารถที่จะสร้างเนื้อหาหรือสร้างตัวตนของตัวเองผ่านพื้นที่เหล่านี้ได้

2.1.2 เชื้อชาติพันธุ์กับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

แนวคิดทางวัฒนธรรมที่มักถูกหยิบยกมาพิจารณาเมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับเชื้อชาติพันธุ์ก็คือ แนวคิดเรื่องการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Assimilation) และแนวคิดพหุวัฒนธรรม (Pluralism) โดยในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยในสังคมนั้น การกลืนกลายทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่ชนกลุ่มน้อยรับเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่หรือวัฒนธรรมของชาติ (ซึ่งกำหนดขึ้นโดยรัฐ) เข้าไปแทนที่วัฒนธรรมเดิมของตน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเป็นเนื้อเดียวกัน (homogeneity) ภายในชุมชนรัฐชาติ อันเป็นลักษณะทางสังคมที่ผู้ปกครองในหลายประเทศต้องการ

ส่วนพหุวัฒนธรรม หมายถึง สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และที่สำคัญคือผู้คนในสังคมยอมรับในความแตกต่างดังกล่าว ซึ่งส่วนหนึ่งก็เกิดจากการที่ชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ ภายในรัฐชาติมีโอกาสรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ โดยเฉพาะการสืบทอดภาษาและรูปแบบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ชนกลุ่มน้อยก็อาจรับเอาวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่หรือวัฒนธรรมหลักเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตด้วย และทำให้เกิดลักษณะที่เรียกว่าพหุอัตลักษณ์ (plural identities) Subervi-Velez (1986) กล่าวว่า ทั้งการกลืนกลายทางวัฒนธรรมและพหุวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และมักมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอ นอกจากนี้ก็ยังมีหลายมิติ ย่อย ๆ ในกระบวนการดังกล่าว อาทิ มิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และจิตวิทยา

มีการศึกษาหลายชิ้นชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถภาพในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนกลุ่มน้อยกับบทบาทที่สำคัญของสื่อมวลชน (Lay & Thomas, 2012; Jeffres, 2000) และชี้ให้เห็นว่าการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยนั้นจะเกิดขึ้นมากน้อยใน

ระดับใดก็ขึ้นอยู่กับระดับของการมีส่วนร่วมและการเปิดรับสื่อกระแสหลักของสังคม นอกจากนั้น มีงานวิจัยที่เจาะจงศึกษาสื่อชาติพันธุ์โดยตรง และพบว่าสื่อชาติพันธุ์อาจแสดงบทบาท 2 ด้าน (dual roles) ไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง สื่อชาติพันธุ์ช่วยให้ชนกลุ่มน้อยสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเอาไว้ได้กระบวนกรกลืนกลายทางวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในระดับไม่มาก หรือไม่รวดเร็วนัก ในอีกด้านหนึ่ง สื่อดังกล่าวก็ทำให้ชนกลุ่มน้อยรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมหลัก และทำให้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ค่อย ๆ ปรับวิถีชีวิตของตนให้เข้ากับสังคมและรูปแบบทางวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ (Subervi-Velez, 1986)

2.1.3 บทบาทของสื่อชาติพันธุ์

ข้อจำกัดของสื่อมวลชนที่เดิมมีช่องทางไม่มากและมีต้นทุนในการผลิตสูง ทำให้ไม่สามารถจัดสรรช่วงเวลาสำหรับการนำเสนอประเด็นของกลุ่มคนชายขอบหรือชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในการเป็นผู้ครอบครองเศรษฐกิจต่ำ ส่งผลให้สื่อมวลชนที่กำเนิดมาจากกลุ่มนายทุนไม่สามารถตอบสนองหน้าที่ให้แก่กลุ่มเป้าหมายจำนวนเล็ก ๆ ได้ นอกจากนั้นอาจยังมีการนำเสนอภาพเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่ถูกต้อง ดังนั้น สื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ผลิตขึ้นจึงมีบทบาทสำคัญในหลาย ๆ ด้าน ดังที่ Matsaganis et al. (2011, pp.75-85) สรุปไว้ได้แก่

■ การเป็น “เสียง” ของชุมชน

สื่อชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกของสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการจะพูดหรือส่งเสียงของตนเอง เนื่องด้วยสื่อกระแสหลักมักไม่มีพื้นที่ให้แก่เรื่องราวของพวกเขา (under-representation) หรือถ้ามี ก็มักเป็นการนำเสนอในแง่ลบ หรือนำเสนอภาพที่เป็นแบบฉบับ

ตายตัว (stereotypical representation) เช่น นำเสนอภาพ “ชาวเขา” ว่าได้รับการศึกษา ต้อยพัฒนา และสกปรก หรือนำเสนอภาพคนมุสลิมว่าเป็นพวกหัวรุนแรง เป็นต้น ซึ่งเป็นการพุดจากมุมมองของคนนอกชุมชนซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริงและไม่ได้สะท้อนความหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ จากการศึกษาลือของกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายประเทศพบว่า เหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการผลิตสื่อชาติพันธุ์ ก็เนื่องจากพวกเขาอยากจะ “นำเสนอเรื่องราวของตนเองด้วยคำพูดของพวกเขาเอง” (to represent themselves in their own words) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะในกรณีของสังคมที่สื่อมวลชนหรือสื่อกระแสหลักถูกควบคุมโดยรัฐหรือนายทุนเพียงไม่กี่ราย

■ การสร้างความรู้สึกร่วมระหว่างสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์และช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การมีสื่อที่ผลิตและใช้ภายในกลุ่มของตนเองเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สามารถสร้างความรู้สึกร่วมของสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นชุมชนชาติพันธุ์ขนาดใหญ่ สื่อสามารถช่วยเชื่อมโยงให้คนที่แม้จะไม่เคยเห็นหน้าค่าตาหรือรู้จักกันเกิดความรู้สึกผูกพันในฐานะสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้ นอกจากนั้น สื่อชาติพันธุ์ยังมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งในมิติของความรู้ พฤติกรรม และความรู้สึก กล่าวคือ สื่อชาติพันธุ์สามารถช่วยถ่ายทอดความรู้เชิงวัฒนธรรมหรือภาษาไปสู่สมาชิกของชุมชนรุ่นใหม่ ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนั้น ก็ยังสามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชนชาติพันธุ์หรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกันได้ด้วย

■ การเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเท่าเทียมทางสังคม

ในหลาย ๆ ประเทศ ผู้ผลิตสื่อชาติพันธุ์มีจุดมุ่งหมายที่จะกระตุ้นให้ผู้รับสารได้รับรู้ข่าวสารและเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิและความเท่าเทียมของชนกลุ่มน้อยในสังคม เนื่องจากชนกลุ่มน้อยดังกล่าวมักถูกเลือกปฏิบัติหรือถูกกีดกันโอกาสในด้านต่าง ๆ อาทิ การศึกษา การรักษาพยาบาล และการจ้างงาน ที่สำคัญ ในกรณีที่มีเหตุการณ์ในสังคมหรือประเด็นขัดแย้งที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องหลักไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก สื่อชาติพันธุ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยติดตามและนำเสนอข้อมูลและข่าวสารดังกล่าว โดยนอกจากคนในกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว สิ่งที่สื่อชาติพันธุ์นำเสนอ ก็ยังอาจกระตุ้นให้คนกลุ่มอื่น ๆ และสังคมในวงกว้างได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่เกิดขึ้นด้วย

2.1.4 สื่อทางเลือกกับสังคม

นักวิชาการหลายท่านเน้นความสำคัญของสื่อทางเลือกในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะสื่อที่ผลิตหรือใช้โดยกลุ่มคนซึ่งถูกกีดกันในโครงสร้างอำนาจของสังคม โดยมีสาเหตุมาจากสถานภาพ ชนชั้น เพศสภาพ หรือชาติพันธุ์ของพวกเขา สื่อทางเลือกก่อให้เกิดการสื่อสารแบบไม่รวมศูนย์ เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารเรื่องราว ประเด็น หรือมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย อันนำไปสู่บรรยากาศของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในสังคมหรือพื้นที่สาธารณะ อูบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2550, น. 5) กล่าวถึงสื่อทางเลือกในทางที่คล้ายคลึงกันว่า สื่อทางเลือกเป็นสื่ออยู่ตรงกันข้ามกับสื่อกระแสหลักหรือผลผลิตของอุตสาหกรรมสื่อ ทั้งนี้ สื่อกระแสหลักนั้นก็มักเป็นสื่อที่ถูกครอบครองและควบคุมโดยกลุ่มผู้มีอำนาจหรือชนชั้นนำในสังคม โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐ กลุ่มทุน หรือองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ โดย Atton (2003, p.41) ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า สื่อทางเลือกเป็นกิจกรรมที่ปฏิรูปหรือท้าทายแบบแผนของการผลิตสื่อ

กระแสหลักใน 3 ด้าน ประกอบด้วย ความชำนาญการ (skills) ทุน (capitalization) และการควบคุม (controls)

ความแตกต่างระหว่างสื่อทางเลือกและสื่อกระแสหลักนั้นสามารถพิจารณาได้หลายมิติ อาทิ เนื้อหาสาระหรือข้อมูลที่น่าสนใจ รูปแบบและวิธีการนำเสนอ กระบวนการผลิตและเผยแพร่ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้รับสาร โดยนักวิชาการหลายท่าน (อาทิ Coyer, Dowmunt & Fountain, 2011; Hart, 2014; อุบลรัตน์, 2550) ได้ระบุคุณลักษณะที่เด่นชัดของสื่อทางเลือกไว้หลายประการ (แต่อาจไม่จำเป็นต้องมีลักษณะตามที่ระบุไว้ทุกข้อ) สำหรับลักษณะสำคัญ ๆ ของสื่อทางเลือกที่มักมีการกล่าวถึง ได้แก่

- เป็นสื่อที่อยู่นอกระบบพาณิชย์นิยม กล่าวคือ ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไร
- เนื้อหาของสื่อทางเลือกมักเน้นการตั้งคำถามหรือต่อต้านแนวคิดที่ครอบงำสังคม (เช่น ทุนนิยม ชาตินิยม) รวมถึงต่อต้านอำนาจใหญ่ของสังคม
- มีรูปแบบสุนทรียะที่แตกต่างจากกระแสหลักหรือกระแสนิยม
- มีขนาดเล็ก อาจมีการจัดรูปองค์กรแบบสหกรณ์หรือมูลนิธิ
- เจ้าหน้าที่อาจเป็นมืออาชีพหรืออาสาสมัคร
- มีรูปแบบความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ผลิตกับผู้รับสาร เช่น การเป็นเจ้าของร่วม หรือผู้รับสารมีบทบาทในฐานะผู้ร่วมผลิต
- ใช้วิธีการใหม่ ๆ ในการเผยแพร่และการกระจายสื่อ

Atton (2003, pp.41-43) ได้เสนอมุมมองที่น่าสนใจไว้ว่า การศึกษาการผลิตและการจัดการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อทางเลือก (ซึ่งยังไม่มีการศึกษามากนัก) จะช่วยเปิดมุมมองและสร้างความเข้าใจที่มากขึ้นเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในสังคม โดยเฉพาะการแสดงให้เห็นถึง

ข้อจำกัดของสื่อกระแสหลัก นอกจากนั้น ก็ยังจะช่วยทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้แบบใหม่ ๆ เกี่ยวกับวิถีคิดในการผลิตสื่อ รวมถึงการประยุกต์ใช้วิธีการผลิตและสร้างสรรค์สื่อเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและจุดประสงค์เฉพาะที่ต่างไปจากสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะสื่อที่ผลิตโดยองค์กรขนาดใหญ่หรือสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อการค้าเป็นหลัก Atton ให้ตัวอย่างที่ชัดเจนว่า รูปแบบที่พบทั่วไปในการผลิตสื่อกระแสหลักอย่างลำดับชั้นการบังคับบัญชาในองค์กร (organizational hierarchy) และการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างเฉพาะเจาะจงในการทำงาน (เช่น ช่างภาพ คนเขียนบท นักข่าว) อาจเป็นสิ่งที่ไม่พบในการผลิตสื่อทางเลือก กล่าวคือ มีผู้ผลิตสื่อทางเลือกจำนวนไม่น้อยที่เน้นการทำงานแบบที่ทุกคนในทีมมีอำนาจตัดสินใจเท่า ๆ กัน รวมถึงมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่ไม่ตายตัว แต่สามารถหมุนเวียนสลับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์

ประเด็นหนึ่งที่มักนำมาพิจารณาในการศึกษาเกี่ยวกับสื่อทางเลือกก็คือ ความยั่งยืนของสื่อดังกล่าว ทั้งนี้ เนื่องจากความจริงที่ว่าสื่อทางเลือกมักผลิตขึ้นด้วยแรงขับเคลื่อนทางสังคม การเมือง หรือวัฒนธรรมของคนกลุ่มย่อย ๆ เป็นสำคัญ (หนึ่งในตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือสื่อชาติพันธุ์) รวมทั้งให้คุณค่ากับการผลิตและสร้างสรรค์ชิ้นงานซึ่งแตกต่างจากสิ่งที่อยู่ในกระแสหรือความสนใจของคนหมู่มาก สื่อเหล่านี้จึงมักประสบปัญหาทางการเงิน และผู้ผลิตสื่อก็มักไม่ได้คำตอบแทนหรืออาจได้เพียงน้อยนิด จึงมีสื่อทางเลือกจำนวนไม่น้อยที่ผลิตขึ้นแบบไม่ต่อเนื่องหรืออาจต้องยุติไปหลังจากก่อเกิดและดำเนินการมาไม่นาน

ในตำราและงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการสื่อสาร เมื่อการกล่าวถึงสื่อทางเลือก บ่อยครั้งก็มักมีคำว่าสื่อชุมชน (community media) ปรากฏให้เห็นอยู่ด้วย และอาจใช้ในความหมายคาบเกี่ยวกับ Howley (2010) ให้นิยามอย่างกว้าง ๆ ว่าสื่อชุมชนคือสื่อที่ถูกผลิตและใช้โดยผู้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนหนึ่ง ๆ มักจะมีจุดประสงค์เพื่อเติมเต็ม ต่อต้าน หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง หรือเศรษฐกิจ ซึ่งมักจะผูกติดอยู่กับการสื่อสาร

และระบบสื่อกระแสหลักในสังคม (ที่ถูกควบคุมโดยกลุ่มผู้มีอำนาจอีกต่อหนึ่ง) โดย Howley ได้กล่าวถึงความน่าสนใจของการศึกษาสื่อชุมชนในแง่ที่จะเป็นการเผยถึงมิติอันซับซ้อนของกระบวนการสื่อสารในสังคม โดยเฉพาะในแง่ที่คนธรรมดาสามัญ (ordinary people) ใช้เทคโนโลยีสื่อและเทคนิคในการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการต่อต้านการครอบงำทางอุดมการณ์ (ideological manipulation) อันเป็นแนวทางการศึกษาที่นักวิชาการสำนักวัฒนธรรมศึกษาให้ความสนใจ

การทบทวนแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นถึงประเด็นศึกษาเกี่ยวกับสื่อทางเลือกและสื่อชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็นกรอบในการทำความเข้าใจพัฒนาการและวัตถุประสงค์ของการผลิตสื่อของชาวไทยเชื้อสายปกาเกอะญอ

2.2 ชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของประเทศไทย

ชาติพันธุ์ (ethnicity) เป็นมโนทัศน์ที่นักสังคมศาสตร์ใช้ในการจำแนกกลุ่มชน หรือใช้เพื่ออธิบายความแตกต่างของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่เริ่มได้รับความนิยมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หรือช่วงทศวรรษ 1940-1950 คำว่า ethnicity มีรากศัพท์มาจาก ethnos ในภาษากรีก หมายถึง nation ซึ่ง nation หรือชาติในความหมายนี้ไม่ได้มีนัยว่าเป็นหน่วยการเมืองอย่างที่อาจเข้าใจกันโดยทั่วไปในปัจจุบัน (เช่น ชาติไทย ซึ่งมักใช้แทนหรือในความหมายเดียวกับคำว่าประเทศไทย) แต่หมายถึงกลุ่มคนที่มีสายเลือดหรือสืบเชื้อสายเดียวกัน (นิติ ภาวัครพันธุ์, 2558, น. 33)

ชาติพันธุ์ก้าวเข้ามาแทนที่มโนทัศน์เดิมที่เคยใช้ในการอธิบายความแตกต่างของมนุษย์ อาทิ ชนเผ่า (tribe) และเชื้อชาติ (race) ซึ่งถูกวิจารณ์ว่ามีนัยยะของการเหยียดหยาม หรือ

สะท้อนอคติในการมองคนกลุ่มอื่น ๆ ของชาวตะวันตก ขณะที่คำว่าชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) นั้นดูจะมีความหมายที่เป็นกลางมากกว่า โดยเน้นว่ากลุ่มชนทุกกลุ่มมีวัฒนธรรมของตนเองที่ต่างกันออกไป และไม่มีวัฒนธรรมใดที่ควรจะถูกมองว่าสูงกว่าหรือต่ำกว่า ดังที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2550, น. 186) อธิบายว่า

มโนทัศน์ชาติพันธุ์ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีที่อธิบายความต่างของผู้คนด้วย ลักษณะทางชีวกายภาพ หรือเชื้อชาติ ซึ่งมาสู่การเหยียดสีผิวนั้น ไม่อาจใช้เป็น เครื่องมือทางแนวคิดในการเข้าใจสังคมได้อีกต่อไป ในขณะที่เดียวกันมโนทัศน์ว่าด้วยชน เผ่า (tribe) ที่เคยถูกใช้โดยนักมานุษยวิทยาตะวันตกอย่างแพร่หลายในการอธิบายกลุ่ม ชนที่มีการยังชีพอย่างเรียบง่าย มีการจัดโครงสร้างทางสังคมการเมืองที่ไม่ซับซ้อน ... ก็ ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมชนเผ่าในยุคปัจจุบัน ที่วิถีชีวิตของ กลุ่มชน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม ต่างก็ดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่ และรัฐชาติในระดับต่าง ๆ กัน

นักวิชาการให้คำนิยามของคำว่าชาติพันธุ์เอาไว้ค่อนข้างหลากหลายตามจุดเน้นหรือ ความสนใจที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ปิ่นแก้ว (2550, น. 213) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า แม้จะมีนิยามและ จุดเน้นในการพูดถึงมโนทัศน์ชาติพันธุ์ที่ต่างกัน แต่นักวิชาการก็มักมีแนวคิดร่วมที่ว่าชาติพันธุ์ หรือความเป็นชาติพันธุ์ก่อเกิดหรือดำเนินไปภายใต้หน่วยหรือกลุ่มทางสังคมที่มีความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ในบางครั้ง คำว่าชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์จึงมักถูกใช้ควบคู่กัน หรือ บางกรณีก็ใช้แทนในความหมายอย่างเดียวกันในงานวิจัยชิ้นหนึ่ง สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาใช้ คำว่าชาติพันธุ์หรือความเป็นชาติพันธุ์ในความหมายกว้าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มคน แสดงออกผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ อาทิ ภาษา ความเชื่อ ตำนานและเรื่องเล่า พฤติกรรม หรือ ปฏิบัติการต่าง ๆ (ซึ่งมักเรียกรวมว่าวัฒนธรรม) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นคือ กลุ่มคนซึ่งเชื่อมโยง

ตนเองกับสมาชิกคนอื่น ๆ บนฐานความคิดเรื่องเชื้อสายร่วมกัน (common descent) และการมีมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน (Henslin, 2005, p.326)

นิติ ภาวครพันธุ์ (2558, น. 90-91) อธิบายเพิ่มเติมว่า ตามคำนิยามในวงการมานุษยวิทยา ชนทุกกลุ่มจัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสิ้น ไม่มีชนกลุ่มใดที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มใหญ่หรือชนกลุ่มน้อยของประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน คำว่าชาติพันธุ์เป็นคำที่ถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปในชีวิตประจำวันและสื่อมวลชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักใช้ในการเจาะจงถึงชนกลุ่มน้อยภายในสังคมรัฐชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมซึ่งต่างไปจากวัฒนธรรมหลักของสังคมหรือประเทศที่เป็นที่พำนัก กล่าวโดยสรุปคือ คนโดยทั่วไปมักใช้คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในความหมายว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย (ethnic minority) นั่นเอง

วีระ สมบูรณ์ (2553, น. 18-19) ขยายความการใช้คำว่าชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของสังคมไทยไว้ว่า

คนไทยรับเอาคำที่เกี่ยวกับ ethno นี้มาใช้ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมักจะเน้นไปที่ชนกลุ่มน้อย หรือชาติพันธุ์ที่อยู่ชายขอบของสังคมไทย ตามตะเข็บพรมแดน ตามป่าเขาลำเนาไพร และตามชายฝั่งท้องทะเล

มีคนไทยน้อยคนที่จะใช้คำเดียวกันนี้กับความเป็น 'ไทย' แต่ถ้าเป็นไทใหญ่ ไทดำ ไทอาหม ฯลฯ เรากลับถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง ๆ ที่ในทางวิชาการไม่ว่าจะ 'ไทย' หรือ 'ไท' ล้วนแทบไม่ต่างจากม้งหรืออูรักลาโว้ยแต่อย่างใด เพราะมีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เช่นเดียวกันทั้งสิ้น

ในการศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์นั้น ในยุคต้น นักวิชาการมักสนใจที่จะค้นหา ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเวลาต่อมาว่า เป็นการมองกลุ่มชาติพันธุ์ แบบหยุดนิ่ง ตายตัว และเป็นการนิยามกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเกณฑ์วัตถุวิสัย (objectivity) โดย มุมมองของคนนอกกลุ่ม สำหรับการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับลักษณะที่เป็นจิตวิสัย (subjectivity) มากขึ้น โดยเฉพาะการใช้มโนทัศน์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ที่ได้รับความสนใจและแพร่หลายนับแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา

2.2.1 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ (identity) หมายถึงสิ่งที่บ่งบอกว่าเราเป็นใครโดยพื้นฐาน “ความเหมือน” และ “ความต่าง” กับคนรอบข้างหรือคนที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วย (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2551, น. 124) Turner (อ้างใน Matsaganis et al., 2011, pp.12-13) อธิบายว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็น อัตลักษณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง ประกอบด้วย 3 มิติที่สำคัญ ได้แก่ การนิยามตนเองในฐานะ สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ (self-identification as a member of a particular ethnic group) ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตนเป็นสมาชิก (knowledge of the ethnic culture) และความรู้สึกว่าการแสดงพฤติกรรมในฐานะสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มีความหมาย (feelings about the behaviors that demonstrate belonging to the ethnic group)

Martin และ Nakayama (อ้างใน Matsaganis et al., 2011, p.71) เสนอแนวคิดที่ ใกล้เคียงกันว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สามารถแบ่งแยกได้เป็น 3 มิติที่มีความคาบเกี่ยวและ สัมพันธ์กัน มิติแรกได้แก่ มิติทางความรู้ (cognitive dimension) คือความรู้เชิงวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตนสังกัด เช่น ธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยม โดยความรู้เชิงวัฒนธรรม

เหล่านี้มักถูกถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนหน้า มิติที่สองคือ มิติทางพฤติกรรม (behavioral dimension) คือการแสดงออกซึ่งความรู้ทางวัฒนธรรมผ่านพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ และสุดท้ายได้แก่ มิติทางความรู้สึก (affective dimension) หมายถึง ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งรวมถึงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ แต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากการหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อาทิ การสื่อสารภายในครอบครัว การปลูกฝังของสถาบันการศึกษา รวมถึงอิทธิพลของสื่อมวลชน เป็นต้น นอกจากนี้ คนเราไม่จำเป็นต้องมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เพียงหนึ่งเดียว โดยการผสมผสานอัตลักษณ์นั้นอาจเป็นผลมาจากการอพยพย้ายถิ่น การมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างชาติพันธุ์ หรือกรณีลูกครึ่งที่เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ของพ่อแม่

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547, น. 33-34) กล่าวเพิ่มเติมว่า นอกจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในระดับปัจเจก (individual) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ที่คนเรามีอยู่ในตัว (ส่วนอัตลักษณ์อื่น ๆ ก็เช่น เพศสภาพ ชาติ ชว่งชั้นทางสังคม ศาสนา และอาชีพ) ก็ยังมีสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ซึ่งถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม (ในที่นี้คือกลุ่มชาติพันธุ์) และเป็นสิ่งที่สมาชิกกลุ่มใช้ในการแบ่งแยกกลุ่มของตนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ ในทางหนึ่ง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะเป็นตัวกำหนดลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และในอีกทางหนึ่ง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ก็เป็นสิ่งที่นำมาสื่อสารและผลิตซ้ำอยู่เสมอผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์

ยิ่งกว่านั้น ความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็อยู่ตรงที่ความไม่ตายตัวของ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มใช้เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของตน โดย อัตลักษณ์ดังกล่าวมักมีการเปลี่ยนแปลงและสร้างใหม่ภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคม (ดูใน ยศ สันตสมบัติ, 2551) ปิ่นแก้ว (2550, น. 191) ให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ดังนี้

ไม่มีแบบแผนที่แน่นอนตายตัวว่า ลักษณะทางวัฒนธรรมอะไรที่เป็นตัวกำหนด ทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นภาษา หรือกระทั้งศาสนา ดังนั้น เราจึงพบว่าผู้ที่พูดภาษา ต่างกัน เช่น ชนชาวจีนปอ และลีซูในภาคเหนือของพม่ากลับมองว่าพวกเขาเป็นสมาชิก ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ในขณะที่ชาวอังกฤษที่ไปตั้งรกราก ที่แม้จะพูดภาษา เดียวกัน แต่กลับมีการพยายามจัดจำแนกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ภายในกลุ่มตัวเอง ... ในแง่นี้แล้ว คุณลักษณะทางวัฒนธรรมจึงขึ้นกับการตีความประสบการณ์และ ปฏิสัมพันธ์ อันเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ความเป็นบรรพบุรุษของผู้สืบเชื้อสาย เดียวกันมีนัยยะทางชาติพันธุ์ขึ้นมา และบ่อยครั้งที่การตีความนั้น ๆ จะอยู่ในรูปแบบ ของตำนาน เรื่องเล่า เพลง การแสดง พิธีกรรม สัญลักษณ์ ฯลฯ

2.2.2 ชาติพันธุ์กับรัฐประชาชาติหรือรัฐชาติสมัยใหม่

รัฐชาติหรือรัฐประชาชาติ (nation-state) เป็นองค์กรทางการเมืองสมัยใหม่ซึ่งเพิ่งถูกใช้ กันอย่างแพร่หลายในดินแดนต่าง ๆ ในระยะเวลาร้อยกว่าปีที่ผ่านมา (บางครั้งจึงเรียกว่าเป็น modern state หรือ รัฐสมัยใหม่ และเรียกรูปแบบการปกครองที่มีมาก่อนรัฐชาติว่า pre-modern state หรือรัฐจารีต) องค์ประกอบสำคัญของรัฐชาติ ได้แก่ มีสมาชิกที่แน่นอน (จึงนำไปสู่แนวคิด เรื่องประชากรหรือพลเมือง และกลไกในการสำรวจและควบคุม) มีดินแดนที่แน่นอน (ถูกแสดง

โดยแผนที่ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างรัฐต่าง ๆ) มีรัฐบาลหรืออำนาจอธิปไตย (sovereign) เป็นของตนเอง และมีความสามารถที่จะมีความสัมพันธ์กับรัฐอื่น³

หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา นักวิชาการหลายท่านเสนอว่าทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นจำเป็นต้องนำอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่เข้ามาพิจารณาด้วย โดยฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547) ได้ทบทวนแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ชาตินิยม (nationalism) และรัฐประชาชาติ และสรุปประเด็นและแนวคิดสำคัญในการศึกษาจากงานที่ตีพิมพ์โดยนักวิชาการ 3 ท่าน ได้แก่ กระบวนการปฏิบัติการทางชาติพันธุ์และการครอบงำทางวัฒนธรรม (ethnic manipulation and cultural hegemony) โดย Judith Toland แนวคิด “การเมืองชาติพันธุ์” (ethnic politics) โดย David Brown และการอธิบายกระบวนการก่อตัวของรัฐและการพัฒนาการของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดย Ana Maria Alonso

Judith Toland ซึ่งเป็นบรรณาธิการของหนังสือ Ethnicity and the State: Political and Legal Anthropology (1993) อธิบายลักษณะของรัฐชาติสมัยใหม่ว่ามีโครงสร้างการเมืองที่ซับซ้อน โดยคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ การเป็นสังคมพหุลักษณะที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยภายในรัฐเดียวกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มักขึ้นอยู่กับปฏิบัติการของรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องอาณาเขตปกครอง การควบคุมการเคลื่อนย้ายของประชากร การเข้าถึงทรัพยากร และการกระจายตัวทางแรงงาน ประเด็นที่บทความในหนังสือเล่มนี้ให้ความสนใจก็คือกระบวนการปฏิบัติการทางชาติพันธุ์ (ethnic manipulation) หรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจและด้อยอำนาจในกระบวนการสร้างรัฐ จากกรณีศึกษาในประเทศต่าง ๆ อาทิ เอกวาดอร์ จีน ไอร์แลนด์เหนือ อินโดนีเซีย เป็นต้น สิ่งที่ผู้เขียนค้นพบก็คือ

³ ประเทศไทย (หรือขณะนั้นคือสยาม) เริ่มรับแนวคิดนี้เข้ามาผ่านระบบอาณานิคมในช่วงต้นศตวรรษที่ 19

ศักยภาพของจิตสำนึกทางชาติพันธุ์นั้นสามารถทำให้คนต่างชนชั้น เพศ วัย มีความรู้สึกผูกพันหรือเป็นพวกเดียวกัน และความรู้สึกดังกล่าวก็ไม่อาจถูกขจัดได้โดยง่ายดาย แม้ว่าผู้ปกครองรัฐจะใช้กลวิธีทั้งรุนแรงหรือนุ่มนวล อาทิ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัย หรือลดทอนความสำคัญของวัฒนธรรมดังกล่าวให้เป็นเพียงเรื่อง “ท้องถิ่น” ไม่ใช่เรื่องของ “ชาติ”

นอกจากนั้น กรณีศึกษาในหนังสือเล่มนี้ก็ยังแสดงให้เห็นด้วยว่า ผู้ที่มีอำนาจปกครองหรือบริหารรัฐจะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในการสถาปนาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นมา (เช่น ภาษาประจำชาติ ชุดแต่งกายประจำชาติ) และเกิดการสร้างภาพ “ตัวเอง” และ “คนอื่น” รวมถึงมีการให้คุณค่ากับกลุ่มคนในรัฐ กล่าวคือ ผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางของรัฐหรือวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้รับการกำหนดขึ้น ก็จะถูกประเมินว่า “มีวัฒนธรรม” ขณะที่ผู้ที่มีวัฒนธรรมที่ต่างไปจากที่รัฐกำหนด เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็มักถูกจัดให้เป็นพวกเหล่าหลังหรือไม่มีอารยธรรม (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547, น. 70-72)

David Brown สนใจที่จะอธิบาย “การเมืองชาติพันธุ์” ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเขียนหนังสือ *The State and Ethnic Politics in Southeast Asia: Politics in Asia Series* (1992) ซึ่งสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์และโครงสร้างอำนาจในสังคมของประเทศต่าง ๆ เช่น พม่า สิงคโปร์ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย จุดเน้นของ Brown ก็คือ ในการทำความเข้าใจ “ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์” นั้น เราจำเป็นต้องพิจารณาอิทธิพลของรัฐที่มีต่อโครงสร้างอำนาจที่ครอบคลุมชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในรัฐนั้น ๆ นั่นคือต้องสำรวจว่ารัฐบาลมีการใช้หรือจัดสรรอำนาจในสังคมอย่างไร จากกรณีของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Brown พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์กับรัฐนั้นมีลักษณะที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์และปัจจัยแวดล้อมทางการเมืองที่ต่างกันในแต่ละ

ละประเทศ นอกจากนั้น ข้อสังเกตประการหนึ่งของ Brown ซึ่งสอดคล้องกับ Toland ก็คือ ไม่มีรัฐใดที่สามารถจะควบคุมจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ของประชากรได้อย่างสมบูรณ์ โดย Brown เสนอว่า ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การที่แต่ละกลุ่มชนที่อาศัยในรัฐมีจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอเพียงใด และสอง ระดับความเข้มงวดของการใช้และจัดสรรอำนาจของรัฐแต่ละแห่ง (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, 2547, น. 72-74)

บทความ The Political of Space, Time, and Substance: State Formation, Nationalism, and Ethnicity (1994) ของ Ana Maria Alonso ได้อ้างอิงการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านและชี้ว่า ในการก่อตัวของรัฐประชาชาตินั้น กฎเกณฑ์และระเบียบวินัยต่าง ๆ ได้ถูกสร้างในชีวิตประจำวันของประชาชน ทำให้เกิดลักษณะประจำชาติ (national character) และอัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity) และมุ่งสร้างให้ประชาชนมีจิตสำนึกร่วมกัน รวมถึงมีความรู้สึกผูกพันกับอาณาเขตซึ่งมีรัฐเป็นตัวแทน โดยหลายกรณีมักนำแนวคิดเรื่องการมีสายเลือดเดียวกันมาผนวกเข้ากับเรื่องเขตแดน ตัวอย่างเช่น การกล่าวถึงรัฐหรือประเทศในฐานะ “แผ่นดินพ่อ” หรือ “แผ่นดินแม่” ซึ่งรวมแล้วก็คือส่วนหนึ่งของกระบวนการชาตินิยม (nationalism) นั่นเอง ทั้งนี้ ในรัฐที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน กระบวนการชาตินิยมมักจะดำเนินควบคู่ไปกับความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มคนที่มีอำนาจ (เช่น กลุ่มผู้ปกครองรัฐ) ก็จะมีอิทธิพลในการสถาปนาวัฒนธรรมของตนให้กลายเป็นแกนกลางของชาติ ในมุมมองนี้ พัฒนาการของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์จึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและไม่หยุดนิ่ง และสัมพันธ์กับหรือเป็นผลอันเกิดจากการต่อสู้ทางวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยนั้น Alonso กล่าวว่า มีหลายวิธีที่รัฐใช้จัดการกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ภายในอาณาเขตของตน อาทิ การแปลงสัญชาติ (naturalization) การสร้าง

อุดมการณ์ (idealization) และการทำให้มีลักษณะเฉพาะน้อยลง (de-particularized) รวมถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยโดยกลวิธีการทำให้เป็นสินค้า (commodification) เป็นต้น (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, 2547, น. 75-78)

2.2.3 รัฐไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย

Keyes (อ้างใน ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, 2547, น. 99-101) ชี้ว่าการสร้างรัฐไทยในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่และกระบวนการชาตินิยมเริ่มต้นขึ้นในราวทศวรรษ 1910 (พ.ศ. 2453) โดยมีความพยายามที่จะกำหนดสิ่งที่เป็นมรดกชาติและเอกลักษณ์ของชาติไทย เช่น การยกภาษาไทยกลางให้เป็นภาษาทางการ โดยในช่วงต้นของกระบวนการสร้างชาตินั้น นอกจากความสามารถในการใช้ภาษาไทยทางการดังกล่าวแล้ว “ความเป็นไทย” ยังผูกไว้กับการนับถือพุทธศาสนา และการจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์

จามะรี เชียงทอง (2547, น. 143) อธิบายถึงการปรับเปลี่ยนจากประเทศสยามเป็นประเทศไทยในฐานะรัฐประชาชาติว่า

สยามมีความตื่นตัวในการปรับตัวเข้าเป็นชาติสมัยใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในปลายศตวรรษที่ 19 เมื่อมีการจัดระเบียบบริหารราชการแบบใหม่เพื่อควบคุมจัดการพื้นที่ (เทศาภิบาล) และในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ยังมีการให้ความสำคัญต่อชาติมากยิ่งขึ้น และมีการสร้างสัญลักษณ์เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ เช่น เพลงชาติ และธงชาติ (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) และรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทความปลุกใจให้รักชาติอีกด้วย

แม้การก่อตัวเป็น “ชาติ” สมัยใหม่ของ “ไทย” จะเริ่มชัดเจนขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา แต่ความเป็นชาติซึ่งเริ่มกลายเป็น “ชาตินิยม” เห็นชัดเจนมากขึ้นในสมัยรัฐบาล “ประชาธิปไตย” สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีการพูดถึงการเรียกร้องคืน “ดินแดน” จากฝรั่งเศส รวมทั้งการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามมาเป็น “ไทย”

Brown (1992) เรียกรัฐไทยสมัยใหม่ว่าเป็นรูปแบบ “internal colonial” สอดคล้องกับที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (ม.ป.ป., น. 23-24) ให้คำอธิบายไว้ว่า ในการเริ่มสถาปนาความเป็น รัฐชาติของไทยนั้น ผู้นำไทยได้หยิบยืมเครื่องมือการปกครองแบบรัฐอาณานิคมของประเทศตะวันตกมาใช้แทนที่การปกครองแบบรัฐจาริต ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนมุมมองต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของรัฐ นั่นคือ การมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ด้วยความคิดเรื่องเชื้อชาติหรือการเหยียดสีผิว และการเน้นความสำคัญของกลุ่มผู้ปกครองในฐานะที่เป็นกลุ่มชนชาติที่สูงส่งกว่ากลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มคนชาติพันธุ์หรือเชื้อชาติอื่นไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะคุณลักษณะในแง่ลบ

การเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มที่ด้อยอำนาจให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบนั้นเป็นผลที่ตามมาประการหนึ่งในกระบวนการสร้างรัฐไทยสมัยใหม่ ยศ สันตสมบัติ (2551, น. 27) ชี้ว่าม้งงานของนักมานุษยวิทยาไทยหลายชิ้นที่เผยให้เห็นการที่กลุ่มชาติพันธุ์ถูกสร้างให้กลายเป็น “คนอื่น” ในสายตาของรัฐ เช่น ในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ซึ่งมักถูกมองโดยรัฐว่าเป็นคนป่าเถื่อน โง่ และสกปรก (นั่นคือ พวกเขามีลักษณะตรงข้ามกับ “ความเป็นไทย” ที่รัฐกำหนดขึ้น อาทิ การไม่สามารถใช้ภาษาไทยทางการ หรือการไม่นับถือพุทธศาสนา เป็นต้น) นอกจากนี้ ยังพบว่ารัฐได้สร้างและผลิตซ้ำมายาคติเกี่ยวกับกลุ่ม

ชาติพันธุ์เหล่านี้อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ มายาคติเรื่องความมั่นคง มายาคติเรื่องยาเสพติด และมายาคติเรื่องสภาพแวดล้อม อันนำไปสู่การอ้างความชอบธรรมของรัฐที่จะเข้าไปจัดการหรือควบคุมพื้นที่และคนในพื้นที่เหล่านั้น

อย่างไรก็ดี เช่นเดียวกับข้อค้นพบในประเทศอื่น ๆ ซึ่งได้กล่าวถึงไปข้างต้น นั่นคือ ในความเป็นจริง ไม่เคยมีรัฐใดที่สามารถจะควบคุมจิตสำนึกหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในไทยหลายกลุ่มก็ไม่ได้ยอมจำนนอย่างราบคาบต่ออำนาจรัฐ หากแต่มีการต่อรองและตอบโต้ต่อสถานการณ์ที่ตนเองกำลังเผชิญหน้าในรูปแบบต่าง ๆ ในแง่นี้ ปฏิบัติการดังกล่าวของกลุ่มชาติพันธุ์อาจเรียกว่าเป็น “พื้นที่ของการต่อสู้” (contested terrain) หรือพื้นที่ในการแสดงออกตัวตนและความเป็นชุมชนของตน (ยศสันตสมบัติ, 2551, น. 30) ซึ่งเป็นประเด็นที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจ โดยผู้วิจัยเจาะจงที่จะศึกษาสื่อซึ่งผลิตและใช้โดยกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยภายใต้บริบทของสังคมไทยซึ่งสื่อมวลชนหรือสื่อกระแสหลัก (mainstream media) ส่วนใหญ่ถูกควบคุมโดยรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในหัวข้อต่อไปจะกล่าวอย่างเจาะจงถึงกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือปกาเกอะญอ โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้กับรัฐไทย รวมถึงสถานะและสภาพการณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ดังกล่าวในปัจจุบัน

2.3 ปกาเกอะญอในสังคมไทย

ปกาเกอะญอหรือกระเหรี่ยงสกอเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยกะเหรี่ยงกลุ่มย่อยอื่น ๆ ที่มีการสำรวจพบในประเทศไทย ประกอบด้วย กะเหรี่ยงโป คะยา และปะโอ (หรือตองสู) การแบ่งกลุ่มย่อยนี้อ้างอิงจากเกณฑ์ด้านภาษาควบคู่ไปกับเกณฑ์ทาง

ภูมิศาสตร์ จากการสำรวจในปี 2545 มีประชากรชาวกะเหรี่ยงอยู่ในประเทศไทยร่วมสี่แสนคน โดยราว 1 ใน 4 อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ชาวกะเหรี่ยงมักอยู่รวมกันเป็นชุมชนในระดับหมู่บ้านซึ่งกระจายตัวอยู่ในจังหวัดทางภาคเหนือ แถบต้นน้ำสาละวินและต้นน้ำแม่ปิง และตามแนวเทือกเขา ตะนาวศรีทางด้านตะวันตกของประเทศไทย โดยกะเหรี่ยงสกอหรือปกาเกอญอเป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด (สุดาดี เตชานันท์, 2555)

คำว่ากะเหรี่ยงนั้น เป็นคำที่คนภาคกลางใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ ซึ่งสันนิษฐานว่ามีที่มาจากภาษามอญ โดยที่ผ่านมา คำ ๆ นี้ถูกนำไปใช้ในความหมายทางลบ และบ่อยครั้งก็ใช้เป็นสำนวนเชิงล้อเลียนหรือตลกขบขัน (เช่น คนไทยอาจเรียกตัวเองว่ากะเหรี่ยงในสถานการณ์ที่ตัวเองทำอะไรเดือดร้อนหรือเวลาไปอยู่ต่างถิ่น) ดังนั้น ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา จึงมีความพยายามของชาวกะเหรี่ยงที่จะเผยแพร่คำที่พวกเขาใช้เรียกตัวเองให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น เช่น กะเหรี่ยงสกอเรียกตนเองว่า “ปกาเกอญอ” หรือ “จกอ” ขณะที่กะเหรี่ยงโป ใช้คำว่า “โพล่ง” หรือ “โพล่ว” (คำเหล่านี้มีความหมายเดียวกันว่า “คน”) อย่างไรก็ตาม คำเหล่านี้ก็ยังไม่อาจใช้แทนที่คำว่ากะเหรี่ยงได้ในความหมายที่ครอบคลุมถึงกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม เนื่องจากกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่มใช้คำเรียกตนเองต่างกันออกไป ฉะนั้น ในปัจจุบัน คำว่ากะเหรี่ยงจึงเป็นคำที่ยังใช้กันทั้งโดยรัฐ นักวิชาการ สื่อมวลชน และองค์กรของกลุ่มชาติพันธุ์เอง เพื่อเป็นคำเรียกรวมเพื่อหมายถึงกลุ่มกะเหรี่ยงย่อย ๆ ทั้งหมด ขณะที่เมื่อต้องการเจาะจงถึงกลุ่มย่อย ก็อาจจะใช้คำที่พวกเขาเรียกตัวเองควบคู่ไปด้วย (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2552, น. 12-13)

ชาวกะเหรี่ยงมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตัวเอง รวมถึงมีวิถีวัฒนธรรมเฉพาะ เช่น อาหาร พิธีกรรม และการแต่งกาย อย่างไรก็ตาม รายละเอียดของภาษาและวัฒนธรรมกะเหรี่ยงก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและสังคมที่ชุมชนนั้น ๆ ตั้งอยู่ รวมถึงการย้ายถิ่น และอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่พวกเขามีปฏิสัมพันธ์

ด้วย สำหรับในแง่ความเชื่อและศาสนานั้น พรสุข เกิดสว่าง (2556, น. 41) ระบุว่า ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ยังคงยึดถือความเชื่อดั้งเดิมแบบบรรพบุรุษ และก็มีบางส่วนที่หันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ (แต่ก็มักผสมผสานศาสนาความเชื่อดั้งเดิมเข้าไปในศาสนาที่เข้ามาใหม่) ทั้งนี้แม้กะเหรี่ยงคริสต์จะมีจำนวนไม่มากนัก แต่มักเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในทางสังคมและการเมืองเนื่องจากโอกาสในการศึกษาและสังคมที่ได้รับจากองค์กรทางศาสนาซึ่งมีเครือข่ายกับประเทศในโลกตะวันตก

2.3.1 วาทกรรมของรัฐกับอัตลักษณ์กะเหรี่ยง

ในบทความ Ethnic Identities of the Karen Peoples in Burma and Thailand (2007) Kwanchewan Buadaeng ระบุว่าอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงนั้นมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในรัฐชาติ โดยในกรณีของกะเหรี่ยงในประเทศไทยนั้น ก่อนหน้าทศวรรษ 1950 (ประมาณ พ.ศ. 2493) รัฐไม่ได้มีความสนใจที่จะเข้ามายุ่งหรือจัดการกับการดำรงชีวิตของชาวกะเหรี่ยงเท่าไรนัก อย่างไรก็ดี นับแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ผู้นำของไทยมีความพยายามที่จะนำประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม การสื่อสาร และพลังงาน (ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในระหว่างปี พ.ศ. 2504-2509) ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐเริ่มที่จะให้ความสนใจในการควบคุมและพัฒนาชุมชนของประชากรที่อาศัยในแถบป่าเขา ส่วนหนึ่งนั้นก็ด้วยสถานการณ์การต่อสู้ระหว่างลัทธิประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ โดยผู้นำของไทยเกรงว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะหว่านล้อมให้ประชากรในเขตห่างไกลเข้าเป็นร่วมขบวนการและลุกมาจับอาวุธต่อต้านรัฐบาล โดยในเวลาต่อมา มีการจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อทำงานเกี่ยวกับ “ชาวเขา” โดยเฉพาะ ซึ่งในความหมายของรัฐ “ชาวเขา” หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่

ราบสูง 6 กลุ่ม ได้แก่ กะเหรี่ยง อาข่า ลาหู่ ม้ง เมี่ยน และลีซู (ในเวลาต่อมาเพิ่มเติมเป็น 9 กลุ่ม โดยมี ลัวะ ขมุ และมลาปรี รวมอยู่ด้วย) ในช่วงเวลานี้เองที่กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงเหล่านี้ถูกกำหนดให้มีสถานภาพ “ชนกลุ่มน้อย” ในสายตาของเจ้าหน้าที่รัฐ

ขวัญชีวัน บัวแดง (2552, น. 8-9) อธิบายความเป็นมาของ “วาทกรรมชาวเขา” ซึ่งให้ภาพว่าชาวเขาเป็นผู้สร้างปัญหาแก่รัฐไว้ดังนี้

การระบุว่า “กะเหรี่ยง” เป็น 1 ใน 9 กลุ่มที่เรียกว่า “ชาวเขา” เริ่มขึ้นเมื่อมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อสงเคราะห์ชาวเขาในปี พ.ศ. 2498 และมีการให้คำนิยามว่า “ชาวเขา” เป็นใคร “กะเหรี่ยง” เริ่มกลายเป็นคำที่ใช้ในวาทกรรมที่เป็นทางการในความหมายที่เป็นชาวเขากลุ่มหนึ่ง ซึ่งสร้างปัญหาให้กับประเทศ หรือเรียกปัญหาเหล่านั้นว่า “ปัญหาชาวเขา” ประกอบไปด้วยปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การปลูก เสพ และค้าฝิ่น การไม่ใช้คนไทยที่อาจไม่จงรักภักดีต่อประเทศไทย เพราะไม่ได้รับเอาอุดมการณ์ชาติไทยที่แสดงออกโดยการนับถือศาสนาพุทธ ความรักชาติ และพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้หมิ่นเหม่ต่อการชักจูงของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่ดำเนินการบนพื้นที่สูงก่อนที่สลายไปเมื่อปี 2525 วาทกรรมชาวเขาเป็นสิ่งที่เน้นมากในสื่อต่าง ๆ ของรัฐ ในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน และสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นผลจากการที่รัฐเน้นการดำเนินงานวิจัยและพัฒนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ที่มีการตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัด มีการตั้งศูนย์วิจัยชาวเขา และเริ่มมีการเผยแพร่ศาสนาพุทธในหมู่ชาวเขาโดยโครงการพระธรรมจาริก ปี พ.ศ. 2508 การตั้งโครงการหลวงเพื่อทำงานวิจัยและเผยแพร่การเกษตรบนพื้นที่สูงในปี พ.ศ. 2512 และการดำเนินงานของโครงการพัฒนาที่สูงที่เป็นโครงการร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลต่างประเทศ

แม้รัฐจะมีความพยายามในหลาย ๆ ทางที่จะสร้างความรู้สึกของความเป็นคนไทย และความภักดีต่อรัฐไทยในหมู่ประชากรบนพื้นที่สูง แต่ก็พบว่าชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากยังคงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็มีการรับเอาความรู้สึกความเป็นหนึ่งในพลเมืองของชาติไทยเอาไว้ กลายเป็นพหุอัตลักษณ์ (plural identities) กล่าวคือ พวกเขาไม่ได้นิยามตนเองในฐานะคนไทย แต่นิยามว่าเป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง หรือหากนับเอาความเชื่อทางศาสนาเข้าไปด้วย ก็อาจจะนิยามตนเองว่าเป็นกะเหรี่ยงไทยนับถือพุทธ หรือกะเหรี่ยงไทยนับถือคริสต์ เป็นต้น (Kwanchewan, 2007, p.85)

นับแต่ทศวรรษ 1980 (พ.ศ. 2523) เป็นต้นมา มีชาวกะเหรี่ยงโดยเฉพาะเยาวชนที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคนกะเหรี่ยงที่มีการศึกษาเหล่านี้ก็มีโอกาสเข้าร่วมหรือแสดงตัวตนในกิจกรรมสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติมากขึ้น จากความตระหนักที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของตนถูกมองด้วยสายตาที่ไม่ดีนักจากรัฐและคนไทยกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะคนในเมือง พวกเขาจึงเริ่มความเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรที่เป็นตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองขึ้นเพื่อรักษาผลประโยชน์และเป็นปากเป็นเสียงแก่ชาวกะเหรี่ยง รวมถึงมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของตนไม่ให้สูญหายไป การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากกลุ่มนักศึกษาและผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 ที่ตัดสินใจหันหลังให้กับการศึกษาในระบบและออกไป “รับใช้สังคม” โดยการไปคลุกคลีกับชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ และริเริ่มโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ (กุศล พยัคฆ์ศักดิ์, 2555, น. 141-142)

จากการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของกลุ่มชาวกะเหรี่ยงสกอ โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่ในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนของตน อย่างเช่นภูมิปัญญาทางการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ทำ

ไว้ใน 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา คำว่า “ปกากะญอ” ค่อย ๆ เป็นที่รู้จักในสังคมไทยในฐานะคำที่ใช้เรียกและบ่งบอกถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมที่ดิงาม และมีความเป็นอยู่เรียบง่าย ขวัญชีวัน บัวแดง (2552, น. 10) ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า

ภาพของ “ปกากะญอ” ในฐานะที่เป็นผู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อธรรมชาติและสังคม อันเป็นภาพด้านบวก ไม่ใช่ภาพของ “ชาวเขา” ที่ค่อนข้างเป็นลบ เป็นสิ่งที่สังคมให้การยอมรับค่อนข้างมาก เป็นผลจากปัจจัยหลายประการ ปัจจัยแรกที่เป็นปัจจัยพื้นฐานคือการมีอยู่จริง คือความเชื่อและการปฏิบัติทางพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อธรรมชาติ รวมทั้งความสามารถในการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำไว้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีชุมชนที่อยู่ห่างไกล ไม่มีประชากรหนาแน่น ความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเหล่านี้ ทำให้ชนชั้นกลางที่รักธรรมชาติรับได้และให้การสนับสนุนเป็นอย่างมาก ปัจจัยต่อมาคือ การสนับสนุนภาพลักษณ์ของกะเหรี่ยงของหลายส่วนในสังคม ในทางวิชาการมีงานศึกษาวิจัยของนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี โท เอก นักวิจัย นักวิชาการจำนวนมาก รวมทั้งบทบาทของผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นคนปกากะญอเอง ที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีอยู่ของคนกะเหรี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เพื่อตอบโต้ภาพลักษณ์ของการทำลายป่าของ “ชาวเขา” ที่ถูกทางการสร้างขึ้นมาตลอด

กล่าวโดยสรุปคือ การสร้างอัตลักษณ์ “ปกากะญอ” ของชาวปกากะญอนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับ “วาทกรรมชาวเขา” ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทย โดยเฉพาะการที่ชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูงถูกกล่าวหาโดยรัฐว่าเป็นสาเหตุของปัญหาสังคม โดยเฉพาะการตัดไม้ทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

2.3.2 ผลกระทบของนโยบายรัฐต่อชุมชนกะเหรี่ยง

ในเอกสารแนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) พบว่า นอกจากผลกระทบจาก “วาทกรรมชาวเขา” ที่สร้างโดยรัฐแล้ว วิถีชีวิตดั้งเดิมของกะเหรี่ยงก็ได้รับผลกระทบหลาย ๆ ด้านจากนโยบายและการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ตัวอย่างผลกระทบที่สำคัญ ได้แก่

■ การจัดการทรัพยากรและการสูญเสียสิทธิในที่ทำกิน

ส่วนหนึ่งของปัญหานี้มาจากการที่รัฐเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เช่น การส่งเสริมพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว การใช้สารเคมี และการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ซึ่งทำลายพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในการก่อสร้างเขื่อน ชาวกะเหรี่ยงต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนอย่างรวดเร็ว และสิ่งที่ทำให้ปัญหารุนแรงขึ้นก็คือนโยบายอนุรักษ์ป่าแบบที่ไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของคนที่อยู่และหากินกับป่า เช่น การประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งนำไปสู่การประกาศเขตป่าสงวนฯ ทับซ้อนกับพื้นที่ที่ราษฎรอาศัยทำกิน ทำให้ราษฎรกลายเป็นผู้บุกรุกในทางกฎหมาย ชุมชนกะเหรี่ยงจำนวนมากต้องย้ายออกจากแหล่งอาศัยดั้งเดิมที่ตนเองอยู่กันมาหลายชั่วรุ่น

■ ปัญหาสถานะบุคคลทางกฎหมายและสัญชาติ

เนื่องจากชุมชนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล แม้ว่าจะมีสิทธิในการได้สัญชาติไทยและสิทธิต่าง ๆ ในฐานพลเมืองไทย แต่ก็มักตกสำรวจ โดยไม่มีหลักฐานปรากฏในทะเบียนราษฎร ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะสิทธิที่พลเมืองไทย

พึงมี เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการทำงาน สิทธิในการเดินทาง และสิทธิในการรับการสงเคราะห์และช่วยเหลือ

■ การสูญเสียอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ชุมชนกะเหรี่ยงหลายชุมชนเผชิญหน้ากับการสูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงของสมาชิกในชุมชน โดยส่วนหนึ่งก็มาจากระบวนการสร้างความเป็นไทยผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษา แม้ว่าในแง่หนึ่ง โอกาสทางการศึกษาจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนชาวกะเหรี่ยง แต่ในขณะเดียวกัน เยาวชนจำนวนไม่น้อยเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ถูกกลืนให้เป็นคนไทย และสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไป โดยเฉพาะกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่มีพ่อแม่ไปเข้าไปศึกษาต่อหรือทำงานในเมืองใหญ่ พวกเขาก็มักซ่อนเร้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ด้วยเหตุผล เช่น ความอายที่จะถูกผู้อื่นมองว่าเป็นพวกต้อยพัฒนาหรือล้าสมัย

■ ปัญหาเกี่ยวกับระบบการจัดการศึกษาของรัฐ

ระบบการจัดการศึกษาของรัฐมักละเลยวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมักจัดการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนดจากส่วนกลาง นอกจากนั้น ครูหรือบุคลากรในโรงเรียนก็มักจะมีมาจากภายนอก และขาดความเข้าใจและแรงจูงใจในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ซึ่งส่งผลให้เด็กกะเหรี่ยงถูกปิดกั้นจากวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงอาจเกิดความรู้สึกดูหมิ่นวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ของตน ซึ่งก็จะส่งผลต่อการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงดังที่กล่าวไปข้างต้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกากะญอ

วินัย บุญลือ (2545) ศึกษาชุมชนปกากะญอแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้มโนทัศน์ “ทุนทางวัฒนธรรม” ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการผลิตทางวัฒนธรรมกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมทางชาติพันธุ์ของปกากะญอ การศึกษาพบว่าบรรดาผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอ ได้แก่ ผู้นำชาวบ้าน เหล่านักวิชาการ และหน่วยงานภาคเอกชนต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตวัฒนธรรมสามารถทำทลายวาทกรรมหลักของชาติ (หรือ “วาทกรรมชาวเขา” ดังที่กล่าวถึงในหัวข้อ 2.3) โดยเปลี่ยนภาพของชาวปกากะญอจากผู้ทำลายมาเป็นผู้รักษาป่า และจากคนบ้านนอกไม่มีการศึกษามาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้ชาวปกากะญอมีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้นในสังคม รวมทั้งมีผลให้รัฐยุตินโยบายอพยพคนออกจากป่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้คือ วินัยแสดงให้เห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์และบทเพลงเพื่อชีวิตถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ปกากะญอ รวมถึงการทำทลายวาทกรรมหลักและภาพลักษณ์ในทางลบของชาวปกากะญอ

อย่างไรก็ดี งานของวินัยก็คล้ายคลึงกับงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยส่วนใหญ่ที่เมื่อมีการพิจารณาบทบาทของสื่อที่ผลิตและใช้โดยกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ก็มักเป็นเพียงหัวข้อย่อย ๆ ในการวิจัยที่ไม่สำคัญมากนัก เนื่องจากมักไม่ใช่งานวิจัยในสาขานิเทศศาสตร์หรือสื่อศึกษาโดยตรง การศึกษาเกี่ยวกับการผลิตสื่อปกากะญอครั้งนี้จึงจะมีส่วน

เดิมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับสื่อชาติพันธุ์และผู้ผลิตสื่อชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่ยังขาดอยู่ โดยจะให้ความเข้าใจที่มากขึ้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อและใช้สื่อชาติพันธุ์

2.4.2 การนำเสนอภาพแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคลในสื่อมวลชนไทย

มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (2553) ทำการศึกษาการนำเสนอภาพแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคลในสื่อมวลชนไทยกระแสหลัก โดยศึกษาสื่อ 5 กลุ่ม ประกอบด้วย หนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารข่าวรายสัปดาห์ นิตยสารรายเดือนและรายปักษ์ เว็บไซต์ข่าวกระแสหลัก รายการโทรทัศน์ประเภทต่าง ๆ (ข่าว สารคดี ปกิณกะ ดนตรี ละคร ภาพยนตร์ โฆษณา) และภาพยนตร์ไทยที่เข้าฉายในโรง นอกจากนั้นยังมีการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้รับสารจำนวนหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่า การนำเสนอภาพของประชากรชนกลุ่มน้อยรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงนั้นมีทั้งในเชิงบวกและลบ โดยการนำเสนอในเชิงลบนั้นมักเชื่อมโยงกับประเด็นความรุนแรงและอาชญากรรม และมักถูกนำเสนอในฐานะผู้กระทำความผิดหรือถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ซึ่งมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้ผู้รับสื่อเกิดทัศนคติเชิงลบต่อประชากรกลุ่มดังกล่าวได้

ผลจากการศึกษาชิ้นนี้ช่วยเน้นถึงความสำคัญของสื่อนอกกระแสและสื่อชาติพันธุ์สอดคล้องกับที่ได้กล่าวถึงในหัวข้อบทบาทของสื่อชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่สื่อกระแสหลักมีอิทธิพลต่อการรับรู้เกี่ยวกับคนชายขอบและชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ

2.4.3 Ethnic Minority Media in London: Transition and Transformation

Lay และ Thomas (2012) ทำการสำรวจสื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในลอนดอน ประกอบด้วยสื่อหนังสือพิมพ์ วารสาร สถานีวิทยุ และรายการโทรทัศน์ทางอินเทอร์เน็ต รวมทั้งศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ผลิตและผู้รับสารของสื่อชาติพันธุ์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการสื่อสารทางสัญลักษณ์ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทั้งในการผลิตและการเปิดรับสื่อชาติพันธุ์มีความเกี่ยวพันกับคุณค่าหรือความหมายเชิงนามธรรม เช่น ความเป็นชุมชน อัตลักษณ์ และความสามัคคีภายในกลุ่ม โดยในมุมมองของผู้ผลิตสื่อ สื่อชาติพันธุ์นั้นสามารถสนองความต้องการที่เฉพาะเจาะจงของสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มได้ และทำให้สมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งสร้างความรู้สึกร่วมของการมีส่วนร่วม นอกจากนี้สื่อชาติพันธุ์ก็ยังมีส่วนในการนำเสนอภาพที่ถูกต้อง หรือเรื่องราวในเชิงบวกของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอาจแตกต่างจากสิ่งที่สื่อกระแสหลักมักนำเสนอ

2.4.4 Ethnicity and Ethnic Media Use: A Panel Study

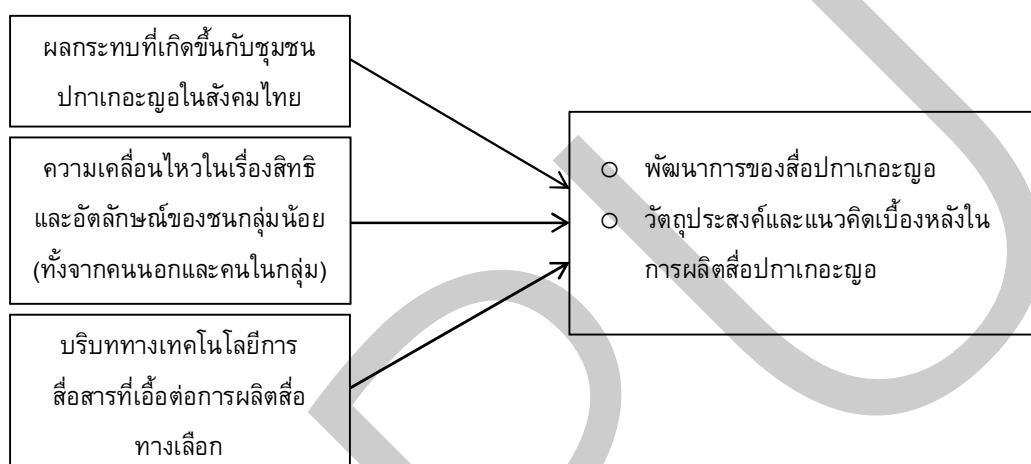
Leo W. Jeffres (2000) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับการใช้สื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 13 กลุ่ม การศึกษาเชิงสำรวจนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลทุก ๆ 4 ปี เป็นเวลารวม 16 ปี คือตั้งแต่ ค.ศ. 1976 ถึง ค.ศ. 1992 ผลการศึกษาพบว่า สื่อชาติพันธุ์เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยรักษาความผูกพันของสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ และทำให้ความผูกพันดังกล่าวดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ก็ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ความเป็นชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ได้รับประกันถึงความยึดมั่นในการใช้หรือเปิดรับแต่สื่อชาติพันธุ์เสมอไป กล่าวคือ ผู้ที่นิยามตัวเองในฐานะสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์และมี

ความผูกพันกับกลุ่มของตนก็มีแนวโน้มที่จะเปิดรับสื่อกระแสหลักหรือสื่อของกลุ่มประชากรหลักของสังคม โดยเฉพาะสื่อที่อยู่ในกระแสนิยม ซึ่งอาจหมายรวมถึงสื่อข้ามชาติที่ได้รับความนิยมทั่วโลก โดยเฉพาะสื่อที่ให้ความบันเทิง (ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะสื่อชาติพันธุ์ส่วนใหญ่มักเป็นสื่อประเภทที่ให้ข้อมูลและข่าวสาร เช่น หนังสือพิมพ์ รายการสนทนาทางสื่อกระจายเสียง)

งานวิจัยข้างต้นช่วยยืนยันบทบาทที่สำคัญของสื่อชาติพันธุ์ นอกจากนั้น จากข้อสังเกตของงานในข้อ 2.4.4 ทำให้ผู้วิจัยเลือกสื่อบันเทิงที่ผลิตโดยชาวปกาเกอะญอมาเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ภาพยนตร์ปกาเกอะญอที่ถูกเผยแพร่ทางช่องทางออนไลน์และได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ชม

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดเรื่องสื่อทางเลือกและสื่อชาติพันธุ์ และแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของประเทศไทย รวมถึงการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในสังคมไทย ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังแสดงในแผนภาพ 1

แผนภาพ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งขึ้น ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีรายละเอียดของแหล่งข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล ดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แนวทางในการเลือกตัวอย่างของการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างมีวัตถุประสงค์ (purposeful sampling) กล่าวคือ เลือกตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้มาก ลึกซึ้ง และตรงตามวัตถุประสงค์อย่างเจาะจง โดยที่ไม่เน้นขนาดของตัวอย่างเช่นที่ทำงานวิจัยเชิงปริมาณ (ชาย โพธิ์สีดา, 2556; Garner & Scott, 2013) โดยแหล่งข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ประกอบด้วย

1) แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในด้านการผลิตสื่อปกากะญอจำนวน 11 คน ซึ่งครอบคลุมการผลิตผลงานสื่อที่หลากหลาย ตั้งแต่สิ่งพิมพ์ เพลง วิดิทัศน์และภาพยนตร์ ไปจนถึงสื่อออนไลน์ ดังรายละเอียดในตาราง 3.1 ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ล้วนมีผลงานเผยแพร่และเป็นที่รู้จักกันภายในชุมชนปกากะญอ

ตาราง 1: รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย (key informants)

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูล	ประเภทสื่อ			
		งานเขียน	เพลง/วิทยุ	วีดิทัศน์/ ภาพยนตร์	ออนไลน์
1	นายถาวร กำพลกุล	✓			
2	นายชัยบัญชา มุแส		✓	✓	✓
3	นายวิธี เทอดชูสกุลชัย		✓	✓	✓
4	นายณัฐวุฒิ ธุระวร		✓	✓	✓
5	นายมัทธิว เจริญกุล	✓	✓		
6	นายอนุกุล กุลสัมพันธ์ชัย		✓		✓
7	นายณัฐพล โตเจริญศักดิ์		✓		
8	นายเมะโพ ขวัญปฐพีเลิศ		✓		
9	นายชาติรี พิมพา		✓	✓	
10	นายวิฑูรย์ แจ่มรัตน์สุวรรณ		✓		
11	นายสุวิษานนท์ รัตนภิรม ⁴	✓	✓		

2) บทความและบทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสื่อและผู้ผลิตสื่อปกากะญอ โดยสืบค้นจากเว็บไซต์สำนักข่าวต่าง ๆ ได้แก่ มติชน เนชั่น และประชาไท รวมถึงเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ดำเนินการสืบค้นระหว่างปี พ.ศ. 2556-2559

⁴ สุวิษานนท์ไม่ใช่คนปกากะญอแต่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการทำสื่อปกากะญอ โดยเฉพาะในช่วงเริ่มแรกที่ชาวปกากะญอเผยแพร่เรื่องราวของตนเองออกสู่สังคมภายนอก

3) ผลงานสื่อปกากะญอร่วมสมัยซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้เป็นกรณีศึกษา โดยเลือกสื่อประเภทบันเทิงซึ่งแตกต่างจากสื่อชาติพันธุ์โดยส่วนมาก และเป็นผลงานที่ผลิตโดยเยาวชนปกากะญอรุ่นใหม่ซึ่งมีบทบาทในแวดวงการผลิตสื่อปกากะญอในปัจจุบัน ผลงานดังกล่าว ได้แก่ ภาพยนตร์ 2 เรื่อง ประกอบด้วย *เชกิ เชอู ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสุป้า* และ *พอโมลา อาต่าโอะมู (ชีวิตของโพล่า)*

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ในการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคล ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) โดยมีการบันทึกเสียงเพื่อนำมาถอดเทปและจัดพิมพ์เป็นเอกสาร การสัมภาษณ์ใช้เวลาระหว่าง 30 นาที จนถึง 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยมีประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์กำหนดไว้ ดังนี้

- จุดเริ่มต้นและประสบการณ์การผลิตสื่อ
- วัตถุประสงค์ของการผลิตสื่อ
- กระบวนการหรือขั้นตอนการผลิตสื่อ
- ปัญหา อุปสรรค และความท้าทายที่เผชิญ
- มุมมองต่อบทบาทของสื่อในการรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ปกากะญอ
- แรงจูงใจในการเข้ามาทำสื่อ (มีความเกี่ยวข้องหรือไม่ อย่างไรกับประเด็นความเป็นชายขอบ)
- เสียงตอบรับจากผู้รับสารที่สะท้อนมาถึงผู้ผลิต

2) ในการเก็บข้อมูลจากบทความและบทสัมภาษณ์ ผู้วิจัยอ่านและจดบันทึกประเด็นสำคัญจากเอกสารดังกล่าว โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อแนวคิดและประสบการณ์ของผู้ผลิตสื่อปกากะญอ

3) ในการเก็บข้อมูลจากภาพยนตร์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการชมภาพยนตร์ที่ผู้ผลิตเผยแพร่ทางยูทูป (YouTube) โดยใช้การบันทึกข้อมูลทั้งในส่วนของเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ อาทิ พล็อตเรื่อง ตัวละคร ความขัดแย้ง การลำดับเหตุการณ์ การจบเรื่อง และเทคนิคทางภาพยนตร์ที่ถูกใช้เพื่อสื่อความหมาย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยดำเนินควบคู่ไปกับขั้นตอนการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นธรรมชาติของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (ชาย โพธิสิตา, 2554, น. 336-337) การดำเนินการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันนี้ได้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถใช้ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลในระยะต่อ ๆ มาได้ กล่าวคือ ทำให้ทราบว่ามีแง่มุมใดของข้อมูลที่ควรให้ความสำคัญหรือเจาะลึกเป็นพิเศษ

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์ซึ่งถอดเทปเอาไว้ บันทึกจากเอกสารและการวิเคราะห์ภาพยนตร์มาทำการวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามในการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยใช้แนวคิดที่ทบทวนไว้ในบทที่ 2 นั่นคือ แนวคิดสื่อชาติพันธุ์ ชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของประเทศไทย และปกากะญอในสังคมไทย เป็นกรอบในการให้รหัสข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ

ในแง่การตรวจสอบความถูกต้องและตรงประเด็นของผลการศึกษา นั้น งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation) นั่นคือ การใช้แหล่งข้อมูลและวิธีการรวบรวมข้อมูลไม่น้อยกว่า 2 ประเภทในการศึกษาในประเด็นหรือหัวข้อเดียวกัน

3.4 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การพรรณนาในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมภาพประกอบ โดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก นำเสนอพัฒนาการของสื่อปกากะญอตั้งแต่ยุคบุกเบิกจนถึงปัจจุบัน และกรณีศึกษาสื่อปกากะญอร่วมสมัย ได้แก่ ภาพยนตร์บันเทิงเรื่อง เซกิ เซอู ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสุป่า และ พอโมลา อาตาโอะมุ (ชีวิตของโปลา) โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปกากะญอที่ภาพยนตร์นำเสนอ ส่วนที่สอง นำเสนอวัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อของผู้ผลิตสื่อปกากะญอ และส่วนสุดท้าย นำเสนอแนวคิดเบื้องหลังของการผลิตสื่อปกากะญอ ได้แก่ แรงจูงใจในการผลิตสื่อปกากะญอและข้อจำกัดในการทำงานดังกล่าว

จากนั้นในบทสุดท้าย ผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบสำคัญและอภิปรายผลการศึกษา รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าเรื่องสื่อทางเลือกของกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ ส่วนแรกกล่าวถึงพัฒนาการของการผลิตสื่อโดยชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ และกรณีศึกษาภาพยนตร์ร่วมสมัยที่ผลิตโดยเยาวชนปกากะญอ ส่วนที่สอง นำเสนอวัตถุประสงค์ของผู้ผลิตสื่อปกากะญอในการผลิตสื่อของตนเอง และส่วนที่สาม นำเสนอแนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อปกากะญอซึ่งเป็นสื่อทางเลือกที่อยู่นอกระบบพาณิชย์นิยม

4.1 พัฒนาการของสื่อปกากะญอ

4.1.1 การผลิตสื่อปกากะญอ: จากยุคบุกเบิกถึงปัจจุบัน

ก่อนหน้านี้ชาวปกากะญอ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าพื้นเมืองอื่น ๆ ในประเทศไทยจะเข้าถึงทรัพยากรและความรู้ในการผลิตสื่อ พวกเขามีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสารจากสื่อกระแสหลักซึ่งรัฐและองค์กรธุรกิจหรือกลุ่มเจ้าของทุนเป็นผู้ผลิต โดยเฉพาะในทศวรรษ 2510 รัฐบาลไทยได้ใช้วิทยุกระจายเสียงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการกับ “ปัญหาชาวเขา”⁵ ดังเช่นคลื่นความถี่ AM. 1476 ที่เริ่มต้นออกอากาศอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2514 และออกอากาศในภาษาชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลายภาษา รวมถึงภาษาปกากะญอ ทั้งนี้ จากข้อมูลประวัติของคลื่นวิทยุซึ่งปรากฏในเว็บไซต์ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่

⁵ ดูการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับประเด็นนี้ในหัวข้อ 2.3.1 บทที่ 2

(สวท.เชียงใหม่) ก็ทำให้เห็นอย่างชัดเจนถึงทัศนคติและท่าทีของรัฐบาลในยุคนั้นต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย รวมถึงวัตถุประสงค์ของการใช้สื่อชนิดนี้ของรัฐ ดังนี้

ภาคเหนือของประเทศไทย ภูมิประเทศเต็มไปด้วยภูเขาสูง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ มีชายแดน ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอาทิ พม่า ลาว และประเทศจีน ดังนั้นจึงเป็นช่องทางให้ชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่าชาวเขา ได้อพยพ เคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าวเข้ามาอยู่บนภูเขาและตามแนวชายแดนของประเทศไทย นับวันยิ่งเพิ่มพูนจำนวนมากขึ้นเมื่อเกิดความไม่สงบจากประเทศเพื่อนบ้าน ประมาณกันว่ามีประชากรชาวเขาอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานในผืนแผ่นดินไทยประมาณ 5 แสนคน ชาวเขาเหล่านี้ได้เข้ามาหักล้างทางพงเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่น มีการขยายพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ เป็นผลกระทบต่อป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร และสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง นอกจากนี้ชาวเขาที่อพยพเข้ามาอย่างผิดกฎหมายอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านความมั่นคง เพราะในยุคนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแผ่ขยายการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อหาแนวร่วมและมวลชนเป็นการต่อสู้ระหว่างค่ายประเทศโลกเสรีและคอมมิวนิสต์

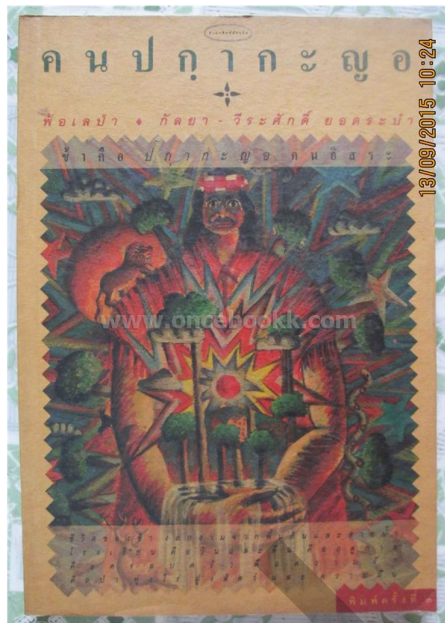
รัฐบาลไทยในยุคนั้นได้เล็งเห็นถึงปัญหาสำคัญและเร่งด่วนนี้ จึงได้วางแผนทำโครงการเพื่อการสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นหลายโครงการ โดยมีกรมประชาสงเคราะห์เป็นเจ้าของเรื่อง สำหรับกรมประชาสัมพันธ์ รัฐบาลได้มอบหมายให้ดำเนินการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงพี่น้องชาวเขาได้ดีที่สุดในสมัยนั้น (สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

ถาวร กำพลกุล นักเขียนปกากะญอยุคบุกเบิกซึ่งปัจจุบันอยู่ในวัยต้น 50 กล่าวถึงช่วงเวลาก่อนที่จะมีสื่อที่ผลิตโดยคนปกากะญอจะเกิดขึ้นว่า ในยุคก่อน สื่อจากภายนอกที่เข้ามาในชุมชนปกากะญอได้มีเพียงหนังสือพิมพ์และวิทยุ ทั้งนี้ เนื่องจากชาวปกากะญอส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านภาษาไทยได้ รายการวิทยุที่ผลิตและควบคุมโดยหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะที่ใช้ภาษาชนเผ่าในการจัดรายการจึงเป็นสื่อประเภทเดียวที่พวกเขาสามารถเข้าถึงได้ (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

■ งานเขียนปกากะญอ: การบุกเบิกพื้นที่เพื่อนำเสนอเรื่องราวชนเผ่า

ทศวรรษ 2530 ถือเป็นยุคเริ่มต้นของสื่อที่ผลิตโดยชาวปกากะญอ ซึ่งเริ่มจากงานเขียนเล่าเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และแนวคิดต่อสังคมและธรรมชาติของพวกเขา โดยเมื่องานดังกล่าวได้ตีพิมพ์เผยแพร่ก็ทำให้สังคมเริ่มรู้จักกับคำว่าปกากะญอหรือกะเหรี่ยงซึ่งต่างไปจากภาพในมุมมองที่รัฐมักนำเสนอ นักเขียนยุคบุกเบิกหรือที่อาจเรียกว่าเป็นนักเขียนปกากะญอคนแรกของไทย ได้แก่ พ้อเลป่า⁶ ชาวบ้านแม่แฮใต้ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผลงานตีพิมพ์เล่มแรกของพ้อเลป่า คือ *ปกากะญอ: ข้าคือคน* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2531 เป็นการแปลจากภาษาปกากะญอเป็นภาษาไทยโดยกัลยาและวีระศักดิ์ ยอดระบำ สองนักกิจกรรมและนักเขียนผู้ซึ่งเข้าไปคลุกคลีกับชุมชนปกากะญอที่แม่แฮไต่อยู่หลายปีนับจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 หนังสือเล่มนี้มีการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งและถูกเปลี่ยนชื่อเป็น *คนปกากะญอ* นอกจากนั้น พ้อเลป่าก็ยังมีผลงานเล่มอื่น ๆ ที่ตามมา ได้แก่ *เพลงชีวิตปกากะญอ* (2538) และ *จากความทรงจำของฉัน* (2540) ซึ่งกัลยาและวีระศักดิ์เป็นผู้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยเช่นเดียวกัน

⁶ พ้อเลป่าเสียชีวิตในวันที่ 2 เมษายน 2552 ณ บ้านแม่แฮใต้ ด้วยวัย 85 ปี

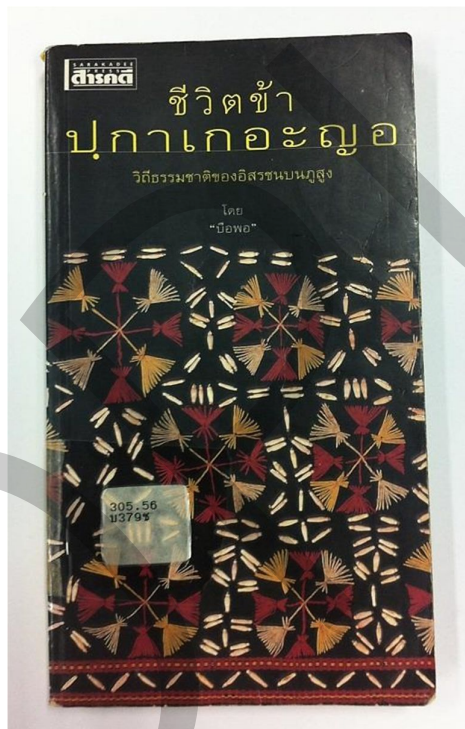

รูปภาพ 1: หนังสือเรื่องคนปากกะญอ โดยพ้อเลป่า (ที่มา www.oncebookk.com)

สำหรับนักเขียนปากกะญอในยุคต่อมามากเป็นผู้ที่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในระบบ จึงสามารถเขียนและเผยแพร่ผลงานเป็นภาษาไทยด้วยตัวเองได้ ทั้งนี้ ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้มีการผลิตและเผยแพร่ผลงานของชาวปากกะญอก็คือการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เน้นการทำงานกับกลุ่มเกษตรกรทางภาคเหนือและกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในชนบท มีนักเขียนปากกะญอหลายคนที่มีผลงานตีพิมพ์ อาทิ ลีชะ ชูชื่นจิตสกุล (หลานของพ้อเลป่า) ซึ่งเขียนหนังสือชื่อ *วิถีโลกป่า คนปากกะญอ* (2537) และ *เรื่องเล่าจากภูเขา* (2549) และ 'ป้อพอ' ซึ่งเป็นนามปากกาของถาวร กัมพลกุล มีผลงานได้แก่ *ชีวิตข้า ปากกะญอ: วิถีธรรมชาติของอิสรชนบนภูสูง* (2540) *เสียงอุทธรณ์จากชนเผ่า* (2547) และ *ไร่หมุนเวียนในวงจรวัดชนเผ่าปากกะญอ: สัมพันธภาพแห่งความสมดุลและเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ* (2547)⁷ รวมถึง 'โถ่เรบอ' หรือสมศักดิ์ สุริยมณฑล เจ้าของหนังสือรวม

⁷ ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 6 ประจำปี 2547 ในประเภทงานเขียน (รางวัลดีเด่น)

เรื่องสั้น *เขาวัวสุดท้าย* (2550)⁸ โดยงานเขียนที่ถูกตีพิมพ์เหล่านี้ล้วนช่วยเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวปกาเกอะญอให้เป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้าง อย่างเช่น หนังสือ *เขาวัวสุดท้าย* ซึ่งพิณประภา ชันธุรฐ นักเขียนและนักวิจารณ์วรรณกรรมได้กล่าวถึงเอาไว้ในรายงาน "*เขาวัวสุดท้าย*" ความเข้มข้นอันรื่นรมย์ในความเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริง (1 กรกฎาคม 2551) ว่าเป็นงานเขียนที่ทำให้ "ผู้อ่านค่อยๆ ซึมซับวัฒนธรรมที่มีกระบวนการเป็นตัวของตัวเอง และมีลักษณะเป็นนามธรรมของชาวปกาเกอะญออย่างแท้จริง"

รูปภาพ 2: หนังสือเรื่องชีวิตข้าปกาเกอะญอ โดยป๊อพอ

⁸ ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 ในประเภทงานเขียน (รางวัลชมเชย)

■ งานเพลงปกาเกอญอ: ความตื่นตัวในการบอกเล่าวิถีแห่งชาติพันธุ์

นอกจากสื่อที่เป็นงานเขียนแล้ว เพลงก็คืออีกหนึ่งช่องทางสำคัญที่ชาวปกาเกอญอใช้เพื่อสื่อสารเรื่องราวของตนเอง ซึ่งมีทั้งเพลงที่ใช้ภาษาปกาเกอญอและภาษาไทย โดยหากเทียบกับงานเขียนที่มักเป็นการสื่อสารกับกลุ่มผู้รับสารในวงกว้างหรือผู้อ่านที่เป็นคนไทย ดูเหมือนว่าเพลงจะเป็นสื่อได้รับความนิยมภายในชุมชนชาวปกาเกอญอเองค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในแง่ของการเป็นสื่อเพื่อความบันเทิงหรือผ่อนคลาย ทั้งนี้ บทเพลงปกาเกอญอก็มีทั้งที่เป็นรูปแบบดั้งเดิม คือเพลงที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรม “อือทา” หรือการขับลำนำหรือบทกวีของชนเผ่าปกาเกอญอ ควบคู่กับการบรรเลงเครื่องดนตรีที่เรียกว่า “เตหนากู”⁹ และเพลงปกาเกอญอสมัยใหม่ซึ่งบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากลอย่างกีตาร์ คีย์บอร์ด และกลองชุด

ผู้ที่เป็นนักแต่งเพลงและนักร้องปกาเกอญอส่วนหนึ่งก็คือคนกลุ่มเดียวกันกับนักเขียนที่ได้กล่าวถึงไปข้างต้นนั่นเอง เช่น ลีชะ ชูชื่นจิตสกุล ที่ได้ผลิตอัลบั้มชุดคนภูตอย ในปี พ.ศ. 2535 และคนต้นน้ำ ในปี พ.ศ. 2537 การผลิตงานเพลงดังกล่าวเป็นการทำงานร่วมกันกับ สุวิษานนท์ รัตนภิมล นักกิจกรรมและนักเขียนซึ่งมีความสนใจงานด้านการพัฒนาและวิถีชีวิตของคนชนเผ่า โดยขณะนั้นสุวิษานนท์ทำงานอยู่ในองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ สุวิษานนท์เล่าว่าตนเองมีโอกาสดังฟังเพลงภาษาปกาเกอญอที่ลีชะแต่งเอาไว้ และเกิดความประทับใจจึงอยากจะนำเสนอเพลงเหล่านั้นออกไปสู่สังคม และเพื่อให้คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้จึงแปลเนื้อออกมาเป็นภาษาไทยผสมผสานเข้าไปในบทเพลง โดยหนึ่งในวิธีการเผยแพร่บทเพลงให้เป็นที่รู้จักโดยเฉพาะในกลุ่มคนปกาเกอญอก็คือรายวิทยุภาษาชนเผ่าของของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยนั่นเอง สุวิษานนท์เล่าว่า

⁹ เครื่องดนตรีของปกาเกอญอซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องดนตรีที่เสียงเกิดจากสายประเภทพิณคอโค้ง (arched harp) บางคนจึงเรียกว่าพิณกะเหรี่ยงหรือพิณปกาเกอญอ

จริง ๆ แล้วคลื่นนี้เขาตั้งขึ้นมาเพื่อที่จะรณรงค์ให้ชาวเขาเลิกการตัดไม้ทำลายป่า รณรงค์เรื่องการต่อต้านยาเสพติดเป็นหลักนะ แต่บังเอิญว่าเราใช้ช่องทางนี้ เอาเพลงของเรากลับไปสู่หมู่บ้าน ... กลายเป็นว่าทุกเย็นเลยเพลงของเราจะดังผ่านทางวิทยุ กลายเป็นว่าสถานีวิทยุแทนที่จะสื่อสารแต่เรื่องยาเสพติด เพลงเราก็ได้ออกไป ... ตั้งแต่เชียงใหม่ไปจนเชียงราย (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

รูปภาพ 3: อัลบั้มคนภูคอยและบ้านทีกคนต่น้ำ ซึ่งในปี 2559 มีการต้นฉบับเดิมมาปรับปรุงและผลิตใหม่ในรูปแบบซีดี

ข้อสังเกตหนึ่งของวงการเพลงปกาเกอะญอ โดยเฉพาะในยุคบุกเบิกก็คือ นักร้องและนักดนตรีส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะพวกเขาคุ้นเคยกับกิจกรรมในโบสถ์ซึ่งประกอบด้วยเพลงและดนตรีรูปแบบตะวันตก รวมถึงโอกาสในการได้ฝึกฝนพื้นฐานทางดนตรีจากอุปกรณ์ดนตรีในโบสถ์นั่นเอง สุวิชานนท์ รัตนภิมล กล่าวถึงต้นทุนทางดนตรีของ ลิขะ ชูชื่นจิตสกุล ว่า “พี่ลิขะแกมีต้นทุนคือเคยทำเพลงโบสถ์มาก่อน พี่ลิขะเป็นคริสต์ เขาเรียนรู้การเล่นดนตรีผ่านมิชชันนารีมา เพราะฉะนั้นเขาจะมีอารมณ์เพลง ท่วงทำนองเพลงเขาสวย”

(สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559) ขณะที่ณัฐวุฒิ ฐะวร ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ในปัจจุบัน โปสเตอร์ก็ยังถือเป็นสิ่งที่สร้างพื้นฐานหรือความสนใจทางดนตรีให้กับเยาวชนปกากะญอ โดยณัฐวุฒิอธิบายว่า ‘เด็กโปสเตอร์’ เหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีทักษะทางดนตรีที่ดี คือหุ่ดี จังหวะดี เพราะเรียนรู้มาตั้งแต่เด็กจากการไปโปสเตอร์ทุกวันอาทิตย์ (สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2558)

นอกจากนั้น ปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนทำให้วงการเพลงปกากะญอเติบโตขึ้นก็ได้แก่สภาพสังคมในเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงซึ่งเอื้อต่อการทำงานของผู้ผลิตสื่อ อาจกล่าวได้ว่า เชียงใหม่คือศูนย์กลางของวงการสื่อปกากะญอ โดยเฉพาะการผลิตผลงานด้านดนตรี ดังที่ สุวิธานนทอธิบายว่า

เชียงใหม่ช่วงนั้นมันจะมีห้องอัดอยู่ 2-3 ที่ ที่แบบเหมือนกรุงเทพฯ เลย คุณภาพเสียงมันได้เลย และอีกอย่างคือเชียงใหม่มันมีเวทีเยอะ เวทีกิจกรรม เพราะฉะนั้นเราจะมึงกันไปเล่นบ่อยมากเลย ไม่งานนักศึกษา ก็งาน NGOs [องค์กรพัฒนาเอกชน] งานโน่นงานนี่ตามโรงแรมบ้าง ตามโรงเรียนบ้าง ตามวัด ตามสวนสาธารณะ หรือแม้แต่ตามบ้าน มันมีคนและมันเอื้ออยู่ (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

สำหรับชื่อนักร้องและนักดนตรีซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชุมชนปกากะญอทั้งในยุคบุกเบิกและยุคต่อมาก็เช่น ตือโพ, ทองดี ตูโพ, สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์, วิฑูรย์ แจ่มรัตนสุวรรณ์, มะพะโพ ขวัญปฐพีเลิศ และชาติรี พิมพา เป็นต้น โดยการผลิตเพลงปกากะญอนั้นก็มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย ซึ่งปัจจุบันมีการผลิตออกมาหลากหลายแนวไม่ต่างจากเพลงไทยสมัยนิยมทั่วไป

อนุกุล กุลสัมพันธ์ชัย ผู้ผลิตสื่อชาวปกากะญอ วัย 26 เล่าถึงวงการเพลงปกากะญอว่า

สมัยก่อนนั้นก็มีของคนเฒ่าคนแก่ มีลำนำ ก็จะขับกล่อมกันในสังคมภายในหมู่บ้าน ภายในครอบครัว ภายในชุมชน ยุคที่บูมขึ้นมาหน่อยคือยุคของพีดีโอไฟ จะเป็นอัลบั้มทำออกมา ช่วงนั้นเพลงกะเหรี่ยงจะดังมาก แล้วก็เริ่มมีการทำแนวลูกทุ่งซึ่งก็ได้รับความนิยม ... พอมาถึงยุคปัจจุบันเพลงกะเหรี่ยงจะมีทุกแนวเลย อีปฮอป สตรีท ร็อค ผมคิดว่าแนวโน้มในการฟังดนตรีจะเพิ่มขึ้นมากเรื่อย ๆ ในแนวเพลงปกาเกอะญอ ... ถ้าถามว่ากระแสนิยมหรือ ผมคิดว่าขึ้นอยู่กับคนมากกว่าครับ คนที่อนุรักษ์นิยม คนที่รักในถิ่นฐาน รักในรากเหง้าของตนเอง คนพวกนี้จะฟังเพลงปกาเกอะญอ และจะเข้าใจเพลงปกาเกอะญอ (สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2558)

นอกจากนั้น การผลิตเพลงปกาเกอะญอก็ยังเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยี นั่นคือ จากยุคเทปคาสเซ็ทมาสู่ยุคแผ่นซีดีและวีซีดี ซึ่งไม่เพียงแต่เสียงเพลงเท่านั้น แต่ก็ยังมีการผลิตภาพประกอบหรือมิวสิกวิดีโอเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับผลงานมากขึ้น แมะโพ ขวัญปฐพีเลิศ นักร้องปกาเกอะญอ วัย 30 เล่าถึงเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

เมื่อก่อนมีแต่แบบเทปนะ แต่ตอนนี้มีทั้งซีดีและวีซีดีคาราโอเกะ ที่ผ่านมาก็ไปจังหวัดตาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็มีคนมาถามหาเพลงอยู่ บางคนก็ถามหาแบบเป็นม้วนเทปก็มีนะ ผมก็บอกเขาว่าตอนนี้แบบม้วนเทปเขาไม่ทำกันแล้ว ส่วนมากเขาจะให้เป็นซีดีคาราโอเกะมากกว่า บางคนเขาอยากได้แบบคาราโอเกะ แต่บางคนเขาก็อยากได้แบบธรรมดา บางคนเขาชอบฟังบนรถยนต์ แต่บางคนเขาชอบดูมิวสิก (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558)

ณัฐพล โตเจริญศักดิ์ วัย 37 นักร้องและนักแต่งเพลงอีกคนหนึ่ง เล่าว่า ในยุคแรกๆ ที่ตนเองผลิตมิวสิกวิดีโอออกมา คุณภาพยังไม่ดีนัก เนื่องจากไม่มีความชำนาญ แต่ปัจจุบันมีคน

ปกากะญอซึ่งมีความสามารถด้านถ่ายทำและตัดต่อวิดีโอสามารถทำได้ค่อนข้างดี ซึ่งถือเป็นการพัฒนางานเพลงปกากะญอ (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2558)

รูปภาพ 4: บางส่วนของผลงานของศิลปินปกากะญอซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก

■ สื่อปกากะญอในปัจจุบัน

สื่อปกากะญอมีพัฒนาการไปตามเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีแนวโน้มที่จะมีความหลากหลายของสื่อมากขึ้นทั้งในแง่เนื้อหาและรูปแบบ สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่กลุ่มคนชายขอบมีโอกาสดูเข้าถึงการศึกษาและทรัพยากรต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนั้น คนปกากะญอรุ่นใหม่ ๆ ก็ก้าวเข้ามามีบทบาทในการผลิตสื่อเพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองและกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ทั้งนี้ปัจจัยที่เอื้อต่อการผลิตสื่อออกกระแสของกลุ่มชาติพันธุ์ก็คือความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ลดความซับซ้อนของขั้นตอนในการ

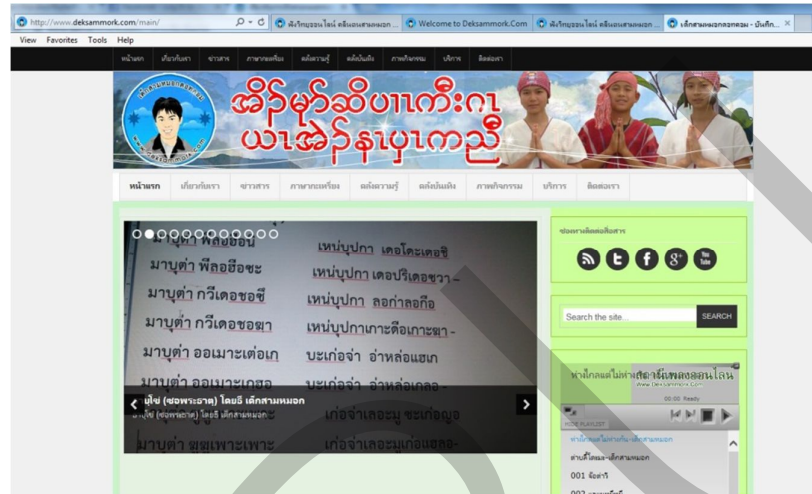
ผลิตและเผยแพร่สื่อ รวมทั้งราคาที่ถูกลงของเครื่องมือต่าง ๆ อาทิ กล้องภาพนิ่งและวิดีโอ และ คอมพิวเตอร์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่อำนวยความสะดวกในการทำงานต่าง ๆ

สุวิษานนท์ รัตนภิมล ยกตัวอย่างในกรณีของการผลิตเพลงปกากะญอว่า ถ้าเทียบกัน แล้ว นักร้องและนักดนตรีปกากะญอรุ่นใหม่ ๆ มีโอกาสที่จะเข้าถึงเครื่องมือเครื่องมือง่ายกว่าศิลปินรุ่นก่อน ๆ รวมทั้งมีโอกาเรียนรู้และฝึกฝนทักษะทางดนตรีที่หลากหลายมากกว่า รวมทั้งยังสามารถใช้สื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่ผลงานด้วยตนเองได้ด้วย สุวิษานนท์กล่าวว่า

ถ้ารุ่นบุกเบิก คือเขาขอได้บอกกล่าว โดยจิตวิญญาณ โดยจิตใจ เขาอยากบอกเรื่องราวมากกว่า มุ่งโดยเนื้อหาสาระที่เขาอยากบอก แล้วก็โดยทักษะฝีมือทางดนตรี โดยอะไรก็ตามพูดถึงก็จำกัดมาก แต่เด็กรุ่นหลังนี้เขามีโอกาสได้เพิ่มเติม มันมีเรื่องของทักษะ เรื่องของเทคนิค อย่างดนตรีนี้เขาก็ได้แตกฉานกว้างมากขึ้น เครื่องไม้เครื่องมือก็พร้อม โห เมื่อก่อนอยากได้ก็ตำรึสักตัว มันยากมากเลยนะ รุ่นหลังเครื่องมือก็พร้อม แล้วก็เล่นได้ด้วย เพราะฉะนั้นความกว้างของดนตรีรุ่นหลังมันจะกว้างกว่ารุ่นแรก ๆ ... สิ่งที่เราเห็นก็คือว่า มุมเพลงเนี่ยมันกว้างขึ้น หลากหลายขึ้น ทั้งเนื้อหา ทั้งเทคนิค ทั้งการเล่น แล้วก็การสื่อสารด้วย การสื่อสารนั้น สื่ออินเทอร์เน็ตเออ สื่อเฟสบุ๊คเออ สื่อยูทูปเองมันก็ไปกว้าง (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

วิธี เทอดชูสกุลชัย เป็นหนึ่งในชาวปกากะญอรุ่นใหม่ซึ่งมีความสนใจในการผลิตสื่อออนไลน์ โดยเป็นผู้สร้างและดูแลเว็บไซต์ *เด็กสามหมอกดอทคอม* (www.deksamork.com) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนปกากะญอ รวมถึงมีสถานีวิทยุออนไลน์ที่เน้นการเผยแพร่เพลงของศิลปินปกากะญอ วิธีกล่าวถึงความ

ตั้งใจของตนเองว่า เขาอยากจะทำให้เว็บดังกล่าวเป็นคลังข้อมูลดิจิทัลของชนเผ่า รวมถึงกำลังศึกษาวิธีที่จะทำให้เนื้อหาที่น่าสนใจมากขึ้น อย่างเช่น การใช้อนิเมชันในการนำเสนอ (สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2556)

รูปภาพ 5: เว็บไซต์เด็กสามหมอก

รูปภาพ 6: สถานีวิทยุออนไลน์เด็กสามหมอก

4.1.2 กรณีศึกษา ภาพยนตร์ปกากะญอร่วมสมัย

เทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ที่พัฒนาไปอย่างมากในยุคปัจจุบันช่วยให้การผลิตสื่อหลายประเภทเป็นไปได้สะดวกมากขึ้น หนึ่งในนั้นก็คือการผลิตภาพยนตร์บันเทิง หรือ ภาพยนตร์เล่าเรื่องขนาดยาว (feature film)¹⁰ ซึ่งในอดีตเคยต้องอาศัยเครื่องมือและอุปกรณ์จำนวนมาก ใช้ทุนสูง มีกระบวนการทำงานที่ซับซ้อน รวมถึงต้องมีบุคลากรที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันพบว่า ได้มีการผลิตภาพยนตร์เล่าเรื่องขนาดยาวขึ้นจากคนกลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือไปจากกลุ่มคนทำสื่อกระแสหลัก ซึ่งก็รวมถึงผู้ผลิตสื่อปกากะญอรุ่นใหม่ที่ต้องการจะสื่อสารเรื่องราวของตนเองผ่านภาพยนตร์ที่มุ่งเน้นความบันเทิงแก่ผู้ชมโดยสอดแทรกแนวคิดต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อชาวปกากะญอเอาไว้ในเรื่อง

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยนำเสนอกรณีศึกษาสื่อที่ผลิตขึ้นโดยกลุ่มคนปกากะญอรุ่นใหม่ โดยวิเคราะห์ผลงานภาพยนตร์บันเทิงขนาดยาว 2 เรื่อง ได้แก่ *เซกิ เซอ ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสู่ป่า* และ *พอโมลา อาตาโอะมู (ชีวิตของโปลา)* ซึ่งผลิตขึ้นและนำออกเผยแพร่ในรูปแบบดีวีดีและทางยูทูป (YouTube) โดยภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องจะช่วยให้เข้าใจถึงมุมมองของผู้ผลิตสื่อและประเด็นที่ผู้ผลิตสื่อต้องการจะสื่อสารกับผู้รับสารปกากะญอในบริบทของสังคมปัจจุบัน

¹⁰ ภาพยนตร์เล่าเรื่องขนาดยาว (feature film) เป็นคำที่มักใช้เรียกภาพยนตร์ส่วนใหญ่ที่ฉายในโรงภาพยนตร์ซึ่งมีความยาวมาตรฐานประมาณ 80-120 นาที ทั้งนี้ สถาบันหรือองค์กรภาพยนตร์บางแห่ง เช่น สถาบันศิลปะวิทยาการภาพยนตร์แห่งสหรัฐอเมริกา (Academy of Motion Picture Arts and Sciences) กำหนดว่า feature film คือภาพยนตร์ที่มีความยาว 40 นาทีขึ้นไป

■ ความเป็นมาของการผลิตภาพยนตร์

ภาพยนตร์เรื่องเซกิ เซอู ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสุป่า และพอโมลา อาตาโอะมุ (ชีวิตของโปลา) หยิบยกเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมปกาเกอญอในยุคปัจจุบันมานำเสนอ โดยตัวละครหลักทั้งหมดในเรื่องเป็นคนปกาเกอญอ และใช้ภาษาปกาเกอญอในการสนทนาเป็นหลัก โดยมีการใส่คำบรรยายภาษาไทยเพื่อให้คนไทยกลุ่มอื่น ๆ สามารถเข้าใจได้ด้วยถึงแม้ว่าจุดประสงค์ของการผลิตภาพยนตร์จะมุ่งสื่อสารภายในกลุ่มคนปกาเกอญอก็ตาม

ภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องเป็นผลงานการผลิตของทีมงานเยาวชนปกาเกอญอ นำโดย ชัยบัญชา มุเฮ ชาวปกาเกอญอแห่งบ้านป่าแป๋ อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน โดยชัยบัญชานั้น จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 26 จังหวัดลำพูน ก่อนที่จะได้โควตาเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยเลือกเรียนในคณะ นิเทศศาสตร์เนื่องจากมีความสนใจเกี่ยวกับดนตรี การแสดง และศิลปะเป็นพิเศษ ชัยบัญชาเล่าว่า ในวัยเด็กเขาไม่ได้ให้ความสนใจและภาคภูมิใจกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตปกาเกอญอมากนัก ทั้งนี้ มีจุดเปลี่ยนคือช่วงที่เรียนอยู่ประมาณชั้นปีที่ 2 ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เริ่มมีการรวมกลุ่มของนักศึกษาปกาเกอญอเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในรูปแบบของชมรม โดยใช้ชื่อว่า ชมรมसानใจรักษ์ปกาเกอญอ ซึ่งนอกจากเป็นโอกาสที่ชัยบัญชาได้พบปะเพื่อนชาวปกาเกอญอที่มาจากหลากหลายที่แล้ว ก็ยังทำให้ได้เปิดหูเปิดตาและรับรู้สถานการณ์ของกลุ่มชนเผ่าในสังคมไทย เขากล่าวว่า “เราเริ่มได้รับสื่อที่เป็นปกาเกอญอมากขึ้น แล้วเรารู้สึกว่าความเป็นชนเผ่านั้นเรามีเรื่องต้องเรียนรู้ และเราเริ่มได้รับข้อมูลในการสำนึกรักชนเผ่า” (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

สมาชิกของชมรมसानใจรักษ์ปกากะญอนั้นมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับ ชัยบัญชา และคนอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่ความแตกต่างนี้ก็ไม่ได้สร้างปัญหาในการทำงานร่วมกันแต่อย่างใด โดยหนึ่งในกิจกรรมของชมรมसानใจรักษ์ปกากะญอนี้คือการจัดตั้งวงดนตรีและออกไปแสดงตามหมู่บ้านปกากะญอ โดยเฉพาะการไปร่วมแสดงในโบสถ์ในวันสำคัญของศาสนาคริสต์ โดยเล่นทั้งเพลงไทยและเพลงปกากะญอ เน้นเพลงที่มีเนื้อหาสอนใจ และให้ข้อคิดในการใช้ชีวิต ซึ่งการได้เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านและชุมชนปกากะญอก็ทำให้ ชัยบัญชาเริ่มมองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ของคนปกากะญอ โดยเฉพาะคนรุ่น หนุ่มสาว ซึ่งก็เป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจของการเริ่มงานผลิตสื่อปกากะญอในเวลาต่อมา

ก่อนจบการศึกษา ชัยบัญชาได้ไปฝึกงานที่มูลนิธิกระจกเงา ในส่วนโครงการ บ้านนอกทีวี ซึ่งผลิตรายการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และเมื่อเรียนจบก็มีโอกาส ทำงานต่อในโครงการบ้านนอกทีวี โดยในช่วงที่ทำงาน ชัยบัญชาก็ยังคงติดต่อกับรุ่นน้องที่ชมรม ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยคอยให้คำปรึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ ของ ชมรม และประมาณปี พ.ศ. 2553 หลังจากชัยบัญชาเรียนจบและทำงานแล้วประมาณ 3 ปี เขา ได้เห็นโครงการประกวดสื่อเกี่ยวกับชนเผ่า จึงคุยกันกับน้อง ๆ ในชมรมว่าน่าจะทำผลงานส่ง เข้าประกวด โดยตกลงกันว่าจะนำเรื่องราวของชมรมसानใจรักษ์ปกากะญอมานำเสนอ แต่ ปรากฏว่าเนื้อเรื่องที่เขียนขึ้นนั้นยาวเกินกว่าที่ตั้งใจไว้ ทำให้เกิดความคิดกันว่าจะไม่ทำเพื่อส่ง ประกวดแล้ว แต่จะทำเป็นหนังยาวเพื่อออกเผยแพร่เลย ซึ่งผลงานดังกล่าวก็คือภาพยนตร์ เรื่องเชกิ เชอู ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสู่ป่า นั่นเอง

ภาพยนตร์เรื่องเชกิ เชอู ถ่ายทำกันที่จังหวัดเชียงรายเป็นหลัก โดยมีความยาวประมาณ 60 นาที หลังจากผลิตเป็นดีวีดีเพื่อขายและแจกจ่ายไปแล้ว ก็มีการอัปโหลดและเผยแพร่ในยูทูบ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2555 แบ่งเป็น 2 คลิป โดยข้อมูล ณ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2559 มียอดการ

เข้าชมดังนี้ คลิปแรก จำนวน 80,766 ครั้ง และคลิปที่สอง จำนวน 104,202 ครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่ค่อนข้างมากสำหรับภาพยนตร์ชาติพันธุ์ที่ผลิตเพื่อผู้ชมเฉพาะกลุ่ม สำหรับคำว่า เซกิ เซอู ซึ่งเป็นชื่อเรื่องนั้นก็สื่อถึงการทอดผ้ากะเหรี่ยงหรือปกากะญอ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

รูปภาพ 7: หน้าปกดีวีดีภาพยนตร์เรื่องเซกิ เซอู

การมีโอกาสได้ลงมือผลิตภาพยนตร์ขนาดยาวเรื่องนี้ และการตอบรับที่ดีจากผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ชัยบัญชาเกิดความคิดที่จะก่อตั้งสตูดิโอผลิตสื่อของตัวเองขึ้น เขาจึงตัดสินใจลาออกจากงานประจำที่มูลนิธิกระจกเงา โดยจุดประสงค์หนึ่งของการก่อตั้งสตูดิโอก็คือการพัฒนาคุณภาพของสื่อปกากะญอให้ดีขึ้น โดยสตูดิโอตั้งกล่าวใช้ชื่อว่าเดปอธูสตูดิโอ (Depothu Studio)¹¹ โดยช่วงแรกมีสำนักงานอยู่หลังมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ซึ่งเป็นการ

¹¹ เดปอธู เป็นภาษาปกากะญอ มาจากพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกากะญอที่จะนำกระดูกทารกที่เกิดใหม่ใส่ลงในกระบอกไม้ไผ่และเอาไปผูกไว้กับต้นไม้ใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ (คำว่า เด หมายถึงกระดูก) และขวัญของเด็กคนนั้นก็ผูกอยู่กับต้นไม้ไผ่ตลอดชีวิต ด้วยพิธีกรรมที่ถูกทำสืบทอดกันมาทำให้ชาวปกากะญอมีความผูกพันกับต้นไม้เป็นพิเศษ เนื่องจากเชื่อว่าหากต้นไม้ถูกตัดหรือโค่นลง เจ้าของเดจะเจ็บป่วยได้ ในบางชุมชนถึงกับมีบทลงโทษต่อผู้ที่โค่นต้นไม้ที่มีเดผูกเอาไว้

ใช้พื้นที่ร่วมกับชมรมसानใจรักษ์ปกาเกอญอ ปัจจุบัน สำนักงานได้ย้ายมาอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อความสะดวกและคล่องตัวมากขึ้น โดยที่ตั้งของสตูดิโอก็คือบ้านที่ชัยบัญชาเช่าร่วมกับเพื่อน เพื่ออยู่อาศัยนั่นเอง โดยในบ้านดังกล่าว ชัยบัญชากันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้เป็นห้องทำงานและห้องบันทึกเสียงซึ่งสร้างขึ้นจากการประยุกต์ใช้วัสดุที่ราคาไม่แพงมากนัก โดยใช้รับทำงานเพลงให้แก่ศิลปินปกาเกอญอและงานอื่น ๆ ทั่วไป

รูปภาพ 8: สำนักงานเดปอู่สตูดิโอ

หลังจากตั้งสตูดิโอไม่นาน ชัยบัญชา ในนามของเดปอู่ก็ได้ผลิตผลงานภาพยนตร์ขนาดยาวออกมา นั่นคือ พอโมลา อาตาโอะมุ (ชีวิตของโปลา) ซึ่งภาพยนตร์เรื่องนี้ส่วนหนึ่งมา

จากการที่ภาพยนตร์เชกิ เชอู ถูกกล่าวถึงในหมู่เยาวชนปกาเกอะญอ จึงได้รับการติดต่อจาก ศูนย์คาทอลิกขุนยวมและศูนย์การเรียนรู้วิถีชนเผ่าปกาเกอะญอ ให้ดำเนินการผลิตภาพยนตร์เพื่อ ถ่ายทอดวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชนเผ่า รวมถึงนำเสนอเรื่องราวความรักและความ ศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าไปสู่เยาวชนปกาเกอะญอ เนื่องในวาระที่สังฆมณฑลเชียงใหม่กำหนดให้ ปี 2012 หรือ พ.ศ. 2555 เป็นปีเยาวชน โดยภาพยนตร์เรื่องนี้ ชัยบัญชารับหน้าที่กำกับร่วมกับ ศิษย์เก่าศูนย์คาทอลิกขุนยวม มีความยาวทั้งสิ้น 93 นาที และเผยแพร่ทั้งในรูปแบบดีวีดี และ อพโหลดในยูทูปเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2557 มียอดเข้าชมทั้งสิ้น 385,648 ครั้ง (ข้อมูลวันที่ 28 พฤศจิกายน 2559) นอกจากนั้นยังมีการสร้างแผ่นพวงทางเฟสบุ๊ค และมีผู้กดถูกใจกว่า 3,000 ราย

รูปภาพ 9: หน้าปกดีวีดีภาพยนตร์เรื่องพอไมลา อาตาโอะมุ

■ **เชกิ เชอู ถักทอร้อยเรื่องราวจากเมืองสู่ป่า**

เนื้อเรื่อง

ภาพยนตร์เรื่องนี้เล่าเรื่องของแพว เด็กสาวชาวปกาเกอะญออาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เธอมีชีวิตที่เรียบง่ายและไม่วุ่นวาย แพวรักการทอผ้าเป็นชีวิตจิตใจ วันหนึ่ง เธอต้องจากครอบครัวเพื่อเดินทางไปศึกษาต่อในตัวเมือง เธอจึงขออนุญาตผู้เป็นแม่ให้นำเครื่องทอผ้าพกติดตัวไปด้วย

รูปภาพ 10: แพว ตัวละครหลักในเชกิ เชอู (หญิงสาวด้านขวา)

เมื่อแพวเดินทางมาถึงมหาวิทยาลัย แพวได้เข้าร่วมกิจกรรมรับน้องของชมรมซึ่งมีสมาชิกเป็นนักศึกษาจากชนเผ่าต่าง ๆ โดยทุกคนเล่นเกมกันอย่างสนุกสนาน แพวได้ถูกรุ่นพี่ทำโทษคู่กับซอ ชายหนุ่มปกาเกอะญอ และเหตุการณ์นี้เองที่ทำให้เธอและเขาเริ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน

แพวเช่าหอพักอยู่ใกล้มหาวิทยาลัย เธอมีเพื่อนสนิทชื่อเชอพอ โดยมีหนุ่มนักศึกษาปกาเกอะญอ 2 คนมาคอยตามจีบทั้งคู่อยู่เป็นประจำ แต่แพวกับเชอพาก็ไม่สนใจเนื่องจากไม่

ชอบในพฤติกรรมของชายหนุ่มทั้งสองที่เอาแต่เที่ยวเตร่ กินเหล้า และไม่ตั้งใจเรียน ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างแพวกับซอกก็ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ

คืนหนึ่งระหว่างที่แพวกำลังขับรถมอเตอร์ไซด์กลับหอพัก เธอประสบอุบัติเหตุจนได้รับบาดเจ็บ เธอพอและเพื่อน ๆ มาพบจึงรีบพาเธอส่งโรงพยาบาล รุ่นพี่ในชมรมคุยกับเธอพอเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาของแพวซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก รุ่นพี่จึงเรียกประชุมทุกคนในชมรมเพื่อขอความช่วยเหลือโดยให้ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลของแพว ซึ่งทุกคนต่างก็ช่วยด้วยความเต็มใจ ในระหว่างที่แพวต้องพักรักษาตัว ซอเป็นคนที่ยอมมาดูแลแพวและหลังจากออกจากโรงพยาบาล ความสัมพันธ์ระหว่างแพวและซอกก็ยิ่งแนบแน่นขึ้น ทั้งคู่ตัดสินใจคบหากันและสัญญาว่าจะรักกันตลอดไป

คืนหนึ่ง ซอมานั่งดูโทรทัศน์ที่ห้องของเธอพอ แต่มีฝนตกหนักทำให้ไฟดับ และทั้งคู่ก็เผลอตัวมีความสัมพันธ์กันในคืนนั้น เธอพอรู้สึกผิดต่อเพื่อนมาก เธอและซอได้นัดแพวมาพบ เธอพอสารภาพความผิดที่เธอทำลงไป แพวเสียใจมากเมื่อรู้เรื่องทั้งหมด ซอบอกกับแพวว่าไม่ใช่ความผิดของเธอพอและเขาพร้อมจะรับผิดชอบทั้งหมด ในขณะที่เธอพอร้องไห้เสียใจและบอกให้แพวทุบตีตัวเอง แต่แพวก็เลือกที่จะไม่ทำร้ายเธอพอและเลือกเป็นคนเดินออกมาเอง

หลังจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แพวเสียใจและร้องไห้อย่างหนัก แต่เธอก็ยังคงไม่ละทิ้งการทอผ้า โดยความทุกข์ทั้งหมดของเธอถูกถ่ายทอดออกมาเป็นผ้าทอสีดำ หลายครั้งระหว่างที่เธอทอผ้าอยู่นั้น เธอมักจะคิดถึงคำพูดของเธอพอในวันที่ทั้งสองคนยังนั่งทอผ้าร่วมกันอยู่ และวันที่เธอเย็บเสื้อปกากะญอเพื่อตั้งใจจะเอาไว้มอบให้ซอ ซึ่งสุดท้ายแพวก็ตัดสินใจนำเสื้อตัวนั้นไปมอบให้กับซอเมื่อทั้งคู่ใกล้จะเรียนจบ โดยเธอบอกกับซอว่าจะเป็นการพบกันครั้งสุดท้าย

ของทั้งคู่ จากนั้นไม่นาน แพวาก็เรียนจบจึงเตรียมย้ายออกจากหอพัก เธอเก็บข้าวของ รวมถึงอุปกรณ์ทอผ้าเพื่อนำกลับไปยังหมู่บ้าน

50 ปีหลังจากนั้น แพวในวัยชรา ยังคงนั่งปักลายผ้าอย่างตั้งใจ ลวดลายบนผ้านั้นก็คือสิ่งที่สะท้อนเรื่องราวมากมายที่เคยผ่านมาในชีวิตของเธอ แพวอยู่ในชุดสีขาวยาวกรอมเท้าที่เรียกว่าเซวา ซึ่งเป็นชุดสำหรับหญิงสาวปกากะญอที่ไม่ได้แต่งงานหรือไร้คู่ครอง

รูปภาพ 11: แพวในวัยชราในชุดเซวาสีขาว

ประเด็นสำคัญในภาพยนตร์

ภาพยนตร์เรื่องเซกิ เซอู มีโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบภาพยนตร์เล่าเรื่องขนาดยาวทั่ว ๆ ไป โดยเริ่มจากการแนะนำตัวละครและพื้นเพของตัวละคร จากนั้นจึงค่อย ๆ ใส่ความขัดแย้งในชีวิตตัวละครหรือปมปัญหาต่าง ๆ เข้ามา และมีการคลี่คลายเรื่องราวในตอนท้ายเรื่อง ทั้งนี้ ภาพยนตร์มีการสอดแทรกมุกตลกเป็นระยะ โดยส่วนใหญ่เป็นมุกตลกที่ไม่มีผลต่อการดำเนินเรื่องโดยตรง ในแง่การสร้างตัวละครนั้น แพว ตัวละครเดินเรื่อง และตัวละครรองตัวอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นซอ เซอพอ และเพื่อน ๆ ในชมรมถูกนำเสนอในฐานะตัวแทนของคนหนุ่ม

สาวปกาเกอะญอจำนวนมากในปัจจุบันที่เดินทางออกจากหมู่บ้านมาเพื่อศึกษาต่อในเมือง และต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตในโลกสมัยใหม่ เช่น ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายและปากท้อง ทัศนคติของคนเมืองต่อชนเผ่า และสภาพสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบกัน (ตัวอย่างเช่น ซอโดนขโมยรถจักรยาน)

ในภาพยนตร์แสดงให้เห็นว่า หนุ่มสาวปกาเกอะญอที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้นอาจแบ่งกว้าง ๆ ออกเป็น 2 กลุ่ม นั่นคือ ผู้ที่เห็นคุณค่าและพยายามจะรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ และผู้ที่หลงลืมวิถีดั้งเดิมของตน โดยภาพยนตร์นำเสนอวิถีชีวิตสมัยใหม่หรือการใช้ชีวิตในเมืองออกมาในภาพลบเป็นส่วนใหญ่ เช่น การกินเหล้าเมายา การทะเลาะวิวาท การขาดความยับยั้งชั่งใจ และการมีความสัมพันธ์ในวัยเรียนของคนหนุ่มสาว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ตรงข้ามกับความเป็นปกาเกอะญอที่ถูกนำเสนอออกมาในความหมายแง่บวก ทั้งในสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมได้แก่ ภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอที่มีความประณีตและสืบทอดกันมายาวนาน เช่น การทอผ้า และการเล่นเตหน่ากู ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของชนเผ่า และสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ ได้แก่ คุณลักษณะหรือนิสัยใจคอของคนปกาเกอะญอ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลและไม่ทอดทิ้งกันในยามลำบาก ความรักเพื่อนพ้อง และการเสียสละเพื่อผู้อื่น

รูปภาพ 12: การเล่นเตหน่าภูฏานาเสนอในภาพยนตร์เพื่อสื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนปกาเกอะญอ

รูปภาพ 13: ความสัมพันธ์ในวัยเรียนของหนุ่มสาวปกาเกอะญอ หนึ่งในภาพด้านลบของชีวิตในเมือง

มีหลายฉากในภาพยนตร์เรื่องนี้ที่สื่อถึงการปะทะและขัดแย้งกันระหว่างโลกของปกาเกอะญอกับโลกของสังคมสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ในฉากที่แพวมาพบซอเพื่อมอบเสื้อที่เธอทอด้วยมือให้กับเขา และบอกลาเป็นครั้งสุดท้ายนั้น ในฉากนี้ เสื้อผ้าที่ตัวละครสวมใส่ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของโลก 2 โลกที่จะไปด้วยกันไม่ได้ โดยแพวอยู่ในชุดประจำชนเผ่า ขณะที่ซออยู่ในชุดนักศึกษา รวมถึงบทสนทนาระหว่างทั้งคู่ก็ย้ำถึงความขัดแย้งดังกล่าวเมื่อแพวบอกกับซอว่าเมื่อเรียนจบ (ในเรื่อง การศึกษาคือตัวแทนของสังคมเมืองและโลกสมัยใหม่) เธอตัดสินใจที่จะกลับไปอยู่ที่หมู่บ้าน ซึ่งก็หมายถึงการที่เธอเลือกที่จะหวนคืนสู่วิถีความเป็นปกาเกอะญอนั่นเอง

ซอ : ขอบคุณเธอมาก ๆ เลยนะแพรว เธอเรียนจบแล้วจะไปทำงานที่ไหนเธอ

แพรว : จะกลับไปอยู่ที่บ้านก่อน ยังมีเรื่องราวอีกมากมายที่ต้องทำ ซอ เธอก็เหมือนกัน
นะ ทำหน้าที่ของตนเองให้ดี ทำให้มันเกิดประโยชน์สูงสุด

รูปภาพ 14: การจากลาของแพรวและซอ

สำหรับในตอนจบของเรื่องนั้น ผู้ชมได้เห็นแพรวในวัยชราซึ่งครองตัวเป็นโสดยังคงมุงม้นทอผ้าดังที่เธอทำมาตั้งแต่วัยสาว ซึ่งในฉากสุดท้ายที่แสดงให้เห็นชีวิตที่โดดเดี่ยวของแพรวนี้ก็เหมือนจะเป็นคำถามที่ทิ้งท้ายให้ผู้ชมคิดว่า ใช่หรือไม่ที่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนปกากะญอกำลังถูกทอดทิ้งจากคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ เหมือนดังเส้นทางชีวิตที่แยกขาดออกจากกันของแพรว ซอ เซอพอ และเพื่อนหนุ่มสาวปกากะญอที่เดินทางเข้าไปในเมืองคนอื่น ๆ

■ พอโมลา อาต้าโอะมุ (ชีวิตของโปลา)

เนื้อเรื่อง

ภาพยนตร์เล่าเรื่องของพอโมลา เด็กสาวกำพร้าพ่อซึ่งอาศัยอยู่กับแม่และน้องชายในบ้านเล็ก ๆ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง โดยเรื่องราวเริ่มต้นในช่วงที่พอโมลาและเพื่อน ๆ กำลังรอผลสอบเข้ามหาวิทยาลัยอย่างใจจดใจจ่อ เมื่อผลสอบประกาศออกมา พอโมลาสามารถสอบเข้าเรียนได้ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่สุดท้ายเธอก็ตัดสินใจสละสิทธิ์ และเลือกที่จะสมัครเรียนต่อในมหาวิทยาลัยใกล้บ้านแทนเพื่อที่จะสามารถดูแลแม่และน้อง รวมทั้งช่วยแม่รับจ้างทำงานต่าง ๆ เพื่อหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว

รูปภาพ 15: พอโมลาอาศัยอยู่กับแม่และน้องชาย

ในหมู่บ้านปกากะญออีกแห่งหนึ่ง มีเด็กหนุ่มคนหนึ่งชื่อน้าเกอปอ ครอบครัวของเขามีฐานะดี แต่น้าเกอปอกลับใช้ชีวิตไปวัน ๆ อย่างไม่รู้จุดหมาย โดยมีกลุ่มเพื่อนสนิทที่มักจะชวนกันไปเที่ยวเล่นซื้อเสกอกทูและหลูโป พ่อแม่ของน้าเกอปอรู้สึกทุกขใจไม่น้อยที่ลูกชายของตัวเองจะไม่โตเป็นผู้ใหญ่เสียที

พอโมลาและฉ่าเกอปอสมัครเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยแห่งเดียวกัน แต่ในขณะที่พอโมลาตั้งใจเล่าเรียน และมีศาสนาและพระผู้เป็นเจ้าเป็นเครื่องชี้นำชีวิต ฉ่าเกอปอกลับใช้ชีวิตในทางตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง เป็นเหตุให้ผู้เป็นแม่ต้องบ่นว่าอยู่ไม่ขาด และดูเหมือนทุกสิ่งจะเลวร้ายลงไปอีกเมื่อฉ่าเกอปอถูกสืดา คนรักของเขาบอกเลิก ฉ่าเกอปอเลือกที่จะประชดชีวิตด้วยการทำตัวเป็นคนไม่ดี ในระหว่างที่เรียนมหาวิทยาลัยนั้น แม่ของพอโมลาเกิดล้มป่วย ทำให้พอโมลาเป็นผู้ต้องรับภาระในการดูแลครอบครัว แต่เธอก็ไม่เคยย่อท้อและอดทนกับอุปสรรคทุกอย่างในชีวิต ขณะที่ฉ่าเกอปอนั้นก็สร้างปัญหาให้ครอบครัวไม่เว้นแต่ละวัน โดยเขามักจะขโมยข้าวของและเงินของพ่อแม่เพื่อเอาไปเที่ยวเตร่อยู่เป็นประจำ

หลังเรียนจบ พอโมลาได้งานเป็นผู้ช่วยพยาบาลในโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง เธอทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ ทางด้านฉ่าเกอปอ วันหนึ่งได้เกิดมีปากเสียงกับแม่จนทำให้แม่หกล้มและบาดเจ็บสาหัส เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ฉ่าเกอปอสำนึกได้ เขาคิดทบทวนเรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้น รวมถึงสิ่งผิดพลาดที่ตนเองได้ทำไป และคิดถึงความรักและความหวังดีของแม่ที่เขาไม่เคยมองเห็น เขาตั้งใจที่จะกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนใหม่

พอโมลาทำงานในโรงพยาบาลเดียวกับที่แม่ของฉ่าเกอปอเข้ารับรักษาตัว เธอมีหน้าที่ทำกายภาพบำบัดให้กับคนไข้ เมื่อแม่ของฉ่าเกอปอดีขึ้นและสามารถกลับไปพักฟื้นที่บ้านได้ พ่อของฉ่าเกอปอจึงว่าจ้างพอโมลาให้ไปช่วยดูแลภรรยาของตนที่บ้าน ทำให้ฉ่าเกอปอและพอโมลามีโอกาสได้ใกล้ชิดกันและเกิดเป็นความรักขึ้น และในที่สุด ฉ่าเกอปอก็ตัดสินใจสารภาพรักกับพอโมลาและขอเธอแต่งงาน

พอโมลาและฉ่าเกอปอทำพิธีแต่งงานในโบสถ์ท่ามกลางความยินดีของครอบครัวและบรรดาเพื่อน ๆ ในช่วงแรก ทั้งคู่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ต่างช่วยกันทำงานบ้านและดูแลซึ่ง

กันและกัน แต่เมื่อ 1 ปีผ่านไป ฉ่าเกอปอกลับทำตัวให้พอโมลาอดทนระอาใจ โดยเขามักจะออกไปดื่มเหล้าและเมามายกลับบ้านเสมอ พอโมลาปรึกษากับแม่ว่าเธอควรทำอะไรกับพฤติกรรมของสามี แม่เธอได้แต่เพียงปลอบใจและบอกว่าชีวิตคู่กันไม่ใช่เรื่องง่าย และบอกให้เธออดทน แต่พอโมลานั้นรู้สึกท้อและเหนื่อยล้าอย่างยิ่ง

รูปภาพ 16: พฤติกรรมของฉ่าเกอปอที่ทำให้ชีวิตคู่เกิดปัญหา

วันหนึ่ง พอโมลาและฉ่าเกอปอเกิดมีปากเสียงกัน หลังจากนั้น ฉ่าเกอปอก็พบว่าพอโมลาหายไปจากบ้าน ทั้งไว้เพียงจดหมายบอกลาฉบับหนึ่ง ฉ่าเกอปอพยายามตามหาพอโมลาทุกที่แต่ก็ไม่พบ กระทั่งเขาคิดขึ้นได้ว่าทุกครั้งที่มีเรื่องไม่สบายใจ พอโมลามักไปอยู่ที่โบสถ์เสมอ เขาจึงไปตามหาเธอที่นั่นและได้พบกับพอโมลา ฉ่าเกอปอปรับความเข้าใจกับพอโมลาและเอ่ยคำสัญญาต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าว่าจะไม่ทำตัวไม่ดีอย่างที่ผ่านมามากแล้ว พอโมลาจึงยอมให้อภัยและให้โอกาสฉ่าเกอปออีกครั้ง

ประเด็นสำคัญในภาพยนตร์

เช่นเดียวกับภาพยนตร์เรื่องก่อนหน้า ภาพยนตร์เรื่องพอโมลาดำเนินเรื่องตามแบบของภาพยนตร์เล่าเรื่องทั่วไป และแม้ว่าในเนื้อหาจะเน้นถึงปัญหาชีวิตของตัวละครและการฝ่าฟันปัญหาต่าง ๆ แต่ก็มีมุขตลกสอดแทรกเพื่อความบันเทิงของผู้ชม สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับภาพยนตร์เรื่องนี้ก็คือ การแสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคมปกาเกอญอตามความเป็นจริงที่มีความแตกต่างหลากหลาย นั่นคือ มีทั้งคนที่อยู่อย่างลำบาก และมีคนที่มีความรู้และความเป็นอยู่ค่อนข้างสบาย ซึ่งในสื่อกระแสหลักนั้นมักไม่มีพื้นที่ในการกล่าวถึงความหลากหลายเช่นนี้มากนัก (จริง ๆ แล้วก็รวมถึงในสื่อปกาเกอญอเองด้วยที่มักเลือกนำเสนอภาพของคนปกาเกอญอที่ความเป็นอยู่ค่อนข้างขัดสนเป็นส่วนใหญ่ อย่างเช่นที่ได้เห็นในภาพยนตร์เรื่องเชกิ เชอ)

สำหรับสองตัวละครหลักในภาพยนตร์ ได้แก่ พอโมลาและฉ่าเกอปอ ได้ถูกใช้เพื่อแสดงให้เห็นข้อเปรียบเทียบระหว่างคนปกาเกอญอที่ใช้ชีวิตในทางที่ดีและไม่ดี โดยตั้งแต่ต้นจนจบ มีการตัดสลับเหตุการณ์หรือเน้นอย่างจงใจให้เห็นถึงความแตกต่างในการดำเนินชีวิตของตัวละครทั้งสอง และผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำดังกล่าว ซึ่งด้วยวิธีนำเสนอแบบนี้ ผู้ชมจึงได้รับรู้ถึงอุดมคติของสังคมปกาเกอญอ อันได้แก่ คุณลักษณะของลูกที่ดี คู่ครองที่ดี รวมถึงศาสนิกชนและสมาชิกของชุมชนที่ดี อันเป็นสิ่งที่ชุมชนปกาเกอญอคาดหวัง

ในตอนจบของเรื่อง ภาพยนตร์แสดงให้เห็นว่าในที่สุดตัวละครอย่างฉ่าเกอปอก็ได้บทเรียนสำคัญ และตั้งใจที่จะกลับตัวกลับใจเพื่อคนที่ตนรัก ซึ่งในตอนจบนี้เองที่เราได้เห็นฉ่าเกอปอในชุดประจำชนเผ่าอีกครั้ง ซึ่งสามารถตีความได้ว่า เขายอมรับและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อเป็นชาวปกาเกอญอที่ดีแล้ว ในแง่นี้ ภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่เป็น

เครื่องมือกล่อมเกลาคำคิดและพฤติกรรมของผู้ชม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวปกาเกอญอที่อาจ
ยังใช้ชีวิตในทางที่ผิดหรือเบี่ยงเบนไปจากอุดมคติของสังคมปกาเกอญอ

รูปภาพ 17: ฉากสุดท้ายของเรื่องซึ่งนำเกอปอสัญญา กับพอโมลาว่าจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง

4.2 วัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อปกาเกอญอ

วัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อของผู้ผลิตสื่อปกาเกอญอนั้นแบ่งได้ 5 ประเด็นหลัก ๆ
ได้แก่ 1) การสื่อสารเพื่อตอบโต้อคติที่สังคมมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย 2) การป้องกันและ
รักษาสีทึบของชุมชน 3) การเป็นเครื่องมือรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ 4) การบันทึกและ
เผยแพร่วัฒนธรรมปกาเกอญอ และ 5) การนำเสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร ทั้งนี้
ในบางประเด็นก็มีความคาบเกี่ยวหรือเชื่อมโยงกันอยู่ แต่อาจมีจุดเน้นหรือจุดที่ถูกให้
ความสำคัญโดยผู้ผลิตสื่อแต่ละคนต่างกันในระยะยาวเท่านั้น

4.2.1 การสื่อสารเพื่อตอบโต้อคติที่สังคมมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย

สื่อปกากะญอนั้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นในบริบทที่ “วาทกรรมชาวเขา” ที่รัฐสร้างขึ้นสร้างผลกระทบต่อชีวิตของคนปกากะญอจำนวนมาก ผู้ผลิตสื่อปกากะญอส่วนใหญ่จึงมักมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะใช้สื่อเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมถึงสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม

ชมพูนุท น้าภา (1 กุมภาพันธ์ 2552) สัมภาษณ์สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ หญิงศิลปินที่มีชื่อเสียงของชาวปกากะญอ และพบว่า ในวัยเด็กของสุวิธานนั้นเคยกระทั่งรู้สึกไม่ยากที่จะเป็นคนชนเผ่าเนื่องจากมักถูกมองในแง่ลบจากเพื่อน ๆ ในโรงเรียน แต่เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวบ่อยครั้งเข้า สุวิธานจึงเริ่มเกิดความคิดว่าตนเองน่าจะทำอะไรเพื่อทำให้คนอื่น ๆ เข้าใจคนชนเผ่าในภาพที่ถูกต้องมากขึ้น โดยสุวิธานกล่าวถึงประสบการณ์ของตนเองในบทสัมภาษณ์ไว้ว่า

ตอนที่ผมเรียนในระบบ ชั้น ม.1 ม.3 ในหมู่บ้าน รู้สึกว่าไม่ยากเป็นคนชนเผ่า เพราะเป็นจำเลยมาตลอด อะไรที่แย ๆ คนชนเผ่าจะโดนตลอด ตอนนั้นผมคิดว่าพอกันที เราต้องอัปเดตตัวเอง รุ่นลูกเราต้องไม่เป็นแบบนี้ จะต้องเท่าเทียมกับคนในเมือง ต้องแต่งตัวแบบคนในเมือง ต้องพูดไทยชัดต้องคิดเหมือนคนในเมือง แต่พอผมทำอย่างนั้นผมก็เห็นความเป็นจริงไม่ได้ว่า เราคือปกากะญอ

มันมีจุด คือเพื่อนมาตั้งคำถาม เช่น ที่บ้านปลูกผัสนะอะไร ปลูกกะหล่ำเท่าไร ตัดไปปิ้งปิ้งจะส่งเรามาเรียนได้ เข้ามาในเมืองนั่งรถกะหล่ำมาหรือเปล่า โหนเถาวัลย์มาหรือ หรือบอกว่าที่บ้านเรากินข้าวเสร็จ ชีบนบ้าน หมูอยู่ข้างล่างก็กินซื้อได้ที่ถนนบ้าน เข้ามาก็ฆ่าหมูกิน เราก็ออ...ไม่ใช่ ถามว่ารู้ได้ยังไง เขาบอกว่ามีคนเล่าให้ฟัง ผมเลยรู้สึก

ว่าคนที่เล้ามันมีอิทธิพลขนาดนี้เลยหรือ ทำให้คนเชื่อขนาดนี้เลยหรือ พอเจอแบบนี้มันเหมือนเปลี่ยนจุดใหม่ให้เรายากจะบอกเล่าบ้าง จากที่เคยรู้สึกว่าจะไม่อยากเป็นชนเผ่าผมเปลี่ยนเลย ต้องทำหน้าที่พูดแทนคนชนเผ่า เพราะเรื่องที่เขากล่าวกันมานั้นไม่จริงแล้วทำไมเราไม่เล่าความจริงเสียเลย เพราะถ้ายังเข้าใจผิดความขัดแย้งมันจะรุนแรงขึ้นไปเรื่อย ๆ

สุวิธานนท์ รัตนกิมล นักพัฒนาสังคมซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการผลิตสื่อปกากะญอในยุคนุ๊กเบิก อธิบายเกี่ยวกับอดีตต่อชนกลุ่มน้อยในสังคมไทยในอดีตว่า

ตอนนั้นคนทั่วไปจะเข้าใจอยู่ 2-3 เรื่อง หนึ่งคือพวกค้ายา เป็นแหล่งที่ผ่านยา เป็นพวกที่ค้ายาเสพติด เสพยา คือทุกอย่างเกี่ยวกับยาเสพติดหมด อย่างที่สองก็คือเป็นพวกที่หนีเข้ามา หนีเข้ามาแล้วก็มาทำลายป่าไม้ ตันน้ำ ทำลายผืนป่า ปลุกผีนั้น คือภาพของชาวเขานะ อย่างที่สามก็คือเป็นพวกที่ถ้อยู่ชิดกับชายแดน บางจำพวกก็มีกองกำลังอาวุธบ้างที่อาจจะลักลอบข้ามไปมาสองฝั่ง อาจจะไปจับอาวุธฝั่งพม่าแล้วก็อาจจะเข้ามาฝั่งไทย มาใช้ชีวิตกับชุมชนแล้วก็ไม่ได้มีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยเนี่ยมีอยู่ 2-3 เรื่อง เพราะฉะนั้นทุกอย่างมันคือมุลมลทั้งหมด (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

ถาวร กำพลกุล หนึ่งในนักเขียนปกากะญอรุ่นนุ๊กเบิก ให้ข้อมูลตรงกันว่า อดีตต่อชนเผ่าที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในอดีต หรือในช่วงทศวรรษ 2520-2530 นั้นแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นการตัดไม้ทำลายป่า ประเด็นยาเสพติด และประเด็นคอมมิวนิสต์หรือขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล โดยถาวรกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของตนเองในการผลิตงานเขียนเกี่ยวกับวิถีชีวิตปกากะญอว่า “[สังคม]มีอคติอย่างนี้อยู่ เพราะฉะนั้นในส่วนนี้เราก็อยาก

ให้ภาพความกระจ่างกับสังคมภายนอก ก็เลยเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อเหล่านี้เพื่อที่จะอธิบายให้กับสังคมภายนอกว่าทัศนะต่าง ๆ 3 อย่างที่ยกมานี้มันเป็นจริงหรือไม่จริงแค่ไหนอย่างไร” (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558) โดยในหนังสือชีวิตข้าปกาเกอะญอ ถาวร หรือ ‘บือพอ’ ใช้พื้นที่ในส่วนต้นของหนังสืออธิบายเกี่ยวกับอคติที่สังคมมีต่อชาวปกาเกอะญอในประเด็นการตัดไม้ทำลายป่า เขาเขียนไว้ว่า “การมีทัศนะเช่นนี้ไม่เป็นธรรมเลย เพราะผู้ทำลายป่าไม่ใช่เฉพาะแต่ชนกลุ่มน้อยเท่านั้น ยังมีองค์ประกอบในการทำลายป่าที่ใหญ่กว่านี้อีก เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ” หรือในประเด็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ถาวรอธิบายไว้ว่า “ชนเผ่าในประเทศไทยไม่เคยมีประวัติในการก่อปัญหาชนกลุ่มน้อยเลย แต่ตรงกันข้ามกลับมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความภูมิใจและปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเป็นพลเมืองไทย” (‘บือพอ’, 2540, น. 26)

มัทธิว เจริญกุล นักเขียนและนักแต่งเพลงวัย 56 ปี สะท้อนความสำคัญของการผลิตสื่อปกาเกอะญอในแง่คล้ายคลึงกัน โดยกล่าวว่า “ถ้าเราใช้เป็น สื่อก็จะเป็นสิ่งที่ปกป้องตัวเราได้ ยกตัวอย่างเช่นปัจจุบันมีการทำลายป่า ถางที่ภูเขาให้โล่ง พอชาวคราวออกสื่อไปก็กลายเป็นความผิดของเรา” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558)

สุวิษานนท์ กล่าวว่า การที่ชาวปกาเกอะญอมีโอกาสสื่อสารแง่มุมที่ดีของตนเองถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยจะช่วยให้คนทั่วไปที่อาจรับรู้แต่เรื่องไม่ดีของคนชนเผ่าได้เห็นและเข้าใจคนชนเผ่าอย่างถูกต้องมากขึ้น สุวิษานนท์ซึ่งเคยผลิตอัลบั้มเพลงปกาเกอะญอร่วมกับลีชะ ชูชื่นจิตสกุล ได้เคยบอกกับลีชะว่า เพลงที่ลีชะแต่งขึ้นนั้นควรได้ออกไปสู่การรับรู้ของคนข้างนอก เพื่อให้คนเหล่านั้นรับรู้โลกของคนชนเผ่าที่มีมากกว่าคำว่าคนขี้ยา คนเสพฝิ่น ปลุกฝิ่น และคนทำลายป่า สุวิษานนท์ให้รายละเอียดว่า

คือมันมีมุมใหม่เพิ่มเข้ามา คือคนได้รู้ว่าเขามีวิถีชีวิตแบบนี้นะ พอมันได้ถูกเขียนถูกบอกเล่าออกไป คนก็ได้ซึมซับเรื่องพวกนี้ ซึมซับแบบช้า ๆ ว่ามันมีซอกมุมของการทำไร่ ซอกมุมของวิถีชีวิตอยู่กับป่า ซอกมุมของเสื้อผ้าที่มันบอกอะไรเขา หรือ แม้แต่การทำบุญเลี้ยงผี การมีวิถีการดูแลป่า การทำไร่แบบ 3 ปี 7 ปี ... มันไม่ได้เฉพาะโลกของการปลูกฝิ่น เสพยาอย่างเดียว แล้วเราก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าของพวกนี้มันจะไม่มีนะ ไม่ใช่ชาวเขาบ้านจะสวยงาม ไม่ใช่ ... แต่ว่าอีกด้านหนึ่ง เขามีวิถีอีกอย่างหนึ่ง มันมีความงดงามของการเป็นชนเผ่าอยู่ ... อย่างน้อยสุดได้เพิ่มข้อมูลว่าอีกด้านหนึ่งวิถีชีวิตชนเผ่าที่อยู่กับป่า วิถีชีวิตการพึ่งพาตนเองเขาก็ยังมีของเขาอยู่ นอกเหนือจากเรื่องการทำลายป่า เรื่องของปลูกฝิ่น ยาเสพติดอะไรพวกนี้ ก็ถือว่าเราได้เปิดโลกวิถีชนเผ่าให้คนข้างล่างได้รับรู้ (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

ชัยบัญชา มุสแซ คนทำสื่อปกากะญอรุ่นใหม่ พูดถึงกรณีการนำเสนอภาพลักษณ์ในด้านลบของคนกะเหรี่ยงหรือปกากะญอในสื่อกระแสหลัก โดยให้ความเห็นว่าเป็นเพราะคนทำสื่อกระแสหลักไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ตนเองนำเสนออย่างแท้จริง จึงทำให้ชัยบัญชาอยากที่จะทำสื่อของตัวเองขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่ในการโต้แย้งกับภาพด้านลบดังกล่าว ชัยบัญชากล่าวว่า

ถ้าเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดี บางครั้งเรารู้สึกว่าคนที่ทำสื่อมันไม่มีความรู้ความเข้าใจในปกากะญอดี เช่น บางทีมีคนสื่อออกมาว่าชาวเขาหรือกะเหรี่ยงไปขึ้นรถโดยสารแล้วสกปรก น่าขยะแขยง ความรู้สึกตรงนั้นของเขาไม่ผิดนะ เพราะว่าเขาอยู่ในสังคมแบบหนึ่งที่เขาไม่ได้พบได้เจอ แต่ถ้าวันหนึ่งเขาได้เข้าไปในพื้นที่ตรงนั้น ได้เข้าไปอยู่กับชาวเขา เขาจะเข้าใจและไม่รู้สึกรังเกียจแบบนั้น อย่างผมเองถ้าเวลาอยู่บ้านจะดูแลตัวเองให้สะอาดสะอาดเหมือนตอนอยู่ในเมืองตลอดเวลามันเป็นไปไม่ได้ เพราะเรา

ต้องอยู่กับดินกับธรรมชาติ แต่มันไม่ใช่สิ่งสกปรกนะ มันเป็นวิถีชีวิต เวลาเขาสี่ออกไป เขาจะสี่แต่ด้านลบ ไม่ค่อยสี่ด้านดี ในส่วนตัวก็เข้าใจคนที่ทำสี่ บางทีไม่ได้มีเจตนา ทำออกไปแบบนั้น แต่เขาขาดความใส่ใจ ขาดความละเอียด เขาอาจจะมองข้ามไป หรือไม่เข้าใจเท่าที่ควร ... ตรงนี้ก็เป็นเหตุผลที่เราเข้ามาทำงานสี่ตรงนี้ เพื่อให้เขา เห็นหรือได้เข้าใจมากขึ้น เพราะบางทีเราเคยเจอเยาวชน [ปกากะญอ] บางคนไม่กล้า เปิดเผยตัวเองออกมา เพราะเขาถูกสี่เสน่อออกมาในด้านลบ เขาก็กลัวคนอื่นรังเกียจ (สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2556)

4.2.2 การป้องกันและรักษาสีทธิของชุมชน

ในมุมมองของผู้ผลิตสี่ อคติที่มีต่อชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ดังที่กล่าวถึงข้างต้นได้ ส่งผลต่อการการจำกัดและลดรอนสีทธิของชุมชน ดังนั้น การผลิตสี่ปกากะญอจึงมีความ เกี่ยวข้องกับการป้องกันและรักษาสีทธิของชุมชนด้วย ดังที่ถาวร กำพลกุลยกตัวอย่างว่า

การมีอคติต่อชนเผ่า ทำให้สีทธิของชุมชนได้ถูกลดรอนไปมากเลย จนว่ามีอยู่ สมัยหนึ่งที่นโยบายของรัฐที่จะอพยพชนเผ่าที่อยู่บนดอยลงไปอยู่พื้นราบ ทศนคตินี้ รุนแรงมาก อันนี้ก็เป็นเป้าหมายหนึ่งที่เราจะเรียกร้องสีทธิโดยการทำสี่เพื่อที่จะ ตอบสนองความต้องการที่จะรักษาสีทธิตรงนี้ (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

อย่างไรก็ดี ถาวร มองว่าในปัจจุบันด้วยการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคน ปกากะญอ รวมถึงกลุ่มคนทำสี่ ก็ทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยถาวร อธิบายว่า

ทุกส่วนทุกคนที่ทำงานกับชนเผ่า ทั้งในแง่ของคนทำงานด้านสื่อ ทำงานด้านงานพัฒนา งานรณรงค์ทางด้านการเรียกร้องสิทธิ องค์การพัฒนาเอกชน องค์การศาสนา หรือแม้แต่องค์กรของรัฐเองทุกส่วนมีส่วนร่วมที่จะทำให้สถานการณ์ของชนเผ่าได้คลี่คลายหรือว่าได้ไปถึงจุดหมายก็คือพวกเราได้มีสิทธิได้มีคุณค่ามีศักดิ์ศรี มีที่ยืนในสังคมไทย ได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น ยกตัวอย่างที่ชัดเจนคือ เรื่องของชื่อชนเผ่าสมัยก่อนเอกสารทางราชการก็บันทึกว่าเป็นชาวเขา ก็มีการพัฒนาจนกลายเป็นชนบนพื้นที่สูง กลายเป็นชนเผ่าพื้นเมือง ปัจจุบันล่าสุดกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และก็ชื่อของแต่ละเผ่าในอดีตซึ่งถูกบันทึกในเอกสารทางราชการมาโดยตลอด ก็ถูกเปลี่ยน เช่น แม้วเปลี่ยนเป็นม้ง กะเหรี่ยงเปลี่ยนเป็นปกากะญอ มูเซอก็เปลี่ยนเป็นลาหู่ อีเก้อเปลี่ยนเป็นอาข่า เย้าเปลี่ยนเป็นเมี่ยน ปัจจุบันนี้ระเบียบของกระทรวงมหาดไทย 2543 เดือนมิถุนา ผมจำได้แม่น ทางราชการได้ยอมรับชื่อตามที่พวกเราอยากเรียกตัวเองตามชื่อชนเผ่าของเรา ยกตัวอย่างนี้เป็นต้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ... พวกเราเองก็ถูกยอมรับมากขึ้นจากการที่เราทำงาน ทั้งในแง่ของชุมชนที่เป็นเครือข่าย เกิดเครือข่ายต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะเครือข่ายทางการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ แม้แต่พวกเราที่ทำงานทางด้านงานเขียน งานสื่อ คิดว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดการยอมรับในวงสังคมที่กว้างมากขึ้น เราไม่ได้ถูกมองว่าเป็นชาวเขาชาวป่าชาวดอย ปัจจุบันทัศนคติต่าง ๆ เหล่านี้ก็ดีขึ้น (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

ทั้งนี้ ถาวร ได้กล่าวเชิงสรุปถึงการที่คนปกากะญอมีผู้ผลิตสื่อที่สามารถเป็นปากเป็นเสียงในการสื่อสารเรื่องราวของตนเองว่า

การทำสื่อออกมาจากคนข้างในเองผมก็คิดว่ามันมีความสำคัญ มันจะเป็นข้อมูลที่ลึกซึ้ง ที่ถูกต้อง สื่อได้อย่างถูกต้องตรง ๆ ถ้าจะให้คนอื่นมาสื่อให้ผมคิดว่ายังด้อยกว่า

เพราะฉะนั้นผมคิดว่ามีความจำเป็นที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์หรือพวกเราที่เป็นคน
ปกากะญอเองจะต้องพัฒนาบุคลากรคนที่ทำสื่อจากข้างในของตนเอง อธิบายตัวตน
ของตนเอง อธิบายคุณค่า ภูมิปัญญาของตนเอง (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

4.2.3 การเป็นเครื่องมือรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับผู้ผลิตสื่อปกากะญอจำนวนหนึ่ง ความกังวลที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ในชุมชนของตนจากอิทธิพลของวัฒนธรรมหลักและความทันสมัยในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านสังคม
เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ทำให้ผู้ผลิตสื่อดังกล่าวมุ่งที่จะใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษา
อัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ไม่ให้สูญหายไป

ชัยบัญชา มุแอ กล่าวถึงสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงในชุมชนปกากะญอที่ตนเอง
ได้พบเห็นและรับรู้ว่า

บางทีไปหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ เจอคนเฒ่าคนแก่ มักบ่นเสมอว่าลูกหลานเขาไม่
พูดภาษาตัวเอง เจอคนทักเป็นภาษาปกากะญอ ก็ไม่ค่อยด้วยไม่ตอบกลับ ทำให้เราได้
กลับมาคิด หลายคนถึงขั้นออกจากหมู่บ้านไปแล้วไม่ยอมกลับมา ด้วยเหตุผลว่าอายุ ไป
อยู่ในเมืองก็ไม่ยอมให้พ่อแม่ใส่ชุดชนเผ่า ... ทำให้เราได้มองตัวเอง มองสังคมรอบข้าง
มองหมู่บ้าน มองเพื่อน มองแล้วเก็บมาคิดว่า เราจะทำยังไง เราน่าจะมีอะไรที่ทำให้เขา
หันมาสนใจตัวเองมากขึ้น สนใจชนเผ่าของตัวเองมากขึ้น (สัมภาษณ์, 7 มกราคม
2556)

ชัยบัญชา ได้กล่าวขยายความถึงความสำคัญของการทำสื่อเพื่อใช้สื่อสารอัตลักษณ์ของ
ชุมชนว่า

นี่เป็นสาเหตุที่อยากให้เราทำสื่อตัวเองแบบมีอาชีพ เพื่อให้เขา [คนปกากะญอ] กลับมาสนใจตัวเอง กลับมาสนใจสื่อชนเผ่า ถ้าเขาได้ดูภาษา การแต่งกาย การแสดงออกของชนเผ่าตัวเอง มันมีความเป็นวัฒนธรรมที่แม้แต่คนยุคก่อน ๆ ก็อาจยังไม่ได้รู้ และได้มารู้กับสื่อตรงนี้ ถ้าทำแบบมีอาชีพแล้วเป็นไปได้ว่าเขาจะสนใจมากขึ้น ... เพราะเป็นภาษาตนเอง สิ่งทีใกล้เคียง สร้างความเข้าใจให้ได้เรียนรู้ (7 มกราคม 2556)

ถาวร กำพลกุล กล่าวว่า เหตุผลหนึ่งในการทำสื่อปกากะญอของตนก็คือ การพัฒนาที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนปกากะญอ ซึ่งทำให้ตนรู้สึกกังวลกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ชนเผ่าของเรา คุณค่าองค์ความรู้ของเรา สิ่งที่ดี ๆ ที่มาจากตัวเรานี้ก็มีอยู่ อยากจะรักษา อยากจะสืบทอดไปสู่ถึงลูกหลาน เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนากระแสใหม่ กระแสปัจจุบันนี้ค่อนข้างจะเหมือนกันจนเราเกรงกลัวว่าจะสูญหาย ก็เลยต้องทำงานเรื่องสื่อเพื่อที่จะเก็บรวบรวมบันทึกเป็นข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในสื่อที่เป็นเอกสาร วิทยู โททัศน์ เพื่อที่จะมีการเรียนรู้สืบทอดของชนรุ่นหลังต่อไป สื่อก็จะช่วยได้มากโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ซึ่งจะเข้าถึงสื่อได้เป็นอย่างดี ค่อนข้างจะมีประสิทธิภาพและก็เป็นที่จะต้องใช้[โดย]เอาข้อมูลเนื้อหาของวัฒนธรรมมาใส่เข้าไปในสื่อ ... ทั้งชนเผ่าเล็กชนเผ่าน้อยหรือทุกชนเผ่าควรที่จะเลือกบริโภคสื่อที่เป็นประโยชน์กับเรา ส่วนของเราที่เป็นสื่อแต่ละชนเผ่า เราก็มีสื่อของเรา เราอยากรู้คุณค่าของ ที่มาที่ไปของเราก็ให้สนใจชีวิตของเราด้วยนะ ก็คงไม่ใช่เฉพาะไปตามหาสื่อหรือบริโภคสื่อที่เป็นกระแสหลักเท่านั้น กระแสหลักก็คงเข้าใจ วัตถุนิยม บริโภคนิยม แต่อยากให้กลับมาสนใจในเรื่องศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี องค์ความรู้ท้องถิ่นของเรา ซึ่งก็มีอยู่ เพราะมองว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นส่วนที่เป็นสื่อที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชนเผ่าของเรา

แน่นอนว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า อยากให้มีการกลับมามองตรงนี้ด้วย เพราะส่วนใหญ่พวกเราไปตามกระแสหลัก ตามความเจริญด้านวัตถุในปัจจุบันนี้มาก (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

สุวิษานนท์ รัตนกิมล แสดงความคิดเห็นว่า สื่อมีบทบาทในการช่วยสืบสานอัตลักษณ์ ปกาเกอญอ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ การที่มีการผลิตสื่อเช่นเพลงภาษา ปกาเกอญอหรือเพลงที่นำเสนอเรื่องราวภายในชุมชนปกาเกอญอคือสิ่งที่ทำให้พวกเขาได้รับรู้ว่าการเป็นคนปกาเกอญอนั้นไม่ใช่สิ่งที่น่าอาย สุวิษานนท์กล่าวว่า “คือเขาได้ฟังเพลงพวกนี้ และเขารู้สึกว่ามันมีความภูมิใจ มีความภูมิใจในความเป็นเผ่าของเขา และเขารู้สึกว่า เออเนอะ เรื่องราวของเขา เผ่าของเขาเนี่ยมันดังผ่านทางวิทยุได้ คนโน้นคนนี้ฟัง หรือว่าเห็นเพลงไปเล่นอยู่ที่โน่นที่นี่” (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

นอกจากนั้น สุวิษานนท์ได้กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นการพัฒนาหรือความเจริญที่ก้าวเข้าไปในชุมชนปกาเกอญอและอาจทำให้คนรุ่นใหม่สูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นปกาเกอญอไป ซึ่งสุวิษานนท์มองว่าสื่อคือสิ่งที่ชาวปกาเกอญอสามารถใช้เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและชุมชนได้

ตัวแปรมันเยอะ เดี่ยวนี้ทุกหมู่บ้านไฟฟ้าก็ไปถึง ทวีก็มี โทรศัพท์มี ไปถึงหมดแหละ ข้างล่างมีอะไร บนภูเขาก็มีสิ่งนั้น แล้วความเข้มข้นของจารีตประเพณีมันก็จะลงหมู่บ้านชนเผ่าเดี๋ยวนี้กับหมู่บ้านที่ราบของคนทั่วไปมันแทบจะคล้ายคลึงกัน มันไม่มีความรักถิ่นของตัวเองที่เข้มข้น ความแข็งแกร่งก็น้อยมากเลย คนรุ่นใหม่ก็มุ่งมาสู่เมืองมาเรียนหนังสือ ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของตัวเองก็ยิ่งจางไป แต่สิ่งเหล่านี้ ถ้าเพลงมันได้ทำหน้าที่ มันได้สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของเขา ผมเชื่อการทำหน้าที่ใน

ฐานะของเพลง หรือสื่อที่ออกมาเป็นตัวหนังสือซึ่งได้บอกเล่าเรื่องราวอยู่ ผมยังเชื่ออยู่
ว่า เรื่องพวกนี้สะท้อนชุมชนอยู่ หรือมันบอกความเป็นไปของชุมชน เป็นบันทึกของ
ชุมชนเอง (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

อนุกุล กุลสัมพันธ์ชัย กล่าวในทำนองที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม
ปัจจุบันที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์ปกาเกอะญอ โดยยกตัวอย่างการที่คนปกาเกอะญอ
รุ่นใหม่นิยมเพลงกระแสหลักมากกว่าเพลงปกาเกอะญอ

เมื่อก่อนเพลงฝรั่ง ผ่านไปช่วงหนึ่งก็มีเพลงญี่ปุ่นมาดัง ช่วงมีกระแสฮิตเกาหลี
ขนาดเพลงไทยยังสู้เกาหลีไม่ได้ แล้วนับประสาอะไรกับเพลงกะเหรี่ยง ที่บางคนไปอยู่
ในเมืองไม่กล้าพูดไม่กล้าแต่งตัวกะเหรี่ยง บางคนเขาไม่ฟังหรือเพลงกะเหรี่ยง แต่
พวกเราศิลปินหลาย ๆ คน มีจุดมุ่งหมายที่อยากให้เขารู้ว่า ภาษาของเราสวยงามเสมอ
นะ และอยากจะให้เขาหันมาสนใจภาษาของตนเอง และมองว่าเพลงภาษาของเรามี
ความหมายดี ๆ น่ารักและไม่แพ้ภาษาอื่น (สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2558)

4.2.4 การบันทึกและเผยแพร่วัฒนธรรมและวิถีความเป็นปกาเกอะญอ

สำหรับผู้ผลิตสื่อจำนวนหนึ่ง การได้บันทึกและเผยแพร่วัฒนธรรมและบอกเล่าถึงวิถีชีวิต
ความเป็นปกาเกอะญอคือวัตถุประสงค์สำคัญของการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งประเด็นนี้ก็เชื่อมโยง
และคาบเกี่ยวกับทั้งประเด็นการตอบโต้อคติของสังคมและการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนซึ่งได้
กล่าวถึงไปข้างต้น ทั้งนี้ นอกจากการสื่อสารภายในกลุ่มของตนเองแล้ว บางครั้งผู้ผลิตสื่อก็ยัง
ตั้งใจที่จะสื่อสารเรื่องราวและวัฒนธรรมของตนเองออกไปยังคนนอกชุมชนหรือผู้รับสารทั่ว ๆ
ไปอีกด้วย

มะโพ ขวัญปฐพีเลิศ กล่าวว่า หนึ่งในจุดประสงค์ของการทำเพลงของตนเองก็เพราะอยากให้มีเพลงปกากะญอต่อไปเรื่อย ๆ และอยากให้ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอไม่จางหายไป อย่างน้อยสิ่งที่ตนเองทำก็น่าจะมีส่วนทำให้ปกากะญอยังคงอยู่ต่อไปในรูปแบบสื่อเพลง โดยมะโพได้ยกตัวอย่างเพลงที่ตนเองแต่งและนำเสนอออกมาว่ามักเกี่ยวกับคนปกากะญอในหลายแง่มุมทั้งความรักแบบหนุ่มสาว มิตรภาพระหว่างเพื่อน รวมถึงเพลงที่พูดถึงศิลปวัฒนธรรม ศาสนา หรือวิถีชีวิตในหมู่บ้านของชาวปกากะญอ (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558)

อนุกุล กุลสัมพันธ์ชัย เล่าถึงมุมมองหนึ่งของการทำงานของตน นั่นคือการเผยแพร่วัฒนธรรมและความสวยงามของปกากะญอให้เป็นที่รู้จัก

ตอนนี้ทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้กับหมู่บ้าน เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความสวยงาม ผมเชื่อว่าทุกที่มีปกากะญอย่อมมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของตนเอง แต่เอกลักษณ์ของพื้นที่ไม่เหมือนกัน คือบางพื้นที่จะอยู่บนป่าบนดอย ตรงนั้นอัตลักษณ์คือการรักษาต้นน้ำ แต่ที่นี่ [ชุมชนปกากะญอวัดพระบาทห้วยต้ม ลำพูน] ก็จะเด่นในการรักษาวัฒนธรรม ความสงบสุข ความเรียบง่าย ทำให้ถึงเป็นเช่นนี้ เราอยู่ล้อมรอบด้วยเมืองนะ วัฒนธรรมในเมืองล้อมรอบ ความเจริญล้อมรอบ เราับวัฒนธรรมเขามา แต่เราก็ไม่ได้ทิ้งของเรา ก็ยังคงมีอยู่ วัฒนธรรมของเรายังเท่าเดิม แม้กระแสจะเปลี่ยนอย่างไรก็ตาม ... ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ผมจะผลักดันในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี และที่ทำตรงนี้คือความงดงามของผ้าทอของพระบาทห้วยต้มและความสงบของที่นี่ และความพอเพียงพอใจของคนที่นี่ให้มันออกมาแบบทั้งภาพและเสียง ส่วนมากจะถ่ายทอดให้เห็นภาพของที่นี่ เพื่อให้คนข้างนอกได้เข้าใจก่อนที่จะได้เข้ามาจริง ๆ (สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2558)

นอกจากนั้น อนุกุลยังกล่าวเพิ่มเติมว่าเนื้อหาที่ตนเองหยิบยกมานำเสนอส่วนหนึ่งก็คือ เรื่องราวชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั่นเอง อนุกุลกล่าวว่า “เพลงของผมจริง ๆ ก็จะเกิดจากชีวิตประจำวันของผม และของเพื่อน ๆ หรือพ่อแม่ครอบครัวที่ผมเห็น ส่วนมากจะเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของผมทุกเพลง เกิดจากสิ่งที่อยู่ในพระบาทห้วยต้ม คนที่ใกล้ ๆ ตัวและตัวผมเอง” (สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2558)

ขณะที่วิฑูรย์ แจ่มรัตนสุวรรณ นักร้องและนักแต่งเพลงซึ่งโลดแล่นอยู่ในวงการเพลง ปกาเกอะญอมากกว่า 30 ปี กล่าวถึงผลงานของตนว่ามีการนำเสนอถึงภาพชีวิตคนปกาเกอะญอ ในแบบดั้งเดิม เช่น เรื่องราวความรักหนุ่มสาวในแบบวิถีชาวปกาเกอะญอ ซึ่งต่างจากความรักของหนุ่มสาวในปัจจุบัน

มันเป็นการอนุรักษ์ความรักหนุ่มสาวแบบดั้งเดิม มันไม่ใช่ความรักแบบปัจจุบัน ถ้ามันเป็นความรักแบบปัจจุบันนี้ มันเป็นความรักที่ไม่สวยงาม มันเป็นความรักแบบเทคโนโลยี เป็นความรักแบบแฟชั่นอะไรพวกนี้ เจอกันแป๊บเดียวก็รักกันแล้ว แต่งกันแป๊บเดียว กันหม้อยังไม่ดำก็จากกันไปแล้ว แต่สมัยดั้งเดิมมันไม่ใช่ ... คือสมัยคนเฒ่าคนแก่ ปู่ย่าตายายจะสอนว่าในเรื่องความรักต้องเสมอต้นเสมอปลาย อันนี้คือความรักที่สวยงามบริสุทธิ์ คือเมื่อก่อนเราจะไปจีบกันในที่ทำงาน ไปถางไร่ถางหญ้าด้วยกัน จะมีกวีหรือบทกลอนเป็นบทเพลงออกมา เช่น ต้นไม้ที่เราพากิ่งมาไว้ ถ้าเราอยู่ห่างกับแฟนคนละที่ ถ้าเขาคิดถึงเราให้ดูต้นไม้ที่เราทำเครื่องหมายไว้ให้ คือเขาจะดูต้นไม้แทนต่างหน้าเรา เขาจะจีบกันด้วยบทกลอนบทกวี จีบกันด้วยนิทานนิยายมอบให้กัน (สัมภาษณ์ , 7 พฤศจิกายน 2558)

อีกหนึ่งตัวอย่างคือแนวทางการทำงานของณัฐพล โตเจริญศักดิ์ ซึ่งเล่าว่าเพลงที่ตนเองแต่งและร้องจะเน้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตของปกาเกอะญอ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเกษตร การเพาะปลูกข้าวไร่ข้าวดอย ณัฐพล เล่าว่า “เนื้อหา[ในเพลง]จะเกี่ยวกับวิถีชีวิตปกาเกอะญอมากกว่า มองภาพบนดอยว่าวิถีชีวิตปกาเกอะญอเป็นแบบนี้ละ เราทำข้าวกิน เราลงแขกกัน เกิดแรงบันดาลใจทำเพลงแบบนี้ขึ้นมา” (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2558)

วิธี เทอดชูสกุลชัย ซึ่งผลิตและเผยแพร่เรื่องราวและวัฒนธรรมปกาเกอะญอผ่านสื่อออนไลน์ กล่าวว่า ตนเองมีจุดมุ่งหมายที่อยากจะรักษาและเผยแพร่ให้คนทั้งโลกได้รู้จักปกาเกอะญอ วิธีอธิบายว่า

ผมอยากจะรักษาและอยากจะเผยแพร่ให้คนทั้งโลกรู้ว่าวิถีชีวิตของคนปกาเกอะญอเป็นยังไง ส่วนใหญ่มันจะเป็นวิถีชีวิตส่วนตัวของผม แต่ละปีผมทำอะไรบ้าง ทำนา ทำไร่ ทำสวน ผมก็จะอธิบาย เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นประสบการณ์ตรงและเรื่องราวในหมู่บ้าน ถ้าลำพังผมทำคนเดียวก็ไม่ได้มีข้อมูลอะไรมากมาย ผมก็เลยขอจากเพื่อนคนนั้นคนนี้ และมารวบรวมแล้วเผยแพร่ต่อ รวมทั้งคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน คำสอนที่อัดเป็นเสียงไว้มีเยอะ มีออกอากาศเป็นวิทยุออนไลน์ ก็จะเน้นไปที่เพลง (สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2554)

นอกจากการสื่อสารในเรื่องราวทางวัฒนธรรมแล้ว หนึ่งในประเด็นหรือเรื่องราวที่มักถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นวิถีความเป็นปกาเกอะญอก็คือเรื่องราวของการอยู่กับธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ณัฐพล โตเจริญศักดิ์ กล่าวว่า เพลงที่เขาแต่งออกมาหลายเพลงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตปกาเกอะญอในแง่ภูมิการทำมาหากินอยู่กับป่า เพื่อที่จะสื่อสารให้คนทั่วไป โดยเฉพาะ

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้รู้และเข้าใจว่าวิถีชีวิตของปกากะญอคือวิถีที่ไม่ได้ทำลายป่า โดยมีการแบ่งพื้นที่ทำกินและพื้นที่อนุรักษ์ (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2558)

4.2.5 การสื่อสารเรื่องราวหรือแนวคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร

คนทำสื่อปกากะญอหลายคนมีความตั้งใจที่จะใช้สื่อของตนสร้างประโยชน์ให้กับผู้รับสารหรือชุมชน เช่นวิทยุรย์ แจ่มรัตนสุวรรณ ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของผู้ผลิตสื่อหรือศิลปินว่าสามารถเปรียบเทียบกับครูบาอาจารย์ของผู้คนในสังคม นั่นคือ เป็นผู้ที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมหรือชุมชน หรือสร้างกำลังใจให้ผู้ฟังหรือผู้ชม อย่างเช่นในกรณีของคนทำสื่อปกากะญอ ก็อาจผลิตสื่อเป็นกำลังใจให้น้องปกากะญอต่อสู้กับสภาพปัญหาและการบีบบังคับของสังคมปัจจุบัน หรืออาจให้แนวทางในการดำเนินชีวิต วิทยุรย์อธิบายว่า

การทำเพลงออกมานั้นมันเป็นการชักจูง อย่างเช่นว่าเราแต่งเพลงเกี่ยวกับวัยหนุ่มสาว ถ้าเราไปชักจูงในด้านเสื่อมเสีย แพนเพลงเราได้ฟังแล้วมันก็เสียหายเพราะว่าฟังแล้วใจมันไปไง มันชักจูงความคิดและความรู้สึก นิสัยใจคอ แต่บางคนถ้าเขาทำเพลงเรื่องการอนุรักษ์นั้นนี่ หรือพูดเรื่องการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน คนเขาฟังเขาก็มีแรงจูงใจก็เกิดเป็นการช่วยเหลือสังคมกันขึ้นมา เกิดเป็นนักอนุรักษ์ (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2558)

การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือหนึ่งในประเด็นที่วิทยุรย์มักสื่อสารกับผู้ฟังของตน ซึ่งนอกจากการสื่อสารผ่านบทเพลงแล้ว วิทยุรย์ก็ยังมักมีส่วนทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อณรงค์เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย

ผมเป็นศิลปิน ผมเป็นชาวไร่หมุนเวียน ผมดูแลรักษาป่า ผมไม่ทำไร่ข้าวโพด เมื่อผมไม่ทำไร่ข้าวโพด ป่าของผมก็เหมือนเดิม ไร่หมุนเวียนก็เหมือนเดิม ก็มีป่าที่จะสามารถตัดไปสร้างบ้าน ทำฟืนก็ได้ อย่างนี้เป็นต้น ... สื่อปกากะญอที่ทำก็เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการอนุรักษ์สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ป่าและพืชพันธุ์ต่าง ๆ ป่าแต่ละชนิดมันจะมีความหลากหลาย มันจะไม่เหมือนกัน และระบบนิเวศมันจะมีความแตกต่างกัน ก็ทำเป็นเพลงออกมา แล้วก็บางครั้งก็ไปเป็นวิทยากร ไปสอนพี่น้องชนเผ่าเกี่ยวกับการรื้อฟื้น ฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน หรือบางครั้งก็ไปเป็นอาจารย์สอนพิเศษอยู่ที่มหาวิทยาลัย สอนนักศึกษาที่เป็นคนพื้นราบหรือคนเมืองให้รู้จักกับสภาพความเป็นอยู่ของพี่น้องบนดอย วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เขาอยู่และการประกอบอาชีพ ไร่หมุนเวียนของเขากับความเป็นมาของไร่หมุนเวียนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพี่น้องปกากะญอที่อยู่ในป่า (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2558)

ส่วนชาติรี พิมพา ได้ยกตัวอย่างเพลง ๆ หนึ่งที่ตนเองแต่งโดยนำเอาประสบการณ์ชีวิตของตนเองมาถ่ายทอดเพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้ฟัง โดยเพลงดังกล่าวนั้น “เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ลำบาก เคยไปทำงานที่ในเมือง ถูกข่มเหง ถูกต่อว่าบ้าง คนที่รักเราจริงคือพ่อแม่ของเรา ผมมีปัญหาในชีวิตแบบนี้เลย เอามาแต่งเป็นเพลง (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558)

ในทำนองเดียวกัน ณัฐพล โตเจริญศักดิ์ ก็เคยหยิบยกปัญหาเสียดสีมาพูดถึงเพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ผู้ฟัง ณัฐพลอธิบายว่า

เพลงที่ดังในชุดแรกของผมพูดถึงพ่อผม ช่วงนั้นยาเยอะ พ่อผมก็อยู่ในช่วงที่บำบัตยา พ่อติดยา ช่วงที่มียาระบาดเยอะ ยาบ้า ผีน เอโรอิน พ่อติดยา เราอายุมากเลย

เรามีบ้านหลังเล็ก ๆ ถ้าใครมาเยี่ยมที่บ้านเราก็หลบหนีเพราะอายุที่มีครอบครัวแบบนี้ มองพ่อแล้วคิดว่าชีวิตเป็นแบบนี้แหละ เวลาพ่อไม่ได้กินยากก็ทำลายข้าวของ ก็เลยเป็นที่มาของเพลงนี้ จะพูดถึงสองท่อนนะ ท่อนแรกจะเป็นช่วงที่ติดยา ท่อนที่สองคือหลังจากติดยาแล้วชีวิตเราจะเป็นอย่างไรบ้าง เรามีข้าวของอะไรเราก็ขายหมด (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2558)

ชัยบัญชา มุแส กล่าวถึงเป้าหมายในการใช้สื่อเพื่อประโยชน์แก่สังคมในมุมมองของตนเองว่าไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในชุมชนปกาเกอะญอเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสังคมในระดับชาติด้วย นั่นคือการที่สื่อปกาเกอะญอนำเสนอเรื่องราวดี ๆ ซึ่งช่วยกล่อมเกล้าให้คนปกาเกอะญอมีคุณธรรมและจริยธรรม นั่นก็เท่ากับสร้างประโยชน์แก่สังคมไทยโดยภาพรวม คือสร้างคนที่มีคุณภาพให้แก่สังคม (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

สำหรับผู้ผลิตสื่อปกาเกอะญอบางคน แนวคิดในการใช้สื่อเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนหรือสังคมนั้นเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา โดยพวกเขาใช้สื่อเพื่อถ่ายทอดคำสอนทางศาสนามารวมถึงข้อคิดในการใช้ชีวิตเรื่องต่าง ๆ ดังเช่นในกรณีของมัทธิว เจริญกุล ซึ่งมุ่งทำงานให้กับคริสต์ศาสนาควบคู่ไปกับการผลิตสื่อ กล่าวว่า

ในส่วนตัวผมคิดว่าบทเพลงนั้นจะเป็นสิ่งที่เพื่อนมนุษย์ได้ฟังพากัน อยู่กับสิ่งดีงาม อยู่กับการสั่งสอนของศาสนาที่ดีงาม หลายคนเราก็ถามเขาก็บอกว่าไฉนอยู่กับพระเจ้า แต่ละคนมีศาสนาก็มีพระผู้เป็นเจ้าประจำศาสนาของตนเอง เราก็นำคำสั่งสอนของศาสนาที่ดีงามนั้นแหละมาถ่ายทอดเป็นบทเพลง ... เพลงที่เกี่ยวกับคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า เพื่อที่จะได้ดึงมนุษย์ให้มีความรักแต่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คน ๆ หนึ่งมี

จิตใจทั้งดงาม มีความซื่อสัตย์ ไม่ขาดต่อศีลธรรมดั่งงาม (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558)

4.3 แนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อปกากะญอ

การผลิตสื่อปกากะญอนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสื่อทางเลือกที่กล่าวไว้ว่ามักอยู่นอกระบบพาณิชย์นิยม หรือเป็นการผลิตสื่อที่ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550; Coyer et al., 2011; Hart, 2014) โดยจากการศึกษาพบว่า แม้อาจจะมีสื่อปกากะญอบางส่วนที่ทำในเชิงการค้า นั่นคือมีการจำหน่ายหารายได้ แต่ในหลายกรณีผลตอบแทนในแง่ตัวเงินมักไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดที่จูงใจให้ผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ผลงานออกมา

ในหัวข้อนี้เป็นการนำเสนอให้เข้าใจการผลิตสื่อปกากะญอมากขึ้น โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นแรงจูงใจของผู้ผลิตสื่อปกากะญอ และสิ่งที่ผู้ผลิตสื่อมองว่าเป็นข้อจำกัดในการทำงานของตน

4.3.1 แรงจูงใจในการผลิตสื่อ

มะพะ โข่วปฐพีเลิศ กล่าวว่าสำหรับตนเองแล้ว สิ่งสำคัญที่ทำให้ตนเองยังคงอยากสร้างสรรค์ผลงานออกมาก็คือการตอบรับและกำลังใจจากแฟนเพลง (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558) สอดคล้องกับที่อนุกุล กุลสัมพันธ์ชัย เล่าถึงประสบการณ์ในการเป็นนักจัดรายการวิทยุของตนเอง โดยกล่าวว่า “คุณค่าทางใจ” เป็นสิ่งที่ตนได้รับจากการทำงาน

ทุกวันนี้เป็นดีเจจัดรายการของวิทยุคลื่นวัดพระบาทห้วยต้ม เสียงตอบรับ ทั้งกาแฟ ลิโพ ฉลาม เต็มตู้เย็นแล้วครับ มาทุกวัน แฟนเพลงติดตาม ไปที่ไหนเขาก็รู้จัก อันนั้นเป็นสิ่งที่เขาให้เรา ไม่ได้หวังนะว่าคนนั้นคนนั้นต้องให้ผม แต่ผมจะไปที่ไหนเขาก็จะ

พูดคุยหยอกล้อเล่น ได้ยินเสียงผมปู้บเขาก็คั่นหูแล้ว ... อันนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผมมีความสุขที่เวลาไปไหนมาไหนเจอพวกเขา อันนี้คือผลตอบรับที่ดีและคุณค่าทางใจที่ผมได้มา (สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2558)

มัทธิว เจริญกุล กล่าวว่า ตนเองไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวเงิน โดยเขาเน้นถึง “ความสุข” ในฐานะที่เป็นผลตอบแทนในการได้สร้างสรรค์และนำเสนอผลงานออกไป

สิ่งที่ผมทำนั้น หลายคนก็คาดถึงและคาดไม่ถึง สิ่งที่ผมทำนั้นไม่ใช่ธุรกิจ คนก็ไม่สนใจมากหรอก ในส่วนของผลตอบแทนนั้นไม่มี เวลาไปบันทึกเสียงก็หาเงินออกเอง จนบางคนก็หาว่าผมเป็นคนบ้า ตอนเข้าตอนเย็นก็เอาแต่ดีดกีตาร์ ผมไม่ได้บ้าเพราะเพลงผม คนฟังเขาก็มีความสุข ถ้าผมบ้า คนฟังก็บอกว่าผมสติ ถ้าหวังว่าจะได้เงินเป็นตัวแทนคงยังไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย เหมือนการทำไร่ชาวนั้นแหละต้องใช้เวลานาน ผมไม่ใช่คนมีเงินหรอก สิ่งที่ได้ตอบแทนคืองานอะไรก็ตามที่ผมทำแล้วมีความสุข ผมก็จะทำ มีประโยชน์บ้างไม่มีประโยชน์บ้างก็ลองดู อะไรที่ทำแล้วมีความสุขก็จะทำดูเพราะเราเกิดมาแค่ชาติเดียวเอง ส่วนเงินนั้นไม่มีหรอก สิ่งที่ได้คือความสุข หวังแค่ทำงานแบบนี้แล้วมีความสุขเราก็ทำ ถ้าเราไม่ได้ทำอะไรเลย วันเวลาของเราก็สิ้นลงเรื่อย ๆ ใครจะว่าอย่างไรเราก็มีความสุขเพราะเป็นสิ่งที่ต่ออายุให้กับเรา ค่าตอบแทนนั้นผมไม่ได้หรอก ผมหวังแค่มีคนมีเพลงฟังแค่นั้นผมก็มีความสุขแล้ว (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558)

สุวิษานนท์ รัตนกิมล กล่าวถึงการทำงานของผู้นผลิตสื่อปกเกะญอว่าเป็นงานที่ “หล่อเลี้ยงความฝัน” มากกว่างานที่จะทำเพื่อเลี้ยงปากท้อง

เราเคยคิดกันเหมือนกัน ทำยังไงให้เพลงเรามันแบบหล่อเลี้ยงได้ เป็นอาชีพเลย มันคือเรามีช่องทางจำกัด แล้วเราก็ไม่ได้มุ่งหวังแบบได้กำไรเยอะ ๆ ด้วย แจกได้ก็แจก

คือเราไม่มีระบบแบบขายงานกันเข้มข้น แล้วงานของเราไม่ได้มุ่งอยู่ที่เราได้กำไรเท่าไร คือเอาเข้าจริง ๆ เราไม่ใช่พ่อค้าที่จะต้องคิดว่าทำงานชิ้นนี้เราได้ตอบแทนมาเท่าไร คือเราไม่ได้ใช้เงินเป็นตัวตั้งเลย วิธีคิดแบบเราจะขายได้เท่าไร ได้กำไรมาเท่าไร ได้เลี้ยงชีพจากอันนี้ เราเลยเห็นร่วมกันว่า ถ้าเราทำอย่างอื่นได้ทำเถอะ ให้เพลงหล่อเลี้ยงความฝันเรา หล่อเลี้ยงวิญญาณเรามากกว่า เรามีความสุขมากกว่า (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2559)

สำหรับวิฑูรย์ แจ่มรัตน์สุวรรณ เขาเลือกใช้คำว่า “เสียสละ” เพื่ออธิบายลักษณะหรือวิธีการทำงานของศิลปินปกาเกอะญอ

ถ้าพูดถึงศิลปินปกาเกอะญอ โอ้โฮ เป็นศิลปินที่ทรหด ถวายชีวิต เสียสละที่สุดในโลกเลย ไม่มีศิลปินคนไหนที่จะเสียสละเท่า ยกตัวอย่างถ้ามีการจัดงาน ศิลปินในเมืองไทยเขาจะลงทุน 50% เขาทำไม่ได้หรอก แต่อย่างปกาเกอะญอเขาไม่มีสัปดาห์ แต่เขาก็ทำ และนี่คือความเสียสละของปกาเกอะญอ ศิลปินในเมืองไทย เขาจ้างไปเล่นดนตรีขึ้นเวที เขาจ้าง 3,000 บาท ไม่มีใครไปหรอก แต่ปกาเกอะญอ จ้าง 400 บาทก็ไป บางทีมีเหล้าขวดเดียวก็ไป ขอให้งานสำเร็จ ขอให้มันเกิดเป็นภาพรวม ขอให้พี่น้องได้รับสิ่งดี ๆ ขอให้งานมันเติบโตขึ้นมา เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความสุขด้วยกัน นั่นคือกำไรชีวิตของเรา ของศิลปินชีวิตปกาเกอะญอ ศิลปินในเมืองไทยออกอัลบั้มชุดเดียว รวายเป็น 10 ล้าน ศิลปินปกาเกอะญอเป็นศิลปิน 30 ปี ไม่มีเงินสักบาท เพราะเป็นศิลปินปกาเกอะญอ ... แต่ในเมื่อคุณก้าวเข้ามาสู่ที่จะเป็นศิลปินนั้น ถามว่าคุณมีความสุขทนเท่าไร ใจคุณสู้เท่าไร คุณจะเสียสละได้แค่ไหน ผมเชื่อว่าศิลปินนั้นเป็นนักต่อสู้ เป็นกระบอกเสียงให้กับชาติพันธุ์ของตนเอง ให้ความสุขกับพี่น้องชนเผ่าชาติพันธุ์ของ

ตนเอง แต่ละคนจะไปถึงไหนนั่นก็อยู่ที่ใจ ที่ตัวเรา อุดมการณ์ของเรา (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2558)

ชัยบัญชา มุสแซ ซึ่งมีโอกาสเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และศึกษาจนจบปริญญาตรี ด้านนิเทศศาสตร์ ได้เล่าว่า ตนเองเลือกที่จะไม่ก้าวเข้าสู่อาชีพคนทำสื่อในกระแสหลัก เนื่องจากการทำงานในองค์กรสื่อ นั้นมักมีกรอบหรือจุดมุ่งหมายขององค์กรที่พนักงานต้องยึดถือ แม้ว่าจะมีความมั่นคงทางรายได้หรือผลตอบแทนในรูปตัวเงิน แต่เขาก็จะไม่สามารถใช้ความรู้ด้านสื่อที่ตนร่ำเรียนมาสร้างประโยชน์แก่ชุมชนปกากะญอได้เต็มที่

ตั้งแต่เล็กแล้วมีแนวคิดว่า หากวันหนึ่งเราตาย เราควรจะได้ฝากอะไรดี ๆ ไว้สักอย่างก็พอสำหรับบนโลกใบนี้ ฝากสิ่งดี ๆ ที่เราสร้างมา โดยที่เราไม่ได้กอบโกยหรือเอาเปรียบโลกใบนี้ มีบ่อย ๆ ที่เราได้ร่วมเวทีการต่อสู้ของกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเอากะเหรี่ยงออกจากป่า นโยบายป่าชุมชน โฉนดชุมชน ตรงนั้นเราได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้และคิดถึงชนเผ่าเรามากขึ้น ... คือถ้าเราไม่ทำที่เราทำอยู่แล้วใครจะทำ แล้วชีวิตเราก็จะไม่ต่างจากใครหลาย ๆ คนทั้งชีวิตและการกระทำ และเราจะไม่สามารถที่จะพัฒนางานการสื่อของปกากะญอได้เลย ที่ผมมาทำตรงนี้นั้นไม่ได้แค่ความรู้และความบันเทิง แต่มันได้พัฒนาสังคม คนดูได้คิด รู้สึก เกิดการปฏิบัติ ทั้งความคิดสูงขึ้นระดับจิตใจสูงขึ้น เข้าใจตัวเองมากขึ้น ผมไม่มองการเติบโตว่าเราทำแล้วเราอยู่ได้ ผมมองสังคมที่มันจะเติบโตขึ้น มันจะขยาย ทั้งสังคมปกากะญอและสังคมกว้าง (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

ชัยบัญชากล่าวเพิ่มเติมว่า สิ่งทีผลักดันให้ตนเองทำงานอยู่ตรงนี้ ก็คือ “ความฝัน” ที่ต้องการช่วยพัฒนาวงการสื่อปกากะญอ ขณะที่ประเด็นความคุ้มค่าในเชิงตัวเงินนั้นเป็นสิ่งที่เขาให้ความสำคัญรองลงไป

ตอนที่ตั้งสตูดิโอขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์เผยแพร่สื่อปกากะญอ เป็นความฝัน เป็นสะพานเชื่อมความฝันให้กับคนที่ไม่สามารถทำความฝันของตนเองให้เป็นจริง ศิลปินปกากะญอแต่ละคนก็อยากจะมีผลงานที่ดี มีคุณภาพ แต่ว่าไม่มีโอกาสได้ทำ ถ้าทำก็มีค่าใช้จ่ายแพงมาก แต่เราก็เปิดโอกาสให้ มีพี่คนหนึ่งมาทำกับผม เขาบอกว่าตลอด 15 ปีที่เขาทำเพลงมา อัลบั้มชุดนี้เป็นชุดที่มีการตัดต่อและผลิตได้สวยที่สุด ที่ผ่านมาเขาตัดต่อ เขาไม่รู้ว่าตัวหนังสือใส่อย่างไร การลำดับภาพยังง ภาพใกล้เคียงทำยังไง อารมณ์นักแสดงก็ไม่มี ตัวแสดงก็เดินเฉย ๆ แล้วก็ถ่ายแล้วก็เอามาตัดต่อ แต่เราเอาความรู้ที่เรียนมาใช้ เพราะเราเข้าใจและทำให้มันสอดคล้องกัน (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

นอกจากนั้น ชัยบัญชายังมองการทำงานของตนในแง่ของ “การพิสูจน์ตัวเอง” รวมถึงมองข้อจำกัดในการทำงานในมุมที่เชื่อมโยงกับปรัชญาหรือวิธีคิดในแบบคนปกากะญอที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ

มันเป็นการพิสูจน์ตัวเองว่า ในขณะที่เรามีอุปกรณ์แค่นี้ เราจะทำงานให้เทียบเท่ามืออาชีพอย่างไร เราใช้สติปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างดีที่สุด ใช้ความสามารถของตนเอง ทำให้เราภูมิใจกับตรงนั้น เทียบกันกับคนที่มีเงินเขาจะซื้ออุปกรณ์อะไรก็ได้ แต่เราต้องใช้สติปัญญาพัฒนาขึ้นมาเอง และตรงนี้ก็จะเป็นสิ่งที่ลดการนำเอาทรัพยากรในโลกมาใช้ ผมมองถึงการประหยัดพลังงานบนโลกด้วย ถ้าเราเกิด

มาแล้วเลือกใช้ทุกอย่างโดยไม่รู้จักพอ โลกใบนี้ก็จะอายุสั้นลง คนรุ่นต่อไปก็จะอยู่ลำบาก (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

4.3.2 ข้อจำกัดในการทำงาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตสื่อปกากะญอพบว่า มีข้อจำกัดหลายประการที่ผู้ผลิตสื่อต้องเผชิญ หนึ่งในนั้นได้แก่คุณภาพของเครื่องมือเครื่องมือและเงินทุนที่จะใช้ในการทำงาน ดังที่ถาวร กำพลกุล กล่าวว่

ในปัจจุบันนี้พวกเราที่ได้เรียนหนังสือได้เรียนรูปแบบของสื่อต่าง ๆ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เหมือนกัน การเข้าไปถึงความรู้ในการจัดทำสื่อก็มีมากขึ้นนะ บุคคลที่เข้าไปอยู่ในการทำสื่อ พวกเราที่เป็นชนเผ่าปกากะญอก็มีมากขึ้น เวลานี้คนในเมืองเข้าถึงสื่อ รู้จักสื่อ หรือว่าทำสื่อได้แค่ไหน ผมคิดว่าปกากะญอคงไม่ด้อยไปกว่าคนในเมือง เพียงแต่ว่าอาจด้อยในเรื่องของศักยภาพด้านปัจจัย ปัจจัยในที่นี้อาจเป็นเรื่องเงินที่จะซื้อเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะทำสื่ออาจยังไม่เพียงพอ ถ้าพูดถึงองค์ความรู้ที่มีไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคนในเมืองนะ สามารถที่จะทำได้ ... โดยเฉพาะเรื่องคอมพิวเตอร์ในสมัยนี้พวกเราก็คลองกัน (สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2558)

มัทธิว เจริญกุล กล่าวว่าผู้ผลิตสื่อปกากะญอส่วนใหญ่ไม่มีแหล่งสนับสนุนทางการเงินอย่างเช่นตัวเองที่ต้องใช้ทุนส่วนตัวในการผลิตผลงาน

สิ่งที่ผมเจอคือการเดินทาง เพราะจำเป็นต้องกินต้องใช้ ต้องเติมน้ำมัน เครื่องเสียงก็ไม่มี มีปัญหาหลายอย่างนะ เพราะต้องลงทุนด้วยตัวเอง เครื่องมืออุปกรณ์ก็มีปัญหา บางครั้งจะกินยังไม่มีเลย ต้องซื้อสายก็ด้าร์อีก ต้องเติมน้ำมัน ยางรถก็รั่วอีก

ปัจจุบันสิ่งของแต่ละอย่างก็แพงมาก ๆ เงินเป็นสิ่งที่ใช้ว่าจะหาได้ได้ง่าย ๆ เหมือน
 อย่างไม่ไป (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558)

ชาตรี พิมพา คือผู้ผลิตสื่ออีกคนหนึ่งที่สะท้อนข้อจำกัดเรื่องเงินทุน และความลำบากใน
 การที่ต้องหาทุนด้วยตัวเองมาใช้ในการทำงาน ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดความท้อแท้
 โดยเฉพาะเมื่อบวกกับความไม่เข้าใจของคนรอบข้างที่เห็นว่าสิ่งที่เขาทำไม่ได้มีความสำคัญหรือ
 ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว ชาตรีกล่าวว่า

ผมหาเงินเอง รับจ้างทำงานบ้าง ทำหลายอย่าง ถ้ามีงานทำผมก็ไปทำ ลงทุน
 เอง ทำอัลบั้มเพลงก็อยากมีงาน อยากมีรายได้ สิ่งที่เราต้องทำด้วยใจจริง ไม่ใช่ทำ
 เล่น ๆ ตั้งแต่ผมทำเพลงแต่ละชุด ๆ ผมเหนื่อยมาก ผมวิ่งไปวิ่งมาเหนื่อยมากเลย ... ผู้
 หลักผู้ใหญ่ส่วนมากจะไม่สนับสนุน แม้แต่แม่ของผม ญาติของผมก็ไม่สนับสนุน มีบาง
 คนในครอบครัวที่ไม่เห็นด้วย บางครั้งผมไปทำดนตรี หรือว่าทำงานเกี่ยวกับดนตรี ก็จะมี
 หลายคนมาให้ผม ทำให้ผมท้อ (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558)

วิฑูรย์ แจ่มรัตนสุวรรณ กล่าวว่า เนื่องจากขาดทุนหรือผู้สนับสนุนทางการเงิน ศิลปิน
 ปกาเกอะญอส่วนใหญ่จึงต้องทำงานด้วยตัวเองแทบทุกขั้นตอน

เราไม่มีบริษัทที่สังกัด ไม่มีใครดูแลเรา ไม่มีสปอนเซอร์ที่คอยสนับสนุน ไม่มีใคร
 จัดให้เรา ศิลปินที่มีบริษัทดูแล อย่างจะไปจัดคอนเสิร์ตที่ไหนมันไม่เกี่ยวกับศิลปินเลย มี
 คนทำให้หมดไม่ว่าเวที บัทร ประชาสัมพันธ์ ศิลปินมีหน้าที่แค่ซ้อมเพลงให้ดี ๆ ถึงเวลา
 หน้าที่คือขึ้นเวที หรือออกอัลบั้มไม่ต้องไปขายหรือหา เขาขายให้ตัวเอง แล้วเขาก็แบ่ง
 กำไรให้คุณ เขาจัดการให้หมด แต่ปกาเกอะญอเราไม่มีบริษัท เราต้องทำอัลบั้มเอง

ลงทุนเอง ขายเอง จะจัดคอนเสิร์ตก็ต้องจัดเอง ต้องลงทุนเอง (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2558)

นอกจากเรื่องข้อจำกัดด้านเงินทุนแล้ว การที่ผู้ผลิตสื่อไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ก็คือ ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่ง โดยชัยบัญชา มุขเอ ให้ความเห็นว่

แม้แต่คนบริโภคสื่อในชนเผ่าเราเอง ยังไม่รู้เลยว่างานที่เราต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ทั้งความคิด ทั้งอุปกรณ์ ทั้งทรัพยากรอะไรบ้าง ทั้งปัญญา ความรู้ ความสมารถที่ต้องใช้ คนปกากะญอเขาไม่รู้ เขาคิดง่าย ๆ อย่างหนึ่งเรื่องหนึ่งเขาอาจมองว่าทำอาทิตย์เดียวก็เสร็จ ... ศิลปินด้านการร้องเพลงหลายคนเกิดมาและหายไป และก็อยู่แค่นั้น ไม่โตขึ้น ผมมีความหวังจะทำเพลงที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับชนเผ่าให้มันคงอยู่และศิลปินอยู่ได้จากผลงานที่ตนเองสร้างขึ้นมา ไม่ใช่แค่ทำช่วงวัยรุ่นแล้วพอแต่งงานมีลูกก็เลิกไป อยากให้เป็นอาชีพ รวมถึงคนทำสื่อ ทำหนัง ทำละคร ทำเพลง น่าจะมีวิชาชีพคนทำสื่อในแวดวงปกากะญอ (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2556)

มะพะ โขวัญปฐพีเลิศ เล่าถึงประสบการณ์ส่วนตัวในฐานะศิลปินปกากะญอ ซึ่งในการว่าจ้างมักไม่ได้มีข้อตกลงหรือสัญญาที่ชัดเจน และอาจนำมาซึ่งปัญหาเกี่ยวกับค่าตอบแทน

บางครั้งเราก็ไปเล่นดนตรี เขาจะจ้างเราคืนละห้าพัน แต่พอไปถึงแล้วเขาขอลดแค่สี่พัน ตอนแรกตกลงกันดีแล้ว ตอนยังไม่ไปเขายังไม่บอก แต่พอเล่นเสร็จเขากลับขอลดค่าจ้าง บางครั้งเราก็ได้เยอะนะ ห้าพันก็ให้เราห้าพัน แถมยังได้ทิปอีกต่างหาก ถ้าได้แบบนั้นเราก็ดีใจมากครับ (สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2558)

วิฑูรย์ แจ่มรัตนสุวรรณ์ เสริมว่าสภาพการณ์ปัจจุบันที่คนปกาเกอะญอออกจากหมู่บ้านไปอยู่ในเมืองกันมากขึ้น และก็อาจถูกกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้ผลิตสื่อและผู้รับสาร วิฑูรย์กล่าวว่า “ลูกหลานปกาเกอะญอปัจจุบันเขาไปอยู่กันในเมืองหมด และที่จะไปติดตามศิลปินมันไม่ค่อยมีเวลา สมัยก่อน ถ้าศิลปินคนไหนออกเทปแล้วเข้าไปในหมู่บ้านก็ขายกันทุกคนเลยนะ คนปกาเกอะญอก็อยากจะสนับสนุนกันอยู่แล้ว” (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2558)

ทั้งนี้ แม้ผู้ผลิตสื่อปกาเกอะญอจะเผชิญกับข้อจำกัดในการทำงานหลายประการ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับมิติทางเศรษฐกิจ ทว่าแรงจูงใจของคนทำสื่อซึ่งเชื่อมโยงกับความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนและการให้ความสำคัญต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ก็ทำให้ผู้ผลิตสื่อส่วนใหญ่ยืนหยัดที่จะผลิตและสร้างสรรค์ผลงานของตนเองต่อไป โดยเฉพาะในสภาพการณ์ที่พวกเขาเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยยังต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างอำนาจซึ่งนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในสังคม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจความหลากหลายภายใต้ภูมิทัศน์สื่อของสังคมไทย โดยภูมิทัศน์ดังกล่าวสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นทั่วโลก อันส่งผลให้สื่อและการสื่อสารไม่อาจถูกควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดโดยผู้มีอำนาจทางการเมืองและทุนทางเศรษฐกิจ รวมถึงผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอีกต่อไป ทั้งนี้ ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา แนวโน้มที่เกิดขึ้นก็คือ มีความตื่นตัวของคนธรรมดาสามัญในการผลิตและใช้สื่อ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่ถูกกีดกันหรือถูกกดทับด้วยโครงสร้างอำนาจในสังคม อันรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐชาติต่าง ๆ ที่มีสถานะเป็นชนกลุ่มน้อย (หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถูกนิยามโดยรัฐว่าเป็นชนกลุ่มน้อย) แนวโน้มดังกล่าวนำไปสู่การปรากฏขึ้นของสื่อและคนทำสื่อทางเลือกหรือสื่อนอกกระแสในประเทศไทย

การศึกษาการผลิตสื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งเป็นหนึ่งในชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ผลิตสื่อปกากะญอ จำนวน 11 คน การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปกากะญอและสื่อปกากะญอ และการวิเคราะห์ภาพยนตร์ร่วมสมัยที่ผลิตโดยเยาวชนปกากะญอ จำนวน 2 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของการผลิตสื่อปกากะญอ รวมถึงวัตถุประสงค์และแนวคิดเบื้องหลังของการผลิตสื่อปกากะญอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์สื่อของสังคมไทยในปัจจุบัน

ในบทนี้เป็นการสรุปและอภิปรายผลการศึกษา รวมถึงข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 พัฒนาการของสื่อปกากะญอ

สื่อปกากะญอมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ การที่สื่อทางเลือกหรือสื่อนอกกระแสในสังคมหนึ่ง ๆ จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้นั้นขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ทางสังคมและปัจจัยหลายประการ สำหรับการผลิตสื่อปกากะญอ โดยเฉพาะในยุคบุกเบิกในช่วงปี พ.ศ. 2530 บรรยากาศทางสังคมและการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนปกากะญอมีช่องทางในการนำเรื่องราวของตนเองออกสู่สังคม โดยคนทำสื่อปกากะญอยุคแรก ๆ ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักเคลื่อนไหวทางการเมือง ศิลปิน นักเขียน และบุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชนที่คลุกคลีและมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนชนบททางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งการเข้าไปฝังตัวและทำงานในชนบทของคนจากภายนอกเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตของการเคลื่อนไหวและความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษาและประชาชนในทศวรรษก่อนหน้า (เหตุการณ์ตุลา 16 และตุลา 19) กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อปกากะญอก่อตัวขึ้นท่ามกลางบรรยากาศสังคมที่มีความเคลื่อนไหวในประเด็นการต่อสู้กับการกดขี่ของผู้มีอำนาจและการโยกย้ายสังคมอุดมคติที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น เรื่องเล่าของคนปกากะญอซึ่งสอดคล้องกับกระแสความเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงได้รับการสนับสนุนให้เผยแพร่ออกไปสู่สังคมในรูปแบบงานเขียน และต่อมาคืองานเพลงและดนตรี

สำหรับพัฒนาการของสื่อปกากะญอนั้น ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งก็คือโอกาสทางการศึกษาที่ขยายไปสู่ชนบทและพื้นที่ห่างไกล ทั้งจากการส่งเสริมโดยหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรทางศาสนา เมื่อคนปกากะญอมีการศึกษามากขึ้น พวกเขาก็สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งความรู้ต่าง ๆ และทำให้ดำเนินการขั้นตอนต่าง ๆ ของการผลิตสื่อได้ด้วยตัวเองโดยพึ่งพาคนนอกน้อยลง ประกอบกับในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา เทคโนโลยีการสื่อสารและการผลิตสื่อมีการพัฒนาไปอย่างมาก โดยที่ต้นทุนของการผลิตสื่อนั้นถูกลงเรื่อย ๆ ทำให้สื่อทางเลือกอย่างเช่นสื่อปกากะญอสามารถดำรงอยู่ และมีแนวโน้มที่จะมีความหลากหลายมากขึ้นทั้งในแง่เนื้อหาและรูปแบบ อาทิ การผลิตสื่อวีดิทัศน์ และสื่อออนไลน์

นอกจากนั้น ปัจจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาและเทคโนโลยีก็ทำให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่เริ่มที่จะมีบทบาทในการสืบทอดการผลิตสื่อปกากะญอ ซึ่งก็ถือเป็นแนวโน้มที่ดีสำหรับชุมชนปกากะญอและวงการสื่อปกากะญอ ดังเช่นตัวอย่างภาพยนตร์บันเทิงที่ผลิตโดยเยาวชนปกากะญอซึ่งเป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ โดยเรื่องราวในภาพยนตร์แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้ชมเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่ม ความรัก และความสามัคคีในหมู่คนปกากะญอ ตลอดจนการใช้ชีวิตในทางที่ถูกต้องตามที่คนในชุมชนคาดหวัง และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนที่ดูจะค่อย ๆ ถูกลืมเลือนไป ทั้งนี้ การปรากฏขึ้นของภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวของคนปกากะญอรุ่นใหม่ในการเรียนรู้เทคโนโลยีการสื่อสารและการผลิตสื่อและใช้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนชาติพันธุ์ของตน อันเสมือนเป็นการเดินตามรอยและสืบทอดอุดมการณ์และความตั้งใจของคนทำสื่อปกากะญอรุ่นก่อนหน้านั้นเอง

5.1.2 วัตถุประสงค์และแนวคิดเบื้องหลังในการผลิตสื่อปกาเกะญอ

การศึกษาพบว่า วัตถุประสงค์ของการผลิตสื่อปกาเกะญอนั้นแบ่งออกเป็น 5 วัตถุประสงค์หลัก ประกอบด้วย

- การสื่อสารเพื่อตอบโต้อคติที่สังคมมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย
- การป้องกันและรักษาสิทธิของชุมชน
- การเป็นเครื่องมือรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์
- การบันทึกและเผยแพร่วัฒนธรรมปกาเกะญอ
- การนำเสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร

โดยวัตถุประสงค์ของการผลิตสื่อนี้มีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์ทางสังคมที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก ได้แก่ “วาทกรรมชาวเขา” ที่สร้างและเผยแพร่โดยรัฐในช่วงประมาณ ทศวรรษ 2500 วาทกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการสร้างภาพตัวแทนในแบบภาพตายตัว (stereotypical representation) ของชนกลุ่มน้อยบนที่สูงว่าเป็นผู้สร้างปัญหาต่าง ๆ ให้แก่สังคม อาทิ การตัดไม้ทำลายป่า ยาเสพติด และความมั่นคงของชาติ และได้นำไปสู่นโยบายและการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐและคนร่วมสังคมกลุ่มอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ ชาวปกาเกะญอในหลาย ๆ ชุมชนจึงลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับวาทกรรมดังกล่าว โดยการผลิตสื่อของตนเองเพื่อเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราวและนำเสนอมุมมองของคนปกาเกะญอก็คือหนึ่งในความเคลื่อนไหวที่สำคัญ

ประการที่สอง คือ การมุ่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยเน้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม การสื่อสาร และพลังงาน แม้การพัฒนาจะทำให้ชีวิตของ

ผู้คนสะดวกสบายและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดผลกระทบในแง่ลบเช่นกัน นั่นคือ สังคมชนบทและชุมชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขาต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างรวดเร็ว สำหรับชาวปกาเกอะญอ หนึ่งในผลกระทบสำคัญที่เกิดจากการพัฒนามาก็คือการสูญเสียอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในกลุ่มชาวปกาเกอะญอรุ่นใหม่ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ การผลิตสื่อก็คือหนึ่งในความพยายามของชุมชนปกาเกอะญอที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การใช้ภาษาปกาเกอะญอในบทเพลง การนำเครื่องดนตรีดั้งเดิมอย่างเตหน่ามาประยุกต์กับท่วงทำนองเพลงสมัยนิยม และการผลิตภาพยนตร์เพื่อสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของชุมชนปกาเกอะญอในปัจจุบันเพื่อให้ผู้ชมตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการนำเสนอเรื่องราวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตปกาเกอะญอผ่านสื่อและช่องทางที่หลากหลายอื่น ๆ

สำหรับแนวคิดเบื้องหลังของการผลิตสื่อปกาเกอะญอนั้น การศึกษาพบว่า สื่อปกาเกอะญอส่วนใหญ่เป็นสื่อที่ผลิตนอกระบบพาณิชย์นิยม นั่นคือ ไม่ได้ผลิตโดยมุ่งแสวงหากำไร ผู้ผลิตสื่อมีการทำงานในลักษณะอาสาสมัคร โดยเป็นการทำงานที่อาจจะไม่มีค่าตอบแทนหรือมีเพียงน้อยนิด ทั้งนี้ ผู้ผลิตสื่อมองว่าการทำงานของตนเป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าเพื่อประโยชน์ส่วนตน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สำหรับผู้ผลิตสื่อปกาเกอะญอ จิตสำนึกเรื่องสิทธิชุมชนและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีความสำคัญเหนือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ โดยผู้ผลิตสื่อให้คุณค่ากับผลตอบแทนที่เป็นนามธรรมหรือผลลัพธ์ในเชิงความรู้สึก เช่น มองกิจกรรมที่ตนเองทำในแง่ของความสุข เป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงความฝัน หรือถือเป็นการเสียสละเพื่อประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

5.2.1 การผลิตสื่อกับการต่อสู้ดิ้นรนของกลุ่มผู้(เคย)ไร้อำนาจ

การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสื่อที่ผลิตโดยชนกลุ่มน้อยหรือคนชายขอบ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจของรัฐและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและชุมชนของพวกเขา โดยการผลิตสื่อของชาวปกาเกอะญอสามารถกล่าวได้ว่าเป็น “การเมืองเชิงวัฒนธรรม” (cultural politics) หรือการเมืองระดับจุลภาค (micro-politics) ซึ่งหมายถึงการต่อสู้เชิงอำนาจของคนเล็กคนน้อยในสังคม ชูศักดิ์ วิทยากัด (2558, น. 1-2) ชี้ว่า แม้กลุ่มคนที่อยู่ชั้นล่างของโครงสร้างอำนาจอาจไม่สามารถแสดงการต่อต้านอำนาจได้อย่างเปิดเผย แต่พวกเขาก็อาจต่อรองหรือต่อสู้กับอำนาจที่กดทับตนเองโดยใช้การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์และการสื่อสารผ่านทางวัฒนธรรม โดยการต่อสู้ดังกล่าวสามารถใช้เพื่อผลประโยชน์ต่าง ๆ อาทิ สิทธิในทรัพยากร ความมีตัวตน และพื้นที่ทางสังคม ในแง่นี้ การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสื่อปกาเกอะญอจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งยังมีความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยปัจจัยทางชาติพันธุ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดสภาพการณ์ดังกล่าว แนวคิดการต่อสู้ของคนเล็กคนน้อยนี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการต่อต้าน (resistance) ในแวดวงมานุษยวิทยา ซึ่งเน้นให้เห็นว่าผู้ด้อยโอกาสมักไม่สยบยอมต่อการครอบงำของอำนาจที่กระทำต่อพวกเขา โดยการต่อต้านของผู้ด้อยโอกาสนั้นมีทั้งที่เปิดเผยและหลบซ่อน และแม้ว่าการต่อต้านเหล่านี้อาจดูเล็กน้อยหรืออาจไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนหรือยิ่งใหญ่ แต่ในแง่หนึ่งก็ช่วยให้ผู้ต่อต้านสามารถดำรงชีวิตอยู่และเอาตัวรอดจากระบบที่กดขี่พวกเขาได้ อย่างน้อยก็ในแง่จิตใจ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2556)

ทั้งนี้ นักทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยมได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่องกับอำนาจ โดยชี้ว่าการเล่าเรื่องเป็นหนึ่งในยุทธวิธีขั้นพื้นฐานในกระบวนการต่อรองระหว่างกลุ่มคนในสังคม และผลในทางปฏิบัติของการเล่าเรื่องนั้นก็มีย่อย 3 ประการ ได้แก่ การกำหนดความหมายและการกระทำ การขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง และการกำหนดทางเลือกในการกระทำ (ชูศักดิ์ วิทยาก็ค, 2558, น. 5) โดยในขณะที่ชนชั้นนำหรือรัฐมักเล่าเรื่องเพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ คนเล็กคนน้อยที่ไร้อำนาจก็มักใช้การเล่าเรื่องเพื่อต่อสู้ดิ้นรนหรือขัดขืนต่ออำนาจ โดยหากนำแนวคิดนี้มาพิจารณาการผลิตสื่อชาติพันธุ์หรือสื่อนอกกระแสอย่างเช่นสื่อปากกาะญอก็สามารถจะกล่าวได้ว่า การผลิตสื่อปากกาะญอทำให้เกิดการผลิตและเผยแพร่เรื่องเล่าชุดที่ไม่ถูกเล่าในสื่อกระแสหลักหรือสื่อที่ครอบครองโดยรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ อาทิ เรื่องเล่าที่สร้างความหมายหรือนิยามใหม่แก่คำว่า “ชาวเขา” หรือ “กะเหรี่ยง” หรือเรื่องเล่าที่ตั้งคำถามกับคำว่าพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยและสังคมทุนนิยม เป็นต้น ทั้งนี้ ด้วยคุณสมบัติของสื่อที่มีองค์ประกอบในการเล่าเรื่องอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นภาพ เสียง หรือตัวอักษร รวมทั้งเทคนิคเฉพาะของสื่อแต่ละประเภท (เช่น การเดินเรื่องด้วยพล็อตในภาพยนตร์บันเทิง) ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างสรรค์ได้อย่างมากมาย ก็ต้องถือว่าสื่อเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพที่คนเล็กคนน้อยจะใช้เพื่อประโยชน์ของชุมชนของตนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งการเผยแพร่สื่อสามารถทำได้ง่าย รวดเร็ว และมีราคาถูกจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารออนไลน์

ในกระบวนการต่อสู้และต่อรองระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ไร้อำนาจนั้น อัตลักษณ์ถือเป็นหนึ่งในประเด็นที่มีความสำคัญ โดยยศ สันตสมบัติ (2551, น. 33) ชี้ว่า อัตลักษณ์เป็นผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม และ De Fina (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2554) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับการสื่อสารว่า การสื่อสาร

เป็นเครื่องมือประกอบสร้าง (construct) รักษา (maintain) และต่อรอง (negotiate) อัตลักษณ์ โดยกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในกรณีของชาวปกาเกอะญอ จะเห็นว่าสื่อที่พวกเขาผลิตขึ้นนั้นมีบทบาทต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ สื่อดังกล่าวได้ประกอบสร้างความหมายใหม่ให้แก่ความเป็นปกาเกอะญอซึ่งสวนทางกับวาทกรรมที่รัฐสร้างเอาไว้ ขณะเดียวกันสื่อก็เป็นส่วนหนึ่งในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ปกาเกอะญอด้วย โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการผลิตสื่อมีส่วนช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการแก่ชุมชนปกาเกอะญอ เช่น การทำให้คนในสังคมรับรู้ภาพลักษณ์ในด้านบวกของคนปกาเกอะญอ ได้แก่ การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักษาและดูแลป่า และการมีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่งดงาม รวมทั้งยังสร้างพื้นที่แก่คนปกาเกอะญอในการเรียกร้องผลประโยชน์และสิทธิของตนเอง นอกจากนี้ สื่อปกาเกอะญอก็ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมให้คนปกาเกอะญอเกิดความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตน รวมถึงมีความภูมิใจกับความเป็นปกาเกอะญอ อันจะเป็นการต้านทานการถูกกลืนโดยวัฒนธรรมหลัก และทำให้สมาชิกของชุมชนปกาเกอะญอดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ต้องซ่อนเร้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตน

ข้อค้นพบที่กล่าวมาข้างต้นย้าถึงสิ่งที่ Michel Foucault (อ้างถึงใน ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2556, น. 19) กล่าวไว้ว่าไม่มีการกดทับใด ๆ ที่สามารถทำได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด รวมถึงสอดคล้องกับข้อสรุปของนักวิชาการที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับรัฐชาติ อย่าง David Brown (1992) และ Judith Toland (1993) ที่ชี้ว่าไม่มีรัฐใดที่ควบคุมจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ของประชากรได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ ในบรรดาเครื่องมือและปฏิบัติการ ต่าง ๆ ที่บรรดา กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เพื่อต่อสู้และต่อรองกับอำนาจนั้น การผลิตสื่อของตนเองก็เป็นปฏิบัติการที่มีความหมายอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “โลกเสรีนิยมใหม่” โดยนฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ และคณะ (2558, น. 27) ขยายความว่า ในโลกเสรีนิยมใหม่ มนุษย์แต่ละคนต้องต่อสู้

เพื่อให้มีที่ยืนในสังคม และสื่อก็คือเครื่องมือสำคัญของคนที่ต้องดิ้นและกลุ่มชาติพันธุ์ในขบวนการเคลื่อนไหวเชิงวัฒนธรรมและการต่อสู้เพื่อขับเคลื่อนสิทธิเชิงวัฒนธรรมของตนเอง

5.2.2 สื่อทางเลือกกับสังคมประชาธิปไตยและพหุวัฒนธรรม

หากมองในระดับสังคมที่กว้างขึ้น การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของสื่อทางเลือกอย่างเช่นสื่อปากกาะงูอย่างน้อย 2 ประการด้วยกัน ประการแรก สื่อทางเลือกมีความสำคัญต่อภูมิทัศน์สื่อในสังคมประชาธิปไตย โดยในสังคมประชาธิปไตยนั้น สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนถือเป็นหนึ่งองค์ประกอบที่ไม่สามารถจะขาดได้ และการเกิดขึ้นและเติบโตของสื่อทางเลือกก็คือรูปธรรมหนึ่งของคำว่าสิทธิเสรีภาพ นั่นคือ เปิดโอกาสให้คนที่เคยเป็นเพียงผู้รับสารสามารถเป็นผู้ส่งสารและผลิตเนื้อหาหรือเล่าเรื่องราวของตนเองได้ นอกจากนั้น การมีอยู่ของสื่อทางเลือกก็ถือเป็นการถ่วงดุลอำนาจของสื่อกระแสหลัก ดังในกรณีของสื่อปากกาะงูที่สามารถใช้เพื่อเล่าเรื่องราวที่ไม่เคยปรากฏในสื่อกระแสหลัก หรือเรื่องที่น่าจะดู “ไม่สำคัญ” ในสายตาของคนทำสื่ออาชีพ สอดคล้องกับที่ Howley (2010, p.4) ซึ่งถึงความสำคัญของสื่อทางเลือกจากมุมมองของนักวิชาการสายเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) ระบุว่า สื่อทางเลือกคือปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความเป็นไปได้ในการทำหยาการครอบงำทางการเมืองและเศรษฐกิจของระบบสื่อกระแสหลักและระบบทุนนิยม และรุจนโกมลบุตร (2558, น. 576-577) กล่าวว่า ระบบสื่อมวลชนในโลกมักถูกทำลายและวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นระบบที่สนับสนุนลัทธิบริโภคนิยมและถูกใช้เพื่อรักษาอำนาจของผู้มีอำนาจรัฐ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเท่าที่ควร

ประการที่สอง หากมองในมิติวัฒนธรรม สื่อทางเลือกอย่างเช่นสื่อชาติพันธุ์ถือเป็นกลไกหนึ่งที่ขับเคลื่อนหรือส่งเสริมให้เกิดความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (multicultural society) หรือ

สังคมที่มีการยอมรับในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึงมีความอดทนและการให้ความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของสมาชิกร่วมสังคม โดยอย่างกรณีของสื่อปกากะญอ จะเห็นว่าสื่อปกากะญอมีทั้งที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชน และสื่อสารกับคนนอกชุมชนและมีการเผยแพร่ออกสู่สังคมวงกว้าง ซึ่งหนึ่งในจุดประสงค์สำคัญของผู้ผลิตสื่อก็คือการทำให้คนในสังคมไทยเข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวปกากะญอซึ่งแตกต่างไปจากวัฒนธรรมหลักของสังคม ทั้งนี้ สำหรับสังคมไทย ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) และพหุวัฒนธรรมนิยม (multiculturalism) เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น สอดคล้องกับชูพนิจ เกษมณี (2555, น. 73-74) ชี้ว่า แนวคิดความเป็นหนึ่งเดียว (uniformity) ซึ่งใช้โดยผู้ปกครองของไทยตลอดมา ส่งผลให้เกิดการปลูกฝังวิธีคิดเชิงเดียวในแก่นคนในสังคม อันเป็นสิ่งที่สวนทางกับความจริงทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคม กล่าวคือ ในสังคมไทยนั้นแท้จริงมีผู้คนต่างวัฒนธรรมอาศัยอยู่รวมกันมาอย่างช้านาน ความหลากหลายนี้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของมิติทางการพัฒนา อาจกล่าวได้ว่าทัศนะที่ผ่านมาของผู้บริหารรัฐที่เห็นความหลากหลายเป็นปัจจัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งรัฐถือเป็นทัศนะที่คับแคบอย่างยิ่ง นอกจากนั้น ชูพนิจ (น. 120) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า จากบทเรียนในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย พบว่าการที่รัฐหรือผู้มีอำนาจส่งเสริมสำนักแบบลัทธิชาติพันธุ์นิยม (ethnocentrism) นั่นคือ ความเชื่อที่ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มครอบงำหรือประชากรหลักในสังคมมีคุณค่าเหนือกว่าวัฒนธรรมของคนอื่น ๆ จะนำไปสู่การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นคน และนำมาซึ่งปัญหาสังคมรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนั้นก็อาจพัฒนาไปเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกลุ่มคนในสังคมได้

โดยสรุป สื่อทางเลือก โดยเฉพาะสื่อที่ผลิตโดยชุมชนทางวัฒนธรรมย่อย ๆ ถือว่าเป็นกลไกหนึ่งที่มีบทบาทต่อการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ และทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยช่วย

ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คนหรือชุมชนที่มีความแตกต่างให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและเคารพซึ่งกันและกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- ในการศึกษาต่อไปเกี่ยวกับสื่อชาติพันธุ์หรือสื่อทางเลือก ผู้วิจัยควรพิจารณาความหลากหลายภายในชุมชนของผู้ผลิตสื่อหรือผู้รับสารด้วย เนื่องจากในความเป็นจริงผู้คนในชุมชนหนึ่ง ๆ มักไม่ได้มีความเป็นเนื้อเดียวหรือมีอัตลักษณ์เดียว เช่น ภายในชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ร่วมกัน ก็ยังมีความแตกต่างทางเพศ วัย ศาสนา หรืออัตลักษณ์อื่น ๆ การนำความแตกต่างเหล่านี้มาพิจารณาในการศึกษา จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการผลิตและใช้ของชุมชนเหล่านั้น ตัวอย่างประเด็นหรือคำถามในการศึกษาก็เช่น เรื่องราวของผู้หญิงชาติพันธุ์ และ ‘เสียง’ ของพวกเธอถูกละเลยหรือมองข้ามในสื่อชาติพันธุ์หรือไม่ เพราะดูเหมือนว่าการผลิตสื่อทางเลือกก็ไม่ได้ต่างจากสื่อกระแสหลักในแง่ที่ว่าเป็นกิจกรรมที่เพศชายจะมีบทบาทมากกว่าเพศหญิง
- ควรมีการศึกษาในมุมผู้รับสารเพื่อความเข้าใจที่รอบด้านมากขึ้นเกี่ยวกับสื่อชาติพันธุ์ ซึ่งนอกเหนือจากประโยชน์ในเชิงวิชาการแล้ว ข้อมูลและความรู้ที่ได้ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ผลิตสื่อด้วย

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- เนื่องจากสื่อทางเลือกมีความสำคัญต่อสังคมในหลาย ๆ ด้าน จึงควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนชาติพันธุ์และชุมชนของผู้ด้อยโอกาสในลักษณะอื่น ๆ เข้าถึงความรู้ แหล่งทุน และเครื่องมือในการผลิตสื่อ และเห็นความสำคัญของการใช้สื่อในฐานะพื้นที่ของการต่อรองกับผู้อำนาจหรือโครงสร้างทางสังคม ซึ่งจะถือว่าเป็นการปฏิรูปสื่อและระบบสื่อสารของสังคมไทยในรูปแบบหนึ่ง
- สำหรับชุมชนที่มีโอกาสผลิตสื่อทางเลือกของตนเองอยู่แล้ว หน่วยงานรัฐหรือสถาบันการศึกษาอาจเข้าไปช่วยเสริมในแง่การทำให้สื่อดังกล่าวอยู่อย่างยั่งยืน เช่น มีโครงการนาร่องร่วมกับชุมชนเพื่อศึกษาความเป็นไปได้แนวทางการผลิตสื่อทางเลือกโดยใช้แนวคิดกิจการเพื่อสังคม (social enterprise) เป็นต้น โดย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ (2554). *สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: โครงการ
เมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุศล พยัคฆ์ศักดิ์ (2555). “การเมืองวัฒนธรรมของหนุ่มสาวปกาเกอะญอ,” *วารสารสังคมวิทยา
มานุษยวิทยา*. 31(2), 137-168.
- ขวัญชีวัน บัวแดง (2552). *กะเหรี่ยง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษา
ชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กระทรวงวัฒนธรรม, คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง (2554).
แนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จามะรี เชียงทอง (2547). “การเมืองเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความรู้พื้นถิ่นในไทย
เวียดนาม และลาว,” ใน จวีวรรณ ประจวบเหมาะ (บก.), *ว่าด้วยแนวทางการศึกษา
ชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547). “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับ
การศึกษาในสังคมไทย,” ใน จวีวรรณ ประจวบเหมาะ (บก.), *ว่าด้วยแนวทางการศึกษา
ชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชมพูนุท น้าภา (1 กุมภาพันธ์ 2552). ชี-สุวิ خان พัฒนาไพรวัลย์ ปกาเกอะญอนักพัฒนา สร้าง
ดนตรีเพื่อมนุษยชาติ. *มติชนออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2559, จาก
[http://www.matichon.co.th/matichon/view_news.php?newsid=01fun01010252§i
onid=0140&day=2009-02-01](http://www.matichon.co.th/matichon/view_news.php?newsid=01fun01010252§ionid=0140&day=2009-02-01)
- ชาย โพธิ์สิตา (2556). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง.

ชูพินิจ เกษมณี (2555). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมพหุลักษณะ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

ชูศักดิ์ วิทยาภัก (2558). วัฒนธรรมคืออำนาจ: ปฏิบัติการแห่งอำนาจ ตัวตน และชนชั้นใหม่ในพื้นที่วัฒนธรรม. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ, พิเชษฐ สายพันธ์, และสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (2558). ชาติพันธุ์ใต้อำนาจ: เสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

นิติ ภาวครพันธุ์ (2558). ขวนก ชาติและชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: ศยาม.

'บ๊อพอ' (2540). ชีวิตข้า ปกาเกอญอ. กรุงเทพฯ: สารคดี.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2547). "การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง," ใน วาทกรรมอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2551). "การค้า พื้นที่ และอัตลักษณ์ม้งตอปปุย." ใน ยศ สันตสมบัติ (บก.), อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2550). "ความอิทธิพลเหลือของมโนทัศน์ชาติพันธุ์," วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 19(1), 182-228.

พรสุข เกิดสว่าง และคณะทำงานเสียงชาวบ้าน (2556). ตัวตนคนปกาเกอญอ: ภาพจากสายตาคนปกาเกอญอ ชายแดนไทย-พม่าตอนเหนือ. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พินประภา ชันธุฐ (1 กรกฎาคม 2551). "เซวตั่วสุดท้าย" ความขมขื่นอันรุ่มร่ามในความเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริง". ประชาไท. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.com/journal/2008/01/15366>

มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (2553). รายงานการศึกษาการนำเสนอภาพแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพในสื่อมวลชนไทย 2553. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ยศ สันตสมบัติ (2551). อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของ
รัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ยุกติ มุกดาวิจิตร (2556). วัฒนธรรมต่อต้าน. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

รุจน์ โกมลบุตร (2558). “สื่อทางเลือก,” ใน สมสุข หินวิมาน (บก.), *ธุรกิจสื่อสารมวลชน*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วินัย บุญลือ (2545). *ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาว
ปกากะญอ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วีระ สมบูรณ์ (2553). *รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์: ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความเป็น
รัฐ และปัญหาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สมมติ.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ม.ป.ป.). *ฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ
20 มกราคม 2559, จาก <http://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/>

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ (ม.ป.ป.). *ประวัติความถี่ AM.1476
KHz*. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2559, จาก [http://region3.prd.go.th/chiangmai/
am1476.php](http://region3.prd.go.th/chiangmai/am1476.php)

สุดาวดี เตชานันท์ (2555). *กะเหรี่ยง*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ.

สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์ (2538). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสกอ*. นครปฐม
: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ (2554). *เราคือเตหน่ากู*. เชียงใหม่: ลานนา มีเดีย แอนด์ โปรดักชั่น.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (ม.ป.ป.). “พหุวัฒนธรรมในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและ
วัฒนธรรม,” ใน *รัฐชาติและชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10
จังหวัดเชียงใหม่.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2550). *สื่อและสิทธิการสื่อสารของประชาชนฟิลิปปินส์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
เพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.

ภาษาอังกฤษ

- Alonso, A. M. (1994). "The politics of space, time and substance: state formation, nationalism, and ethnicity," *Annual Review of Anthropology*, 23(1), 379-405.
- Atkinson, J. D. (2010). *Alternative media and politics of resistance: a communication perspective*. New York: Peter Lang.
- Atton, C. (2002). *Alternative media*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Atton, C. (2003). Organisation and production in alternative media. In S. Cottle (Ed.), *Media organisation and production*. London, England: Sage.
- Atton, C., & Hamilton, J. F. (2008). *Alternative journalism*. London, England: Sage.
- Brown, D. (1992). *The state and ethnic politics in Southeast Asia*. London: Routledge.
- Buadaeng, K. (2007). Ethnic identities of the Karen peoples in Burma and Thailand. In J. L. Peacock, P. M. Thornton & P. B. Inman (Eds.), *Identity matters: Ethnic and sectarian conflict*. New York: Berghahn.
- Chandler & Munday (2011). *A dictionary of media and communication*. Oxford: Oxford University Press.
- Cottle, S. (2003). *Media organization and production*. London, England: Sage.
- Coyer, K., Dowmunt, T., & Fountain, A. (2011). *The alternative media handbook*. Routledge.
- Garner, R., & Scott, G. M. (2013). *Doing qualitative research: Designs, methods, and techniques*. Upper Saddle River, N.J: Pearson Education.
- Hart, K.-P. R. (2014). Exploring alternative visions in media. *The Communication Review*, 17(3), 163-165.

- Henslin, J. M. (2005). *Sociology: A down to earth approach*. Boston, MA: Mallyn and Bacon.
- Howley, K. (2010). *Understanding community media*. CA: Sage Publications.
- Jeffres, L. W. (2000). "Ethnicity and ethnic media use: A panel study," *Communication Research*, 27(4), 496-535.
- Lay, S., & Thomas, L. (2012). "Ethnic minority media in London: Transition and transformation." *Media, Culture & Society*, 34(3), 369-380.
- Matsaganis, M. D., Katz, V. S., & Ball-Rokeach, S. (2011). *Understanding ethnic media: Producers, consumers, and societies*. Los Angeles, CA: Sage.
- Subervi-Velez, F. A. (1986). "The mass media and ethnic assimilation and pluralism: A review and research proposal with special focus on Hispanics," *Communication Research*, 13(1), 71-96.
- Toland, J. D. (1993). *Ethnicity and the state: Political and legal anthropology*. London: Transaction.
- Viswanath, K., & Arora, P. (2000). "Ethnic media in the United States: An essay on their role in integration, assimilation, and social control," *Mass Communication and Society*, 3(1), 39-56.